

KRATKA KRONIKA VII. SNOUB FRANCETA PREŠERNA

Ustanovitev

Udarci, ki so gorenjsko partizanstvo prizadeli leta 1942 z izgubo njegovih najsposobnejših voditeljev Staneta Žagarja, Jožeta Gregorčiča in Lojzeta Kebeta ter še nekaterih drugih, so povzročili reorganizacijo partizanskega poveljstva za Gorenjsko. V nemških ofenzivah leta 1942 izdesetkane gorenjske partizanske enote so bile 26. decembra 1942 vključene v III. alpsko operativno cono s štabom na Primorskem. Vključitev Gorenjskega odreda v to cono pa se je pokazala kmalu za neučinkovito. Zaradi pobegov gorenjske mladine pred mobilizacijami v nemško vojsko v gozdove, je gorenjsko partizanstvo ponovno naraščalo in se krepilo. Že spomladi leta 1943 je bil spričo tega nemški policijski general Brenner prisiljen razdeliti Gorenjsko na dve zaščitni področji, od katerih je bilo eno zaupano II. bataljonu 19. policijskega polka, okrepljenemu s policijsko četo »Alpenland«, drugo pa III. bataljonu istega polka s podporo 2. in 3. motorizirane čete »Alpenland«. Te sile so štejele skupno 1350 mož. Dne 23. maja 1943 se jim je pridružila še policijska četa, ki jo je general Brenner organiziral v Radovljici. Tako so operativne nemške enote, namenjene za boj proti partizanom, narasle na 1500 mož. Le-te pa so se lahko vsak hip okrepile še s 1500 žandarji, s približno prav tako močnimi enotami nemške obmejne straže, z vojaštvom iz garnizij v Škofji Loki in na Bohinjski Beli, z zaščitnimi silami gestapa na Bledu ter z drugimi gestapovskimi silami in »lažnimi partizani«. Za obsežnejše akcije proti partizanom na Gorenjskem so Nemci uporabljali tudi vojaške in policijske sile, razmeščene na Štajerskem in Koroškem, včasih pa so za nekaj dni zadrževali na Gorenjskem vojaške transporte, namenjene na fronto. Kljub temu pa Nemci niso mogli zavreti ponovnega naraščanja gorenjskega partizanstva, marveč so morali priznati svoj neuspeh ne samo pri mobilizaciji gorenjske mladine v nemško vojsko, ampak tudi s tem, da so morali tudi formalno ukiniti tako imenovano »Landwache«, ki so jo leta 1942 organizirali v gorenjskih vaseh, a se jim ni obnesla, ker je večina teh straž kmalu po ustanovitvi prebegnila z orožjem in opremo k partizanom.

Vse to je v prvi polovici leta 1943 krepilo gorenjsko partizanstvo. V začetku junija 1943, v času Pete sovražne ofenzive proti glavni operativni grupi NOV in POJ na Sutjeski, je Gorenjski odred narasel na devet bataljonov z okrog 1200 borci. Kljub tej številčni moči pa v tem času ni bilo tako obsežnih in pomembnih akcij in bitk, kakor sta bili na primer leta 1941 pri Rovtahn pod Mladim vrhom in leta 1942 legendarna dražgoška bitka. Enote Gorenjskega odreda so bile vse preveč defenzivne in so se omejevale le na manjše vojaške in sabotažne akcije. Zato so bile sovražnikove izgube v tem

času razmeroma nizke, saj so enote Gorenjskega odreda od 8. marca pa do 17. julija 1945 vrgle iz stroja le 82 ubitih in 49 ranjenih Nemcev.

Vzrok defenzivnosti gorenjskih partizanskih enot je bil tudi v neučinkoviti organizaciji operative zaradi prečestokrat pretrganih zvez med III. alpsko operativno cono in štabom Gorenjskega odreda. Gorenjski odred je preko te cone dobival povelja, ki jih je dajal in v skladu s celoto usmerjal Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Ta pa so zaradi prej omenjenega vzroka prihajala v štab Gorenjskega odreda z veliko zamudo. Zato se je III. alpska operativna cona s štabom na Primorskem že v prvi polovici leta 1945 pokazala za Gorenjsko neučinkovita. Gorenjski odred je bil prepuščen samemu sebi in praktično samostojen, kar je uvidel tudi Glavni štab NOV in POS in zaradi tega 24. junija 1945 ustanovil II. operativno cono za Gorenjsko in zahodno Koroško. Kot prvo in najvažnejšo nalogo je Glavni štab NOV in POS zapovedal štabu II. operative cone reorganizirati Gorenjski odred in pripraviti ustanovitev Gorenjske brigade. Zato je štab II. operative cone prišel prve dni julija 1945 na Gorenjsko in dal povelje štabu Gorenjskega odreda, naj se vse njegove enote, ki so operirale južno od Save, premaknejo do 12. julija na področje Ratitovca in Martinjega vrha.

Reorganizacija Gorenjskega odreda v brigado in manjši odred so zahtevali dogodki v zvezi z rastjo in razvitejšo organizacijsko obliko NOV v Jugoslaviji in v Sloveniji, pa tudi neuspehi, ki so jih doživeli Nemci in Italijani v Afriki in na vzhodni fronti ter dali slutiti skorajšnjo kapitulacijo Italije. Prav predvidevanje o kapitulaciji Italije je pospešilo priprave za ustanovitev Gorenjske brigade in reorganizacijo Gorenjskega odreda v manjši odred. Gorenjska brigada naj bi zaradi tega takoj po ustanovitvi krenila v Ljubljansko pokrajino in okrepila XIV. in XV. divizijo, ki ju je Glavni štab NOV in POS istočasno formiral iz brigad, ki so operirale na področju Ljubljanske pokrajine. Vse te sile je Glavni štab potreboval ob predvideni kapitulaciji Italije za razorožitev italijanske vojske in za prevzem oblasti v takratni Ljubljanski pokrajini. Glede na te predvidene dogodke je Gorenjska postala za doseg predvidenega namena strateško manj važno področje in je bila glavnina njenih partizanskih enot potrebna za okrepitev narodnoosvobodilne vojske na področju Ljubljanske pokrajine. To glavnino gorenjskih partizanskih enot pa naj bi tvorila Gorenjska brigada.

Na ukaz štaba II. operative cone so se 12. julija 1945 zbrali pod Ratitovcem borci Jelovškega in Kranjskega bataljona, Selški in Dražgoški bataljon pa sta se zbrala na Žirovskem vrhu. Premike partizanskih enot so zapazili tudi Nemci, ki so v začetku julija pripravljali obsežnejšo ofenzivo proti gorenjskim partizanom. Prve dni julija 1945 je prišlo na Gorenjsko več tisoč esesovcev, a so jih 10. julija 1945, ko so se na Siciliji izkrcali zavezniki, naglo poslali v Italijo. Kljub temu pa so ostale na Gorenjskem še dovolj močne nemške sile, ki so jih zaradi partizanske koncentracije v Selški dolini takoj poslali na to področje.

Gorenjska brigada je bila uradno ustanovljena že 12. julija 1945, ko je komandant II. operative cone naročil novo imenovanemu komandantu Gorenjske brigade Ivanu Javorju-Igorju, naj zaradi nemške koncentracije v Selški dolini pripelje v noči od 12. na 13. julij 1945 partizanske enote z Ratitovca na področje Davče, kjer sta bila tudi že Selški in Dražgoški bataljon. Tu je bila na Žbonti 13. julija 1945 na ustanovnem mitingu formirana Gorenjska brigada in dobila svoj uradni naslov VII. slovenska narodnoosvobodilna

brigada. Komando nad njo je prevzel štab s komandantom Ivanom Javorjem-Igorjem, dotedanjim komandantom Jelovškega bataljona, in s političnim komisarjem Ivanom Frankom-Iztokom, dotedanjim komandantom Selškega bataljona Gorenjskega odreda. Za komandante bataljonov pa so bili imenovani Milan Tominc, Albin Drole-Krtina in Oto Vrhunc-Blaž Ostrovrhar.

Z ustanovitvijo VII. brigade, ki se je — kakor bomo videli — kmalu preimenovala v VII. SNOUB Franceta Prešerna, se je reorganiziral tudi Gorenjski odred. Komandant novo formiranega Gorenjskega odreda je postal Zvonko Brtoncelj, politikomisar pa Anton Kržišnik-Ljubo. Odred je sprva obdržal tri bataljone, konec julija 1945 pa samo še štiri čete, ker je na ukaz Glavnega štaba NOV in POS moral dati ostalo moštvo Prešernovi brigadi, ko je odhajala na Dolensko.

Veliki pohod

Ko je bila brigada v Davči formirana (štela je 550 mož), je 13. julija 1945 krenila proti Martinjemu vrhu, reorganizirani Gorenjski odred pa proti Jelovici, pri čemer mu je del brigade zavaroval prehod čez cesto v Selški dolini, kjer so Nemci že koncentrirali močne sile. Naslednji dan, 14. julija 1945, se je brigada ustavila pri kmetu Magušarju, kjer se je naselil štab II. cone skupaj s štabom Gorenjske brigade, medtem ko sta se prva dva bataljona utaborila v bližnjem gozdu, III. bataljon pa pri Logarju. Istega dne je prišlo povelje z Glavnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, ki še ni bil obveščen o ustanovitvi brigade, naj Gorenjski odred ne obdrži štirih bataljonov, marveč samo štiri čete in tri udarne vode. V istem povelju je Glavni štab zahteval, naj na novo ustanovljena Gorenjska brigada krene v Ljubljansko pokrajino, spotoma pa naj razbije skupine plave garde v Polhograjskih Dolomitih. Na podlagi tega povelja je štab II. cone Gorenjski odred ponovno reorganiziral in brigadi priključil odred neoboroženih borcev.

V tem času je brigada že bila prve boje z Nemci, ki so zasedli postojanke v Selški dolini in katerih udarna moč je znašala okrog dva tisoč mož. V noči od 14. na 15. julij se je I. bataljon Gorenjske brigade spopadel na cesti z nemškimi zasedami in jim prizadejal šestnajst mrtvih, zaplenil strojnico, tri puške in dva zaboja municije, nato pa zasedel položaje okrog Prtovča. Nemci so takoj nato, dne 15. julija, napadli položaje I. bataljona. Bataljon je napad odbil brez izgub in se ponoči premaknil čez cesto na Žbonto, kjer se je združil z ostalo brigado. Od 15. do 20. julija je bila brigada brez stika s sovražnikom, razen čete, ki je šla v prehranjevalno akcijo v Železnike in naletela na nemško zasedo, s katero se je spopadla, nato pa se umaknila brez izgub.

Dne 20. julija 1945 so Nemci iznenadili brigado na položajih okrog Marinkovca, gorske kmetije pod Blegašem. Nemcem je uspelo razkropiti del brigade in jo vreči s položajev okrog Marinkovca proti nekdanji italijanski meji. Blažev bataljon se je premaknil čez mejo na primorsko stran, kjer ga je dne 21. julija napadlo okrog pet tisoč Italijanov, ki so bataljon obkolili. Kljub temu pa se je bataljon s štirimi mrtvimi in tremi lažje ranjenimi prebil iz obroča. V teh bojih so izgubili Italijani petdeset mrtvih in okrog dve sto ranjenih. I. bataljon se je v času teh borb držal okrog Prtovča, štab brigade pa je iskal z njim zvezo. Istočasno je štab brigade poslal neko četo na Blegaš, a se ni mogla vrniti; prav tako ne četa, ki je bila poslana v zasedo.

Naslednje dni so se iskale in zbirale skupine, ki so bile 20. julija oddvojene od glavnine brigade. Dne 24. julija se je vrnil bataljon, ki se je boril z Itali-

jani na primorski strani meje. Brigada se je premaknila na nove položaje in uredila razbite enote. Prav tako je vzpostavila zvezo s I. bataljonom, ki se je še vedno mudil v okolici Prtovča, in s štabom II. cone, s katerim je bila prekinjena od 20. julija. Prav tako se je 24. julija vrnila četa, ki je bila poslana na Blegaš.

Kljub temu, da so močne nemške enote od 20. do 28. julija brigado nenehno zasledovale, se je le-ta ponovno urejala in se pripravljala za pohod na Dolenjsko. Dne 29. julija 1943 je brigada ob osmih zvečer zapustila položaje pri Marinkovcu, odšla proti Blegašu in zavzela položaje nad Globelom. Naslednji dan ob pol sedmih zjutraj je prišel tja tudi neoboroženi odredni bataljon, ki naj bi orožje dobil na Dolenjskem. Nato je brigada krenila zvečer na Blegaš in se utaborila na južnem pobočju. Dne 31. julija zvečer je zapustila taborišče ter krenila po blegaški cesti proti Žirovskemu vrhu in 1. avgusta 1943 ob petih zjutraj prekoračila poljansko cesto med Hotavljami in Gorenjo vasjo, nato pa nadaljevala svoj pohod po vojaški cesti preko Žirovskega vrha do kote 961 na Golem vrhu, kamor je prišla ob dveh popoldne ter ostala tu čez noč. Nemci so brigado zasledovali in budno opazovali njene premike. Morali so slutiti, kam je bila brigada namenjena, in so začeli obkoljevati Žirovski vrh. V noči od 1. na 2. avgust so blokirali mejo in obe cesti, ki peljeta iz Poljanske doline v Žiri oziroma v Lučine. Tako je bila brigada popolnoma obkoljena z močnimi nemškimi silami, stacioniranimi na Gorenjskem in okrepljenimi z deli 71. pehotne divizije, skupno v moči deset tisoč mož. Vsa ta ogromna sila je s svojo dvajsetkratno premočjo dne 2. avgusta 1943 brigado silovito napadla. Razvnela se je tridnevna huda bitka, ki je grozila, da bo brigado popolnoma uničila. Ko je I. bataljon opazil Nemce, je takoj obvestil štab. Brigada je hotela zato takoj prečkati mejo, a bilo je že prepozno. Meja je bila blokirana z nemškimi enotami. Brigada se je znašla v obroču in se zato umaknila nazaj na Žirovski vrh. Nemški obroč je postajal vedno tesnejši in vedno bolj udaren. Zaman se je brigada skušala prebiti pri Lučinah in pri Žireh. Dne 3. avgusta se je brigada ponovno skušala prebiti, posrečilo pa se je to samo I. bataljonu; druge enote so se zaman zaletavale v Nemce. V teh bojih je bil ranjen komandant brigade Ivan Javor-Igor. I. bataljon se je 4. avgusta prebil preko nemško-italijanske okupacijske meje v Dolomite, ostalim bataljonom pa se še vedno ni posrečilo prebiti nemških obročev. Šele s smelim jurišem, ki ga je vodil komandant II. bataljona Albin Drole-Krtina, so se obkoljene brigadne enote prebile v Selih nad Žirmi za ceno velikih izgub. Na italijansko okupacijsko ozemlje se je prebila komaj polovica brigade. Po nemških poročilih so v bojih na Žirovskem vrhu partizani izgubili 36 mrtvih in 81 ujetih. Po naknadnih ugotovitvah pa so bile izgube še večje.

Naslednje dni so se enote in skupine, ki se jim je posrečilo prebiti se iz nemškega obroča, zbirale in urejale. Dne 5. avgusta je nemško-italijansko okupacijsko mejo prekoračil štab II. cone. Naslednji dan se je sešel z brigado I. bataljon in se pridružil II. in ostankom III. bataljona. Tako številčno oslABLJENA brigada je nadaljevala pot in 7. avgusta prekoračilo železniško progno Ljubljana—Trst, nato pa čez Ljubljanski vrh nadaljevala pot proti Krimu. Dne 8. avgusta se je brigada premaknila proti Dolenjski. Priključil se ji je prvi bataljon Primorcev. Po kratkem počitku na Becu je 9. avgusta brigada nadaljevala pot proti Iški, kjer se je sešla z Gradnikovo brigado in se skupaj z njo začasno vključila v XIV. divizijo, ki je tedaj operirala na omenjenem področju.

Dne 9. avgusta 1945 je Gorenjska brigada ostala na položajih na Becu. Naslednji dan zvečer je I. bataljon krenil v Rakitno na rekvizicijo in se spopadel s sovražnikom. Istega dne se je VII. gorenjska brigada preimenovala v VII. slovensko narodnoosvobodilno brigado. Dne 12. avgusta se je neka brigadna patrulja spopadla z domobranci, v noči od 12. na 13. avgust pa se je brigada premaknila na nove položaje na Lopato. Dne 13. avgusta je bila na položajih na Krimu. Zvečer istega dne sta šla II. in III. bataljon na prisilni odkup hrane v domobransko razpoloženi Strahomir, kjer so se spopadli z belogardisti in jih pognali v beg. Naslednji dan, v noči od 14. na 15. avgust 1945, je I. bataljon demonstrativno napadel Rakitno in jo blokiral, II. bataljon pa je postavil zasedo proti Preserjem in blokiral Brezovico, čez dan pa se je spopadel z Italijani in prisilil njihovo zasedo k umiku. V tem spopadu je padel namestnik komandanta brigade tovariš Našic. Dne 17. avgusta 1945 se je III. bataljon na svoji poti po hrano spopadel z Italijani. Spopad se je končal brez žrtev. Do 26. avgusta 1945 je brigada ostala na položajih na področju Krima in se odpočila. V tem obdobju je opravljala razne manjše akcije. Tako je na primer III. bataljon 22. avgusta zasekal cesto med Rakitno in Gornjo Brezovico, dne 24. avgusta pa je patrulja istega bataljona obstreljevala postojanko v Rakitni. Ta dan je bil v akciji tudi II. bataljon, ki je rušil cesto na Ig. Razen teh akcij je brigada opravljala tudi prisilne odkupe, dokler ni dne 26. avgusta dobila ukaza, naj takoj krene v Iško in prevzame ranjence ter jih prenese v bolnišnice v Rogu.

Komandant Prešernove brigade
Rudolf Hribernik-Svarun

Še istega dne, 26. avgusta 1945, je brigada krenila na težavni pohod in otovorjena z ranjenci krenila na Krvavo peč, od koder je 27. avgusta nadaljevala pot proti Travnici gori, kamor je prispela 28. avgusta in ostala tam do 29. avgusta, do pete ure popoldne, ko se je napotila naprej. Obenem je morala brigada oskrbovati svoje borce in ranjence s hrano. Zato je ta dan III. bataljon odšel v Nemško vas na prisilni odkup hrane, I. in II. bataljon pa sta prispela v Jelenov žleb in zavzela položaje, naslednji dan pa z ranjenci nadaljevala pot, prekoračila železniško progo Grosuplje—Kočevje in se pridružila III. bataljonu. Na tem pohodu je sovražnik obstreljeval brigado s topovi, a ji razen dveh ranjenih ni prizadejal nobenih izgub. Še istega dne je brigada nadaljevala pot proti Kočevskemu Rogu in 31. avgusta prispela na Pugled, od koder se je napotila v Podstenice in 1. septembra 1945 oddala ranjence v partizansko bolnišnico. Tako je VII. slovenska narodnoosvobodilna brigada opravila svojo človekoljubno dolžnost in pomagala pri evakuaciji ranjencev s področja Mokra v partizanske bolnišnice v Kočevskem Rogu.

Ko je brigada oddala ranjence, se je skozi Poljane premaknila v Gorenje Sušice, kjer sta se nastanila štab brigade in I. bataljon. II. bataljon se je nastanil v vasi Verdun, III. bataljon pa v Draganjem Selu. Dne 2. septembra je

III. bataljon priredil miting v Dolenji Sušici, ponoči pa je brigado obiskal komandant Glavnega štaba NOV in POS Franc Rozman-Stane. Naslednji dan je bila brigada pripravljena za odhod na nove položaje. Preden pa je odšla, so se borci okopali in priredili miting v bližnjih Dolenjskih Toplicah. Ker 4. septembra še ni bilo povelja za odhod, je brigada še vedno ostala v prej omenjenih vaseh, I. bataljon pa je priredil miting v Gorenjih Sušicah.

Dne 5. septembra je brigada zapustila Gorenje Sušice, Verdun in Draganje selo in se preko Poljan po isti poti vrnila na Podstenice, kjer je prejela potrebno orožje in opremo ter se 6. septembra napotila proti progi Ribnica—Kočevje, jo prekorala in od tam odšla proti Travnji gori, kjer se je ponovno združila s XIV. divizijo.

Dne 8. septembra 1945 je kapitulirala Italija. Ta vesela novica je brigado zatekla na Travnji gori. V tem obdobju je brigada dobila tudi novega komandanta, Dušana Švaro-Duleta, ki je na dan kapitulacije Italije popeljal brigado proti Ribnici, kjer je zasedla borbene položaje nad cesto Kočevje—Ribnica. Na tej cesti je brigada dan kasneje skupaj z delom Gradnikove brigade napadla kolono 1200 italijanskih fašistov. Ta kolona se je namreč hotela združiti z italijansko fašistično vojsko v Kočevju in od tam nadaljevati pot proti Sušaku. To pa jim je VII. brigada z delom III. Gradnikove brigade preprečila in jih z dvakratnim jurišem prisilila, da so se vdali in položili orožje. Poleg ujetnikov je brigada zasegla ogromen vojaški plen. Dne 11. septembra je brigada odšla v Kočevje, da bi tam prevzela oblast in postavila komando mesta. Obenem pa je izvršila mobilizacijo, tako da je narasla od dve sto na skoraj tisoč borcev.

S kapitulacijo Italije so se močno zamajala tla slovenskemu belogardizmu in četniškemu plavogardizmu. Domobranci in četniki so s kapitulacijo Italije izgubili svojega fašističnega gospodarja, ki jih je oblačil, hranil in jim dajal orožje, ter se iz vseh krajev Notranjske in Dolenjske zatekli v močno utrjeno postojanko in belogardistično trdnjavo na gradu Turjaku, kjer so menili počakati na svoje nove gospodarje — Nemce. Ta njihov namen pa jim je prekržala VII. slovenska narodnoosvobodilna brigada ali Gorenjska brigada, kakor so jo takrat imenovali. Dne 12. septembra 1945 je namreč dobila povelje, da napade in likvidira Turjak. Ob devetih zvečer se je vsa brigada s kamioni odpeljala proti Velikim Laščam in prenočila v šoli, ki je bila poprej belogardistična postojanka. Naslednji dan, 13. septembra 1945, ob devetih dopoldne je dobila brigada ukaz za takojšen premik. Borci niso utegnili niti pozajtrkovati. Tešči so se vkrcali na kamione in se z okrašenim partizanskim tankom na čelu odpeljali pred Turjak. Med potjo so zvedeli za svojo nalogo, da morajo to zadnjo belogardistično postojanko na Dolenjskem likvidirati.

Dne 15. septembra 1945 je VII. slovenska narodnoosvobodilna brigada začela napadati Turjak. S kamioni so se borci pripeljali do klanca pod vasjo, ko so na vrhu klanca zagledali belogardiste. Naglo so poskakali z avtomobilov in zavzeli položaje. Belogardisti so jih zasuli z ognjem. II. bataljon, ki je prvi prišel pod močan sovražnikov ogenj, se je umaknil okrog sto metrov nazaj in in se ukopal. Te položaje je držal, dokler nista prišla tudi I. in III. bataljon. Ogenj pa medtem ni prenehal. Obojestransko so se obstreljevali z mitraljezi in minometi. Medtem se je brigada razvrstila. Levo od II. bataljona je zavzel položaje I. bataljon, desno pa III. bataljon. V taki razvrstitvi je začela brigada prodirati. II. bataljon, ki je nosil teže borbe, je prodiral skozi gozd na levi strani ceste. Kakih dve sto metrov od obronka gozda se je ustavil. Domobranci,

ki so bili ukopani kakih sto petdeset metrov dalje na nasprotni strani čistine, so ga začeli srdito obstreljevati s strojničnim in minometalskim ognjem. Padle so prve žrtve na partizanski strani. Tudi desno krilo brigade, ki je napredovalo, je sovražnik ustavil in ga z jurišem vrgel na izhodiščne položaje. Ob tem jurišu belih je šel del II. bataljona na rob proti cesti, da bi z boka odprl ogenj na sovražnika, a ni uspel in se je moral zaradi umika desnega krila umakniti tudi sam, da bi ga beli ne odrezali in izolirali od glavnine. Ta umik pa se je zaradi boja nevajenih novincev spremenil v beg. Po polurni hoji se je II. bataljon ustavil in komandant Albin Drolc-Krtina je zopet uredil svoje vrste, nato pa poslal izvidnico proti cesti in prvim položajem. Ko je izvidnica prišla na cesto, je zaslišala brnenje in kmalu zapazila dva partizanska oklepna avtomobila. O tem je poročala komandantu II. bataljona Krtini, ki je takoj nato ukazal ponoven napad. II. bataljon se je razvil v strelce, napredoval do ceste in nato skozi gozd, ležeč nad vasjo na desni strani ceste. Medtem sta partizanska oklepnika pregnala belogardiste iz vasi na položaje vrh griča, kjer so jih partizani opazili in napredovali proti njihovim položajem. Beli so se umikali, bataljon pa jih je naglo zasledoval, kretajoč se vzporedno s cesto, natrpano z nahrbtniki in drugo opremo, ki so jo beli na svojem naglem umiku pred oklepnikoma in urejenim napadanjem II. bataljona odmetavali. Nato se je bataljon zbral in krenil proti griču, s katerega je prej nabijala v partizanske vrste težka strojnica. Tu je bataljon zavzel položaje in ostal na njih do polnoči. Ropot, ki so ga borci slišali iz gradu, je dopovedoval, da se beli utrjujejo.

Tudi na desnem krilu, ki ga je tvoril I. bataljon, se je bila besna bitka. Bataljonu in vsej brigadi so delale preglavice težke »Bredes«, ki so nenehno obstreljevale izpostavljene partizanske položaje ob cesti. Komandant brigade Dušan Švara-Dule je zato I. bataljonu ukazal, da raztegne svoje vrste in obide ter nato obkoli bela strojnična gnezda. Kmalu potem se je na tem odseku razbesnela srdita bitka. I. bataljon je jurišal proti belim strojničnim položajem. V tem jurišu je zaplenil več nepoškodovanih strojníc, voz municije, par volov in mnogo opreme, ki so jo odvrgli bežeči belogardisti. Vtem se je zmračilo, bitke pa še ni bilo konec. Dva partizanska oklepnika sta čistila teren. Ko sta se vrnila, so tankisti poročali brigadnemu komandantu Dušanu Švari-Duletu, da imajo beli cesto pred gradom zastavljeno in zavarovano s težko havbico. Obenem sta poročala, da je cesta proti Ljubljani prosta in brez sovražnika. Desno od te ceste so povsod prodirali partizani, beli pa so se držali le še pred gradom na levi strani ceste. Na podlagi teh podatkov je komandant brigade Dušan Švara-Dule dal povelje za ponočni napad na bele položaje in za obkolitev gradu ter izdal še druge ukrepe za dovoz težkega orožja in municije ter za odvoz ranjencev. Naslednji dan, dne 14. septembra 1943, je bil Turjak obkoljen. Brigada se je zakopala na višinah okrog gradu. Ob eni ponoči, po premiku na nove položaje, so borci po dvaintridesetih urah prvič jedli.

Dne 14. septembra v jutranjih urah se je začelo obleganje Turjaka. Naslednjega dne je četa II. bataljona z jurišem pregnala belogardiste iz vasi ob gradu in jo zasedla. Bitka se je nadaljevala. Partizansko topništvo s sedemdesetmilimetrskimi topovi in težki minometi so začeli obstreljevati grad. Mitrалjezci so usmerjali ogenj v grajske line, izza katerih so se branili beli. Opoldne je streljanje prenehalo. Belogardisti, ki jim je začelo primanjkovati vode, so zaprosili za premirje in za pogajanja. V vasi, ki so jo držali partizani, so se sestali odposlanci obeh strani. Belogardisti so zahtevali zase svojo cono, na kar partizani seveda niso mogli pristati. Zato so se pogajanja končala in

bitka za Turjak se je nadaljevala. Grajski minometi so popolnoma utihnili. Ogenj partizanskih minometov pa je bil vedno silovitejši. Komandant II. bataljona Albin Drolc-Krtina je poslal pismo v grad in z njim pozval bele k predaji. Ti pa so odgovorili, da Turjak v teku svoje zgodovine še nikoli ni bil zavzet in tudi nikoli ne bo. Deloma so imeli prav, kajti partizansko topništvo in minometi niso dotlej napravili občutne škode debelemu turjaškemu obzidju.

Kljub temu, da belim ni primanjkovalo municije in hrane, je postajalo njihovo stanje iz dneva v dan bolj obupno. Od beguncev iz gradu, večinoma kmetov, ki so jih beli nasilno mobilizirali, so partizani zvedeli, da oblegancem primanjkuje vode. Vsak jo je dobil le po dva decilitra na dan, da bi tako vzdržali obleganje in počakali na pomoč, ki so si jo obetali od belogardistov z Blok in od Nemcev, katerim so bili pripravljene vdinjati se, dobro vedoč, da bi bil brez njih njihov boj proti partizanstvu jalov in nemogoč. Ta dva decilitra na dan pa nista mogla utešiti žeje, zato so si jo tešili z vinom, ki ga je bilo v grajskih kletih dovolj. Pijano prepevanje belih so slišali partizani na svoje položaje. Ponoči so še tesneje stisnili obroč okoli gradu.

Obstreljevanje s sedemdesetmilimetrskimi topovi in težnimi minometi ni imelo zaželenega učinka. Belogardisti so se za debelimi turjaškimi zidovi počutili popolnoma varne. Kljub temu pa so partizani nadaljevali obstreljevanje z minami in topovskimi granatami. Komisar Igor se je domislil, da bi iz min izpraznili polovico eksploziva, praznino pa napolnili z bencinom in potem s takimi minami obstreljevali grad in ga zažgali. Te mine pa so bile veliko lažje in niso zadevale. Zato je Igor sam odšel na vrh griča, da bi si ogledal zadetke in da bi potem lahko pravilno uravnal minomete. Pri tem ga je zadela sovražnikova krogla in je kmalu nato izdihnil.

Obleganje je trajalo že nekaj dni. Borci na položajih so bili brez oddiha. Tudi dostavljanje hrane je bilo neredno. Zlasti II. bataljon, ki je bil na najbolj izpostavljenem mestu, je bil večkrat lačen. Tako je bilo vse od 14. do 18. septembra. Ponoči na nedeljo 19. septembra pa se je razbesnela odločilna bitka. Tudi tokrat je glavno breme bitke nosil II. bataljon. Ob zori so zagrmeli partizanski stopetdesetmilimetrski topovi in porušili vso vzhodno steno. Nenehno so jo obstreljevali vse do desetih dopoldne. Pol ure kasneje pa je II. bataljon pod vodstvom komandanta Albina Drolca-Krtine in političnega komisarja Franca Jernejca-Milčeta po lestvah jurišal skozi porušeno prednjo steno v grad. Levi stolp je bil porušen. Skozi porušeno prednjo steno so se videli obokani notranji prostori. Prvi se je s prostovoljcem Ivkom splazil do gradu bataljonski politikomisar Milče, bataljon pa se je pod vodstvom komandanta Krtine plazil za njima in s seboj vlekel lestve. Milče in Ivko sta se plazila dalje ob zidu k porušenemu stolpu. Nad njima so zazijale line. Po ruševinah stolpa sta splezala do njih in izginila v prvem nadstropju. Za njima so plezali drugi pod vodstvom komandanta Krtine. Medtem pa so jih beli opazili in jih začeli srdito obstreljevati. Vrsta partizanov ob obzidju se je prilepila k zidu. Za Milčetom in Ivkom se je vzel v prvo nadstropje mitraljezec. Toliko da ga ni ubila ročna bomba, ki je po naključju zletela tik mimo njega skozi luknjo v stropu in padla v klet, kjer se je vnela municija. Medtem pa so že vdrli borci pod vodstvom hrabrega komandanta Krtine na podstrešje, ki je bilo razbito in razdrapano od zadetkov težkega orožja. Partizanski juriš je bil podoben pravim akrobacijam. Sedaj je pobudo prevzel komandant Krtina. Skupno z Ivkom je zdrknil v krožni hodnik, ki je vezal

levi stolp z desnim. Planila sta kar skozi streho, ki jo je kakor nalašč prevrtala mina, spodaj pa so se razletavale bombe. Vrsta ob zidu se je trgala, se zaganjala naprej, se umikala in zopet jurišala. Tudi beli so se branili z juriši in hoteli odbiti partizane od porušene stene. Partizani na podstrešju gradu so napadali zgornji bunker v desnem stolpu, kjer se je branilo okrog petdeset belogardistov. Ta skupina belih se je naposled vdala, ko je videla, da jim ni več pomoči. V levem stolpu pa je bila borba težja. Beli so se bili zelo zagriženo. Iz notranjih sob na levi so partizanom zapirali pot z mitraljezkim ognjem. Medtem se je v kleti vžgala zaloga municije in eksplodirala. Strop se je porušil in odrezal borce, ki so se bili z belimi v desnem stolpu, od levega, ob katerem so se stiskali ostali borci II. bataljona, oviti v dim in prah, ki ga je povzročila eksplozija. Ko sta se dim in prah polegla, so se iz njega prikazali blede okrvavljeni obrazi in se umikali nazaj v zavetje požganega bunkerja ob vznožju gradu, kjer jih je zaustavil komandant brigade Dušan Švara-Dule, poslal ranjence v vas, ostale pa bodril in in jih popeljal nazaj v boj. Ukazal je prnesti lestve in z njimi so se plazili nazaj k obzidju. Žvezali so jih in postavili k stolpu ter se tako povezali z borci, ki so se borili v gradu z belimi. Po teh lestvah so se na ukaz morali spustiti navzdol najprej ujeti belogardisti. Bitka v gradu pa se je nadaljevala z nezmanjšano srditostjo. Nekatere line, za katerimi so bili beli, niso hotele odnehati. Zato so jih porušili brigadni minerci z eksplozivom, ki so ga navezali na palice, prižgali vžigalno vrstico in porinili vse skupaj v lino. Šele potem so line utihnile. Ta podvig minercev je povzročil med belimi paniko. Streljanje je prenehalo. Beli so zaprosili, naj tudi partizani prenehajo streljati. Šele zdaj so bili pripravljeni, da se vdajo, da si jim partizani ob prvem pozivu na predajo ponujali amnestijo.

Turjak je padel. VII. brigada je v tej borbi zajela okrog sedem sto belih, zaplenila ogromno količino orožja, municije, opreme in drugih vojaških potrebščin.

Za ta svoj podvig je bila VII. brigada proglašena za udarno in dobila naziv VII. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Franceta Prešerna. Ta svoj naziv je dobila 25. septembra 1945, ko se je po opravljeni nalogi vračala na Gorenjsko. Pot jo je vodila od Turjaka 20. septembra v Kočevje, kamor so z vlakom odpeljali ujete belogardiste. Dne 22. septembra se je brigada z vlakom vrnila v Lašče, kjer je priredila miting. Dva dni kasneje, dne 24. septembra, pa je Prešernova brigada krenila iz Lašč na pohod proti Gorenjski ter odšla mimo Turjaka, Želimelj in Iga po krimski vojaški cesti v Rakitno, kjer se je odpočila in na mitingu zvedela za odlikovanje in novi naslov. V nedeljo 26. septembra ob štirih popoldne je brigada krenila iz Rakitne proti Padežu. Pod Padežem je prenočila. Dne 27. septembra 1945 se je spopadla neka njena patrolja z nemško patroljo in jo nagnala v beg, nato pa je brigada nadaljevala pot proti Ljubljanskemu vrhu, kamor je prišla ob dveh popoldne. Kmalu potem je pričelo močno deževati. Brigada se je utaborila. Naslednji dan, dne 28. septembra 1945, je brigada krenila proti progi Ljubljana—Trst, jo jugozahodno od Vrhnike prekoračila, šla skozi Zaplano in se 29. septembra ob petih zjutraj ustavila v Smrečju, od koder je ob osmih zvečer krenila proti italijansko-nemški okupačijski meji v Polhograjskih Dolomitih. Tu so borci raztovorili trideset mul, ki so nosile orožje in pratež, in jih izpustili. Pred brigado je bila nova zapreka, meja, ki je kljub kapitulaciji Italije in vdoru Nemcev v Ljubljansko pokrajino še vedno obstajala in bila zavarovana z minskimi polji. Pri prehodu meje so štirje borci naleteli na mine in bili

ranjeni. Prehod pa ni bil težaven samo zaradi minskih polj, marveč tudi zaradi orožja, municije in drugega prateža, ki ga je brigada dobila za na novo mobilizirane borce na Gorenjskem, tovara, ki so ga morali po izpustitvi mul nositi borci sami. Dne 30. septembra 1945 ob devetih dopoldne je brigada prispela na Žirovski vrh, na kraj, kjer je konec julija 1943 začela svoj pohod na Dolenjsko. Tako se je končal prvi veliki pohod Prešernove brigade in začela se je njena borbena pot po Gorenjski in Primorski, kronana z novimi boji in zmagami.

VII. SNOUB Franceta Prešerna ob ustanovitvi XXXI. divizije

Po vrnitvi na Gorenjsko je Prešernova brigada 30. septembra 1945 krenila z Žirovskega vrha, se zvečer spustila v Poljansko dolino, prekoračila Poljansko Soro in cesto pri Hotavljah in se 1. oktobra 1945 ustavila na Suši. Dne 2. oktobra 1945 je bila na Malenskem vrhu, kjer je priredila miting, naslednji dan pa se je premaknila po stezi pod Blegašem čez Črni Kal in Potok na Martinji vrh. V tem času so že pripravljali ustanovitev Triglavske divizije, ki se je kasneje preimenovala v XXXI. divizijo in v svojem sestavu združevala III. SNOUB Ivana Gradnika, VII. SNOUB Franceta Prešerna in XVI. SNOB Janka Premrla-Vojka. Zaradi teh priprav je odšel komandant Prešernove brigade Dušan Švara-Dule dne 4. oktobra 1945 s patroljo na Primorsko in se naslednji dan vrnil v brigado.

Dne 6. oktobra 1945 se je vrnil v sestav brigade tudi II. bataljon, ki je 30. septembra ostal na Žirovskem vrhu, nato pa je zvečer vsa brigada krenila čez mejo na Črni vrh nad Novaki, od koder so ob pol petih zjutraj dne 7. oktobra 1945 krenili nad nemško postojanko v Davči ter jo napadli s protitankovskim topom in minometom. Napad pa se je izjalovil, ker so dobili Nemci pomoč in prišli I. bataljonu, ki je napadal, za hrbet. Brigada je sovražno kolono razbila in jo prisilila k umiku, vendar svojega napada na postojanko ta dan ni ponovila.

Dne 7. oktobra 1945 je brigado zapustil njen komandant Dušan Švara-Dule in odšel na novo dolžnost za komandanta XXXI. divizije, ki so jo namevali v najkrajšem možnem času ustanoviti. Potrebe po načrtnem vodenju operacij na sektorju, kjer so operirale Prešernova, Vojkova in Gradnikova brigada, sa zahtevale, da se iz omenjenih brigad osnuje divizija, katere organizacijo so poverili bivšemu komandantu VII. SNOUB Franceta Prešerna, Dušanu Švari-Duletu.

Dne 10. oktobra 1945 so se brigade, določene za Triglavsko divizijo, zbrale na področju Črnega vrha nad Novaki. Poveljstvo nad njimi je prevzel Dušan Švara-Dule, medtem ko je funkcijo vršilca dolžnosti komandanta VII. SNOUB Franceta Prešerna prevzel tovariš Matjažek.

Nekaj dni po ustanovitvi Triglavske divizije so Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada simbolično porušile nekdanjo jugoslovansko-italijansko mejo, ki je ločila Gorenjsko od Primorske. Brigade so odstranile mejnike, ki so petindvajset let ločili Slovence. Meja je izginila, istočasno pa si je z likvidacijo obmejnih postojank Triglavska divizija priborila novo osvobojeno ozemlje, ki ga sovražnik nikoli več ni mogel obvladati. Med temi akcijami je Prešernova brigada ponovno napadla nemško postojanko v Davči in jo likvidirala. Pri likvidaciji postojanke se je odlikoval predvsem I. bataljon. Brigada

je zaplenila večjo količino orožja, municije, hrane in obleke. Tri dni kasneje so borci Prešernove brigade likvidirali postojanko v Leskovici. Nemška posadka je že po nekaj direktnih zadetkih s protitankovskim topom panično zbežala proti Gorenji vasi in se borila le toliko, da si je zavarovala umik. V tem boju je padel mitraljezec Valentin Kropar, ki so ga pokopali v Novakih na dan, ko so jih nemška letala bombardirala in naznanjala, da Nemci pripravljajo ofenzivo proti osvobojenemu partizanskemu ozemlju. Zaradi nemškega bombardiranja je v Novakih zgorelo več hiš, človeških žrtev, razen ene, pa ni bilo. Naslednji dan je I. bataljon obkolil nemško postojanko v Sorici in ujel dva Nemca, postojanke pa mu ni uspelo likvidirati. Istega dne je II. bataljon napadel in likvidiral sovražno postojanko v Javorjih, dan kasneje pa so Vojkovi likvidirali ono v Sovodnju. Razen teh sta padli še postojanki v Brinju in Zireh, Hotavlje pa so izpraznili Nemci sami. Svobodno ozemlje se je širilo in odslej služilo kot izhodišče za vse ofenzivne akcije partizanskih brigad na Gorenjsko in na Primorsko.

Istočasno z napadi in likvidacijo sovražnikovih postojank se je Prešernova brigada izpopolnjevala z novimi borci, ki jih je brigada bodisi mobilizirala, bodisi da so prišli prostovoljno. Dne 21. oktobra 1943 se je brigada okrepila z II. bataljonom Dolomitskega odreda, ki je prišel v njen sestav, dne 25. oktobra 1943 pa še z moštvo ukinjene Tolminske brigade. Tako je brigada narasla na pet bataljonov, obenem pa se je formiral tudi nov štab s komandantom Slavkom Jerebom, z namestnikom komandanta Rudolfom Hribnikom-Svarunom in s političnim komisarjem Ludvikom Petelinjškom-Črtom. Dober mesec kasneje pa sta zamenjala svoji funkciji komandant in namestnik komandanta; komandant je postal Rudolf Hribnik-Svarun, ki je med vsemi komandanti Prešernove brigade najbolj zaslovel.

Novembrska nemška ofenziva »Traufe«

Ofenziva brigad XXXI. divizije na nemške postojanke in razširitev osvobojenega partizanskega ozemlja sta prisilili Nemce v defenzivo. Podobno kakor ob decembrski vstaji 1941 so tudi sedaj sami izpraznili nekaj najbolj ogroženih postojank, obenem pa se pripravljali na ofenzivo. Ko so Nemci izpraznili Hotavlje, jih je zasedel štab Prešernove brigade, ki je bil prej v Suši in kamor se je ponovno premaknil, ko so Nemci začeli Hotavlje v predpripravah na ofenzivo obstreljevati s topovskim ognjem. Od 27. do 29. oktobra se je bila bitka za Gorenjo vas. Dne 29. oktobra 1943 se je sovražniku posrečilo predreti partizanske položaje in priti štabu Prešernove brigade za hrbet. Štab se je v naglici umaknil v Laze. Prav tako je Nemcem uspelo razbiti nekatere enote Prešernove brigade, zlasti tiste, ki so bile vključene v brigado od razformirane Tolminske brigade. Zaradi tega je štab sklenil, da razformira V. bataljon, njegovo moštvo pa porazdeli med ostale štiri bataljone.

Iz Laz se je štab brigade premaknil 30. oktobra 1943 na Robidnico. V tem času pa so Nemci pripravili obsežno ofenzivo proti XXXI. diviziji, šifrirano pod imenom »Traufe«. Zajela naj bi ozemlje Ljubljana—Idrija—Bohinj—Radovljica. Nanjo so opozarjala nemška letala, ki so bombardirala osvobojeno partizansko ozemlje. Tako so nemški strmoglavci 31. oktobra 1943 napadli Cerčno. Istočasno pa je sovražnik z bojnimi patruljami v jakosti sto do sto petdeset in več mož tupal v smereh proti osvobojenemu ozemlju. Dne 10. no-

vembra 1945 se je z neko tako patroljo spopadel pri Hotavljah IV. bataljon Prešernove brigade in prizadejal Nemcem več mrtvih in ranjenih. Naslednji dan, dne 11. novembra 1945, so Nemci iz taktičnih razlogov zapustili postojanko Mlako pri Skofji Loki, nakar so jo zasedli borci Gorenjskega odreda in jo porušili. Dva dni kasneje, dne 15. novembra 1945, pa se je sprožil plaz širokopotezno zasnovane in dobro pripravljene nemške ofenzive z namenom, da uniči enote XXX. in XXXI. divizije.

Novembrska nemška ofenziva je Prešernovo brigado zatekla na področju Novaki—Robidnica. II. in III. bataljon sta dobila nalogo evakuirati ranjence in partizansko bolnišnico iz Davče na Jelovico. II. bataljon se je prvič spopadel s sovražnikom že v bližini Železnikov. Istega dne je prišel v štab brigade komandant divizije Dušan Švara-Dule z novico, da so Nemci prodrli iz Idrije do Želina. Partizanske enote so zapustile Cerkno, kamor so 14. novembra 1945 vdrli Nemci s tanki in nato skupaj s pehoto prodirali proti Novakom. Popoldne se je glavnina nemških enot umaknila do Želina, v Cerknem pa so pustili posadko.

Štab Prešernove brigade se je ta čas nahajal v Slugovi dolini. II. in III. bataljon, ki sta evakuirala ranjence in bolnišnico iz Davče na Jelovico, sta se po opravljeni nalogi 17. novembra 1945 zapletla v dvodnevne hude boje z Nemci v okolici Ratitovca in Pečane ter jim pod Svarunovim vodstvom prizadejala okrog osemdeset mrtvih. V boje na tem področju je 18. novembra 1945 posegla tudi 2. četa Gorenjskega odreda, ko se je spopadla z Nemci na Prtovču pod Ratitovcem. I. in IV. bataljon Prešernove brigade sta bila v tem času skupaj z Gradnikovo brigado boje na področju Cerkno—Kojca. Do hudih borb je prišlo tudi pri Novakih in pri Leskovici.

Po 19. novembru je nemška ofenziva začela ponehavati. Dne 23. novembra 1945 so borci Prešernove brigade napravili rekvizicijo v Ravnah pri nekem izdajalcu. Ta dan je prenehala nemška ofenziva, ne da bi zaznamovala kakršen koli pomembnejši uspeh. Dne 27. novembra 1945 se je brigada premaknila skozi Gorje, požgane Peče, Labinje, Novake in Poljane v Slugovo dolino. Partizansko ozemlje je bilo očiščeno in 29. novembra 1945 je II. bataljon že priredil miting v Leskovici. Nastalo je nekajdnevno zatišje, ki ga je brigada izrabila za vojaško in politično izobrazbo svojih borcev.

Tragedija III. bataljona na Pokljuki

Dne 8. decembra 1945 je brigada krenila na nove položaje: I. bataljon k Sv. Lenartu, II. na Planico nad Škofjo Loko, IV. v Žetino. III. bataljon pa preko Selške doline, Jelovice in Bohinja na Pokljuko. Štab brigade se je dne 10. decembra nastanil v Rovtah pod Mladim vrhom. Dne 12. decembra so se četa I. bataljona, IV. bataljon in težki vod napotili proti nemški postojanki v Praprotnem, minirali most med Praprotnim in Selcami in obkolili bunker pri mostu v Praprotnem. Ob četrty čez deveto zvečer so poslali dve tovarišici v nemško postojanko s pismenim pozivom, naj se Nemci predajo, kar pa so le-ti odklonili. Zato je težki vod začel obstreljevati nemško utrdbo z minami, a žal brez uspeha. Borci so jo nato poskušali zavzeti z jurišem, a tudi juriš so Nemci odbili. Dne 14. decembra sta se I. in IV. bataljon premaknila na področje Mohorja, štab brigade z zaščitno četo pa je ostal v Rovtah pod Mladim vrhom do 16. decembra, ko se je premaknil v Pozirno.

Medtem se je III. bataljon zadrževal na področju Bohinja. Dne 14. decembra zvečer se je mudil v Koprivniku, od koder je del bataljona odšel na rekvizicijsko akcijo v Češnjico pri bohinjski Srednji vasi, drugi del pa se je premaknil na Goreljek, kjer se je nastanil v Lovčevem hotelu in letoviščarskih hišicah. Dne 17. decembra 1945 se je vrnil na Pokljuko tudi ostali del in se na Goreljku združil z bataljonom. Štab III. bataljona je zavaroval Goreljek z dvema stražarskima mestoma in s patruljo, ki jo je odposlal v smer proti Koprivniku. Okrog poldneva je štab bataljona sklical sestanek četnih vodstev. Vtem pa so na Goreljek neopaženo vdrli Nemci in obkolili Lovčev hotel, kjer je bila večina bataljona. Dva strela, ki ju je oddal stažar, sta opozorila štab in borce o nevarnosti. Štab bataljona in četna vodstva so se takoj napotili k moštvu, ki je, utrujeno od nočnega pohoda, počivalo. V tem času pa so Nemci že zasedli položaje in vnela se je borba, ki je trajala pet ur. Nemški ogenj je bil strahoten in le redkim borcem se je posrečilo prebiti se skozenj. Prebijali so se le tedaj, kadar je v bližini vrat eksplodirala kaka mina in dvignila oblak snega, kar je omogočilo skok iz hotela, ki pa je bil kljub temu tvegan, saj so večino borcev pri tem prešetali nemški rafali. Borci, ki se jim je posrečilo prebiti se iz nemškega obroča, so se pridružili štabu bataljona in četnim vodstvom ter skupaj poskušali z jurišem rešiti obkoljene tovariše, kar pa se jim ni posrečilo zaradi premočnega in nenehnega nemškega mitraljeznega ognja. Tako obkoljenim borcem ni preostalo drugega, kakor da se vdajo ali pa se bore do konca. Izbrali so boj in se res borili do zadnjega. Dokler so mogli, so odbijali nemške juriše. Šele ko je borcem zmanjkalo municije in ko je bil hotel že v plamenih, je Nemcem juriš uspel. Prebili so se do hotela, a so tam našli le nekaj ranjenih partizanov. Vsi, razen redkih, ki so se prebili, so padli.

Nemci so napadali v jakosti pet sto mož, oboroženih s težkimi minometi in z mnogimi strojnimi. Partizani so v tem junaškem boju izgubili okrog štirideset mrtvih, enajst ranjenih, ki so jih Nemci zajeli ter odpeljali s seboj, in enajst pogrešanih. Po poročilu štaba so imeli Nemci 20 do 25 mrtvih, kakor pa se je izvedelo kasneje iz nemških virov, so imeli Nemci 74 mrtvih, med njimi tri oficirje. Neki major, ki je bil huje ranjen, pa je kasneje umrl v bolnišnici.

Prešernova brigada na Jelovici

Dne 21. decembra 1945 je Prešernova brigada krenila čez Zabrekve in 22. decembra ob petih zjutraj prispela na Jamnik, kjer so jo nameravali napasti Nemci z močnimi silami, a se jim je brigada manevrsko izmaknila čez Kropo na Vodiško planino, kamor je prišla 25. decembra 1945 v jutranjih urah in kjer je ostal njen I. bataljon. II. bataljon in preživeli borci III. bataljona, ki so se 21. decembra ponovno združili z brigado, so se nastanili na Selški planini, medtem ko se je štab brigade z zaščitno četo in s IV. bataljonom razmestil na Rovtarici. V času brigadnega premika na Jelovico je bila na tem sektorju omejena nemška ofenziva, ki se je končala brez slehernega uspeha 24. decembra 1945.

Brigada je prišla na sektor Mohorja in Jelovice z nalogo, da ruši komunikacije in da z manjšimi udarnimi silami, sposobnimi učinkovitih akcij, vdira v sovražnikovo zaledje, uničuje industrijske naprave, obenem pa mobilizira industrijsko delavstvo v partizane. Tako je brigada s takimi skupinami s pomočjo Gorenjskega odreda vdrla med 14. in 16. decembrom 1945 v Stražišče

in Kranj. V Stražišču so razbili tekstilno tovarno, Kranj pa obmetavali z mino-metalskim ognjem. Po teh akcijah se je brigada premaknila na Jelovico.

Dne 25. decembra 1943 je I. bataljon odšel z Vodiške planine na rekvizicijo k neki priseljeni nemški družini v Koritno pri Bledu. Nmec je spremenil svojo hišo v pravo trdnjavo, obenem pa je bil tudi oborožen in je ranil nekega borca, ko je skupina I. bataljona hotela vdreti v hišo, kar se ji je posrečilo. Zato je zaplenila nemškemu priseljencu vso živino in jo odpeljala čez Kupljenik na Jelovico, ne da bi bila prišla v stik z Nemci, ki so prihajali z Bleda na pomoč nemškemu priseljencu. Zaradi visokega snega je bil pohod na Jelovico zelo težaven.

Stab I. bataljona Prešernove brigade jeseni 1943. (Po originalu v loškem muzeju.)

Dne 26. decembra 1943 je brigada zapustila Jelovico, razen IV. bataljona, ki je 27. decembra demonstrativno napadel vojašnico na Bohinjski Beli. Borci so zavzeli svoje položaje že rano v jutranjih urah in čakali na nemški zbor pred kasarno. Brž ko so se Nemci postrojili k zboru, je na dvorišče priletela prva mina, nato pa so zaregljale partizanske strojnice, ki so se v presledkih in z različnih položajev oglašale kake pol ure, nakar se je bataljon neopaženo umaknil, med Nemci pa je zavladala zmeda in preplah. Začeli so streljati z minometi in strojnicami slepo na vse strani, iz vojašnice pa si niso upali.

Mimogrede omenimo, da je bil 21. decembra 1943, na dan, ko je brigada krenila na Jelovico, ustanovljen IX. korpus NOV in POJ, ki je v svojem sestavu združeval XXX. in XXXI. divizijo ter vse druge partizanske enote na Gorenjskem (razen Kokrškega odreda, ki je spadal pod IV. operativno cono), Primorskem in nekaj časa tudi v zahodnem predelu Koroške.

Zmagovita bitka na Mohorju

Nemci so kaj hitro začutili Prešernovo brigado v bližini svojih najvažnejših komunikacijskih zvez. Zato so naglo skoncentrirali večje sile ob progi Jesenice—Ljubljana in, meneč, da se bo brigada umaknila čez Selško dolino proti Poljanski dolini, okrepili tamkajšnje že tako številčno močne sile s 700 policisti, ki so jih bili pripeljali iz Ljubljane in hoteli z njimi napraviti tako imenovani živi zid, ob katerem bi se razbila umikajoča se brigada.

Prešernova brigada se je z Jelovice ponovno premaknila na področje Mohorja. Dne 28. decembra 1943, ko se je začela nemška ofenzivna akcija, so Nemci ob pol enajstih dopoldne naleteli pri Mohorju na zaščitno četo in skoraj istočasno pri Zabrekvah na položaje I. bataljona Prešernove brigade ter se zapletli z njimi v boj. Ob enajstih dopoldne je krenil štab brigade skupaj z II. in III. bataljonom skozi Topole, kjer se je nahajal IV. bataljon, na položaje. III. in IV. bataljon sta s štabom brigade dvakrat jurišala na Nemce in tako izvedla pritisk na nemško desno krilo, da sta se lahko zaščitna četa in I. bataljon umaknila. Pri jurišu je padel en tovariš, trije pa so bili ranjeni, med njimi tudi namestnik komandanta brigade Albin Drolc-Krtina.

Borba na Mohorju je bila ena najbolj uspešnih borb Prešernove brigade. Nemci, ki so bili prišli dobro zamaskirani v belih haljah iz Besnice, Dolenje vasi in Pozirna, so brigado popolnoma obkolili z namenom, da jo uničijo. Smeli juriši pa so razbili sovražne obroče. V bitki, ki je trajala ves dan in se je prenesla tudi na Jamnik, kamor je brigada krenila ob pol dveh in od koder je štab brigade z ranjenci, s III. in IV. bataljonom krenil naprej pod zaščito I. in II. bataljona, ki sta na Jamniku sprejela bitko z Nemci in jih zadržala. Kljub nemški premoči je brigada utrpela samo dva mrtva in nekaj ranjenih, medtem ko so znašale nemške izgube sto dva mrtva in okrog sto ranjenih, kar so kasneje pripovedovali nemški orožniki iz Selc. Nemška skupina, ki se je po bitki na Mohorju umaknila v Dolenjo vas, je pripeljala s seboj tri vozove mrtvih. Neki nemški vod, ki je štel pred bitko 56 mož, se je iz bitke vrnil samo s petnajstimi. V bitki so se po nemških izjavah odlikovali zlasti partizanski mitraljezci, za katere je neki nemški oficir dejal, da so mnogo boljši od nemških.

Dne 29. decembra 1943 ob pol petih zjutraj je brigada prišla na Rovtarico; Nemci so nekaj časa streljali za njo s topovi. Ob dveh popoldne je krenila na Prtovč, kjer je oddala ranjence za bolnišnico, nato pa nadaljevala pot po grapi v Jesenovec in v Farji potok, kamor je prišla opolnoči. Dne 30. decembra se je brigada premaknila na Črni vrh nad Novake, od tam pa dne 31. decembra 1943 na Robidnico oziroma na sektor Martinjega vrha, kjer je dočkala novo leto 1944.

Rekvizijska in vojaška akcija v Poljanah

V noči od 3. na 4. januar 1944 je Prešernova brigada krenila na rekvizijsko in vojaško akcijo v Poljane. Za akcijo je bil določen II. bataljon in 34 borcev iz I. bataljona, oboroženi s petimi lahкими in enim težkim mitraljezom. Za zavarovanje te akcije pa je bilo določenih 25 borcev iz IV. bataljona in minometalski oddelek zaščitne čete. Oddelek IV. bataljona je 3. januarja zvečer zasedel položaje nad cesto Poljane—Gorenja vas, ob desetih zvečer prekinil telefonsko zvezo med postojankama v Poljanah in Gorenji vasi ter se zavaroval s patruljami, da bi mu sovražnik ne vpadel v hrbet. II. in oddelek I. bataljona sta se spustila proti Poljanam, blokirala sovražno postojanko na petnajst metrov razdalje, istočasno pa so borci, določeni za rekvizicijo, začeli z akcijo. Ko še niso bile vse zasede na mestu, je nemški stražar opazil partizane in izstrelil tri strele, nakar se je naglo umaknil v utrdbo. Pri tem je padel mitraljezec Mihelič, ki je hotel jurišati proti stražarju kljub opozorilu, naj ne zapušča zaklona. Medtem je rekvizicija v vasi potekala nemoteno, dasi so Nemci po p. vih streljih začeli tolči iz postojanke s težkimi mitraljezi, dokler

jih minometalski oddelek zaščitne čete ni prisilil k molku. Nemci so se v dobro utrjeni in z lahkim orožjem nezavzetni postojanki potuhnili, II. bataljon pa je nadaljeval s prisilnim odkupom, prepleskal vso vas z osvobodilnimi gesli, obenem pa so borci vzklikali osvobodilna gesla in prepevali partizanske pesmi. Poleg rekvizicije je brigada nameravala izvesti tudi mobilizacijo, a je ni mogla, ker ni našla razen nekega terenca v vasi nobenega moškega. Prav tako brigada brez težkega orožja ni mogla likvidirati utrjene postojanke in jo je lahko samo blokirala ter tako preprečila Nemcem izpad, ki ga zaradi strahu niso niti poskušali izvesti.

Kljub temu, da brigada ni napadla postojanke, je njena akcija v Poljanah povzročila med Nemci na tem področju preplah. Še isto noč je prispelo v Škofjo Loko trideset avtobusov in deset osebnih avtomobilov vojaštva z dvema poljskima kuhinjama in z enim sanitetnim avtomobilom. Petnajst avtobusov je takoj po prihodu v Škofjo Loko nadaljevalo pot proti Poljanam. Brigada pa se je v tem času že vračala s plenom na izhodiščne položaje. Vzlic temu, da v Poljanah ni bilo nobenega partizana več, se nemški preplah ni pomiril. Dne 4. januarja je iz Poljan krenila manjša kolona Nemcev pod zaščito oklopnjaka v Volčo. Druga sovražna kolona je prišla v Spodnjo Lušo in se nato vrnila čez Stirpnik v Selca. V Luši in na Stirpniku so Nemci preiskavali in stikali za partizani, a brez uspeha. Šele popoldne so se oklopnjaki in polovica Nemcev vrnili v Škofjo Loko, polovica pa se jih je v koloni napotila v smeri proti Žirem.

II. bataljon likvidira sovražno postojanko v Kamni gorici

Dne 5. januarja 1944 se je II. bataljon Prešernove brigade napotil čez Selško dolino na področje Mohorja z nalogo, da izpelje vrsto sabotažnih akcij na progi Škofja Loka—Kranj in na progi Kranj—Radovljica, med katerimi bi bila najvažnejša porušenje železniškega predora med Otočami in Globokim. Dne 7. januarja je vdrla neka patrolja II. bataljona na železniško postajo Kranj in onesposobila drezino s tem, da jo je demontirala, njene dele pa pometala v Savo. To pa je bila tudi edina sabotažna akcija, ki se je bataljonu posrečila. Bile so namreč jasne zimske noči in zelo težko se je bilo neopaženo približati železniški progi, ki jo je sovražnik nadvse budno nadzoroval. Kljub temu pa je del II. bataljona 8. januarja zvečer skušal porušiti železniški predor nad Globokim, ki je bil že od avgusta 1941 utrjen s sovražnimi bunkerji, v katerih so bile stalne sovražne posadke. Borcem se je posrečilo, da so se neopaženo približali predoru, ko so se nenadoma oglasili rafali od Kamne gorice sem; Gorenjski odred jo je bil prezgodaj demonstrativno napadel. Kmalu nato se je bataljonska zaseda udarila z Nemci in se morala zaradi njihove premoči umakniti. Del bataljona, ki bi moral porušiti predor, se je le s spretnim manevrom izognil obkolitvi in tako je tudi ta akcija propadla.

Neuspele akcije, ki so spremljale bataljon na njegovi poti, so peklile štab bataljona, ki sta mu poveljevala komandant Franc Jerneje-Milče in politkomisar Ferdo Gartner-Mitja. Na akcije ob progi ni bilo misliti, saj so se po vaseh ob železnici naselili močni nemški oddelki in varovali progo z močnimi patroljami. Zato se je štab bataljona odločil, da napade in likvidira sovražno postojanko v Kamni gorici.

V noči med 12. in 13. januarjem 1944 je krenil ves II. bataljon proti Kamni gorici. Po načrtu sta dve zasedi blokirali postojanko, da bi onemogočili izpad

in proboj Nemcev skozi vrata, ki jih je imela postojanka spredaj in zadaj, obenem pa držali sovražnika proč od lin, če bi le-ta prej zapazil minerje in bombaše, preden bi se neopaženo približali postojanki in jo minirali. Obe zasedi sta se neopaženo približali postojanki. Prav tako neopaženo so mitraljezci namestili težko strojnico na pokopališču, kjer je zavzel svoje položaje tudi štab bataljona. Istočasno, ko se je razmestila četa, določena za direktni napad na postojanko, sta drugi dve četi postavili štiri zasede: prvo pri Lipnici v smeri proti Radovljici, drugo na cesti proti Kropi, tretjo za zavarovanje ceste Kamna gorica—Podnart in četrto za zavarovanje grebena med Kamno gorico in Globokim.

Vsi oddelki, določeni za napad, so zasedli svoje položaje, ne da bi jih sovražnik opazil. Nemci v postojanki so bili precej brezskrbni, saj niso imeli niti straže. Prejkone se partizanskega napada niso nadejali, saj so ga komaj pred dnevi doživeli s strani Gorenjskega odreda. Ta napad, ki je bil samo demonstrativen, jih je najbrž utrdil v veri, da direktnega napada na utrjeno postojanko partizani ne bodo tvegali. Zato so se minerji in bombaši II. bataljona lahko neopaženo priplazili h glavnemu vhodu v postojanko in ga minirali. Vse je šlo po načrtu, kakor si ga je bil zamislil štab bataljona. Šele detonacija, ko se je vhod porušil, je prebudila Nemce. Medtem so bombaši že jurišali v poslopje, a Nemci so se po trenutni paniki hitro znašli; s prvega nadstropja so odbili prvi juriš bombašev. Toda bombaši niso odnehali. Jurišali so ponovno. Pri tem jurišu je padel terenski obveščevalec Jošt, ki je jurišal prvi. Medtem so minometalci deset metrov pred postojanko pripravili lahki minomet in istrelili direktno v vsako okno po dve lahki mini. Po tem obstreljevanju so bombaši jurišali tretjič. Tokrat je juriš uspel. Postojanka je bila zavzeta. Njena notranjščina je bila popolnoma porušena. Pod ruševinami je obležalo 54 mrtvih Nemcev.

Odmevi bitke so privabili Nemce iz Radovljice, ki so se s štirimi kamioni odpeljali napadeni postojanki na pomoč. Prve tri, ki so vozili neposredno drug za drugim, je napadla partizanska zaseda, jih razbila in popolnoma uničila, četrta pa se je ustavil precej daleč od vasi za ovinkom, moštvo s tega kamiona pa je napadlo partizansko zasedo. Druga kolona je napadeni postojanki prihitela na pomoč z Brezij. Ko je naletela na partizansko zasedo, se je panično razbežala, nato pa se ponovno uredila in v strelcih začela napadati zasedo. Šele tretja kolona Nemcev, ki je prihajala po železniški progi in se od nje usmerila proti Kamni gorici, je prodrla do vasi. Takrat pa je bataljon svojo nalogo že opravil in se premaknil v hrib nad Kamno gorico, kjer je zasedel borbene položaje, da bi na njih pričakal Nemce. Ti pa niso upali iz vasi, dasi je iz radovljiške smeri privozilo še pet kamionov vojaštva, iz Kranja, kamor je te dni prišlo tri sto esesovcev, pa celo sedem. V tej bitki so Nemci izgubili 57 mrtvih, koliko mrtvih pa so Nemcem povzročile zasede, dokumentarno ni ugotovljeno; prav gotovo so te žrtve presegle število ubitih v postojanki.

Januarska nemška ofenziva

Dne 6. januarja 1944 je Prešernova brigada nameravala napasti 530 nemških vojakov, nameščenih v šoli v Škofji Loki. Načrt za napad pa je izdal nek dezertar, ki je bil o njem natančno poučen. Zato so Nemci na tem sektorju zbrali tako močne sile, da bi bil uspeh napada komaj verjeten, in je zato štab

brigade odstopil od svojega načrta. Vmes pa so posegli tudi drugi dogodki. Brigada je morala začasno posoditi svoj III. bataljon in zaščitno četo štabu XXXI. divizije. Začasna izguba teh enot in oddaljenost II. bataljona, ki je v tem času operiral na drugem sektorju, sta močno oslabili udarno moč brigade prav v času, ko je sovražnik pripravljal novo ofenzivo proti enotam nedavno ustanovljenega IX. korpusa NOV in POJ, da bi zaustavil ofenzivnost njegovih divizij. Brigade XXX. divizije so po kratki, a uspeli borbi likvidirale postojanko Avče v Baški grapi, brigade XXXI. divizije, v katero je bila vključena tudi Prešernova brigada, pa so napadale postojanke ob gorenjsko-primorski meji. Istočasno so na osvobojenem ozemlju ustanavljali delavnice, ki so delale za partizansko vojsko. Vsa ta partizanska dejavnost in ofenzivnost je Nemcem dopovedovala, da je bila njihova novembrska ofenziva zaman, saj so partizanske enote iz nje prišle še močnejše in prešle kmalu nato v ofenzivne akcije, ki jih je ustanovitev IX. korpusa še povečala. Zato je sovražnik pripravil novo ofenzivo proti partizanskemu ozemlju. Njegovi glavni ofenzivni sunki so zajeli predvsem enote XXX. divizije, čutile pa so jih tudi enote XXXI. divizije — Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada.

Obveščevalni odsek Prešernove brigade je že od napada na Poljane dobival vznemirljiva poročila o povečanju nemških sil na področju Bleda, Radovljice, Kranja, Škofje Loke in Šentvida. Dne 8. januarja 1944 so Nemci že začeli tipati po ozemlju, ki ga je kontrolirala Prešernova brigada. Ta dan okrog polnoči so Nemci prišli na Malenski vrh, Jazbine in Zakobiljek in se nastanili po hišah. Še prej pa so zasedli Rovte pod Mladim vrhom in okrog poldneva prišli na Martinj vrh, kjer so preiskavali hiše in stikali za partizani. To pa so bile samo predhodnice. Nemška glavnina se je še vedno zbirala v zaledju. V Šentvid je prišlo okrog tri sto esesovcev s štirimi baterijami in v Kranj prav toliko ter okrepilo tamkaj nameščeno vojaštvo. Prav tako se je večina policije iz Radovljice premaknila proti Kranju. V Škofji Loki je okrepilo tamkajšnje že tako močne vojaške enote še pet sto esesovcev tankovske pehote, šest sto pa jih je prišlo v Kranj. Dne 8. januarja, ko je Prešernova brigada krenila na nove položaje okrog Robidnice, je na Bukovico prispelo šest nemških avtobusov vojaštva. Ena skupina je krenila proti Stirpniku, druga proti Sv. Lenartu, tretja pa proti Brdu in Mlaki. Do Spodnje Luše so jim morali kmetje s štirimi vozmi peljati rezervno municijo. Nemci so prenočili pri Sv. Lenartu in postavili zasede, na katere je pri svojem premiku preko Robidnice na Planino k štabu XXXI. divizije naletela patrolja III. bataljona Prešernove brigade in se z njimi spopadla.

Vsi ti in drugi nemški premiki so napovedovali močnejšo sovražnikovo ofenzivo, ki je našla Prešernovo brigado močno oslABLJENO, saj je imela na tem sektorju samo I. in IV. bataljon. Štab brigade se je zato zatekel k manevrski taktiki. Dne 9. januarja so patrolje IV. bataljona javile, da so Nemci na Martinjem vrhu in na Žetini. Dne 10. januarja pa je tu ofenziva že začela ponchavati, ob enajstih dopoldne so se Nemci namreč umaknili s sektorja Malenski vrh—Javorje—Gabrak—Hotavlje. Patrolje Prešernove brigade so ta dan poročale, da so se Nemci razen iz stalnih postojank umaknili iz vse Poljske doline. Podobna poročila so prihajala tudi s selške strani. Zvečer je štab že priredil miting v šoli v Novakih, ki se ga je udeležilo mnogo ljudi. Na mitingu so zlasti govorili o II. zasedanju AVNOJ, ki je bil tedaj stalna tema političnih ur in mitingov zaradi njegovih zgodovinskih sklepov, ki so začrtali našo bo-

dočnost, obenem pa potrdili sklepe SNOS o priključitvi Slovenskega Primorja in Koroške k Jugoslaviji.

V naslednjih dneh je življenje v I. in IV. bataljonu potekalo brez vznemirljivih dogodkov. Dne 12. januarja je bil I. bataljon v prehranjevalni akciji, naslednji dan pa se je brigada premaknila na nov sektor, da bi zavarovala vpad sovražnika v Žiri, ki jih je v začetku januarja 1944 ponovno osvobodila Vojkova brigada. I. bataljon je zasedel položaje na Javorču na Žirovskem vrhu, IV. bataljon s štabom brigade pa v Zgornjem Vrsniku. V bližini teh položajev se je nahajala tudi Vojkova brigada. I. bataljon na Žirovskem vrhu se je zavaroval z bojnimi patroljami, ki jih je pošiljal v smerih proti sovražnim postojankam v Gorenji vasi, v Lučinah in proti Trem Kraljem. Njen obveščevallec je 14. januarja opazil nemško patroljo v Hotavljah, ki pa se je vrnila v Gorenjo vas prej, preden so intervenirali partizani. IV. bataljon v Zgornjem Vrsniku pa je poleg običajnega zavarovanja zavaroval svoje položaje s pošiljanjem bojnih patrolj v smerih proti sovražnim postojankam v Rovtah, pri Treh Kraljih in v Idriji. Dne 14. januarja se je vrnil v brigado II. bataljon in zasedel položaje na Govejku.

Položaje, ki jih je držala brigada, so ogrožale sovražne postojanke v Gorenji vasi, v Lučinah, pri Treh Kraljih, v Rovtah, v Godoviču in v Idriji. Večina teh postojank je bilo belogardističnih, razen Gorenje vasi in Idrije, kjer sta bili postojanki mešani. Te dni, ko se je brigada nahajala na tem sektorju, so postojanko v Idriji, ki je štela sedem sto Nemcev, okrepili še z dve sto belogardisti. Belogardistična postojanka v Rovtah je štela okrog tri sto mož, svoje obveščevalno omrežje pa je imela razpredeno vse do Žirov in se je pri obveščevalnem delu posluževala predvsem deklet, žena in celo otrok. Njene obveščevalne niti, ki jih je pletla s pomočjo belogardistično razpoloženih ljudi, so bile razpredene na sektorjih Rovte—Brokovice—Žiri, Rovte—Goroške—Žiri in Rovte ali Trije Kralji—Nova vas—Žiri. Zato navzočnost brigade ni ostala dolgo skrita. Na najbolj izpostavljenem mestu je bil I. bataljon na Žirovskem vrhu, ki so ga stalno kontrolirale nemško-belogardistične patrolje, močne tudi do sto mož. Neka štirideset mož močna belogardistična patrolja je 15. januarja trčila na šest mož močno patroljo I. bataljona in se z njo spopadla. Vnela se je zagrizena borba, v kateri so vztrajali borci I. bataljona vse dotlej, dokler s svojim strojničnim ognjem niso obvladali belogardistične patrolje in jo kljub sovražnikovi premoči naposled pognali v beg. Dne 16. januarja se je bojna patrolja I. bataljona, ki je kontrolirala ozemlje proti Trem Kraljem, ponovno spopadla z belogardisti. Tudi tokrat so se po polurni borbi belogardisti umaknili. Popoldne je 38 borcev I. bataljona odšlo v prehranjevalno akcijo, obenem pa postavilo zasedo in pomagalo vosovcem kaznovati dva belo-plavogardistična organizatorja. Dne 17. januarja je I. bataljon poslal dvajset mož močno bojno patroljo na Goli vrh, ker je ugotovil, da tja vsak dan zahajajo belogardisti. Patrolja je postavila močno zasedo, a ker belogardistov ni bilo, je poslala v izvidnico manjšo patroljo, ki je naletela na petdeset mož močno belogardistično kolono in jo napadla. Borci, ki so ostali v zasedi na Golem vrhu, so takoj prihiteli svoji patrolji na pomoč, nakar se je belogardistična patrolja panično razbežala v smeri proti Lučinam in Trem Kraljem. Obveščevalna patrolja, ki se je napatila proti Gorenji vasi, pa je ta dan zvedela, da nameravajo Nemci in belogardisti 18. januarja napasti položaje I. bataljona. Toda 18. januar je na položajih I. bataljona potekel mirno in brez

boja, le neka njegova bojna potrulja, poslana proti Gorenji vasi, je slišala od nekod odmev bitke, a ni mogla ugotoviti, kje naj bi bila.

Na položajih II. in IV. bataljona je vladalo v teh dneh zatišje. II. bataljon se je 18. januarja premaknil s položajev na Govejku na nove položaje v Kladje nad Fužinami, da bi okrepil sektor, ki ga je doslej moral obvladovati samo I. bataljon. IV. bataljon pa je ostal na svojih položajih na Zgornjem Vrsniku. V njegovem sestavu je začasno ostala tudi četa II. bataljona, določena, da s četo IV. bataljona krene v akcijo in napade sovražnikov transport, o katerem so bili obveščeni, da je namenjen v Idrijo. Ob dveh zjutraj sta obe četi krenili na pot, a sta zagledali sovražno kolono, še preden sta prišli na določene položaje med Kališčem in Ivanjsko dolino. Zavzeli sta položaje in odprli ogenj nanjo. Po opravljeni akciji sta se brez izgub vrnila v taborišče. Sovražnikovih izgub ni bilo mogoče ugotoviti.

Dne 19. januarja se je brigada pripravljala, da se premakne na nove položaje. I. bataljon je dobil povelje, da proti večeru odide v Davčo. Kljub temu pa so bojne patrolje kakor vsak dan odšle na svoje obhode. Patrolja, ki je šla po levem grebenu, je nenadoma naletela na močne nemške in belogardistične zasede in se spopadla z njimi. Sovražnik jo je kmalu obkolil, a se je s smelih jurišem prebila iz obroča. Pa tudi druge patrolje so kmalu opazile sovražnika, ki je s treh strani prodiral proti Javorču, kjer se je nahajala glavnina I. bataljona in se pripravljala na večerni premik. Prva sovražna kolona je prodirala po levem pobočju, druga po desnem, tretja, najmočnejša, pa se je pomikala po grebenu. Bataljon je naglo zavzel borbene položaje in se spoprijel s kolono, prodirajočo po grebenu. Ko se je vnela borba, se je sovražnikova kolona, ki bi morala napasti bataljon v desni bok, umaknila brez boja že po prvih rafalih, ki so jo dosegli. Borci I. bataljona so odbili sovražnika, ki je štel blizu štiri sto mož, in ga prisilili k umiku, nato pa tudi sami zapustili Žirovski vrh in se premaknili čez Podgoro, Staro Oselico in Kopačnico v Leskovicu, od tam pa čez Slugovo dolino v Davčo. Tudi II. bataljon se je ta dan pripravljal na premik. Neka njegova obveščevalna patrolja je padla v sovražnikovo zasedo, a se je umaknila brez žrtev. Proti večeru se je bataljon premaknil na nove položaje na sektor Robidnica—Slugova dolina. V Robidnico se je premaknil tudi štab brigade, štabna patrolja in IV. bataljon. Dne 20. januarja 1944 je bila brigada, razen III. bataljona, ki je ostal pri štabu XXXI. divizije, že na novih položajih. Njena naloga, ki jo je imela v januarski nemški ofenzivi, je bila opravljena.

Nemška januarska ofenziva proti IX. korpusu Prešernove brigade ni dosti prizadela. Glavno težo je nosila XXX. divizija, ki je bila zelo hude boje na Trnovski planoti. Ti so se razbesneli v vsej srditosti zlasti od 17. do 19. januarja. V njih je XXX. diviziji uspelo razbiti Nemce in jim prizadejati velike izgube. Najhujši udarec je sovražnik utrpel zlasti v bitki za Lokovec, ko ga je XVIII. brigada popolnoma razbila in pognala v panični beg, sama pa se je založila z bogatim plenom, ki ga je v tej bitki zasegla. Težke boje je vodila tudi XVII. brigada pri Trnovem in pri Nemcih. Obe brigadi sta vzdržali težko dvodnevno bitko pri Lokvah. XIX. brigada pa je istočasno pregnala sovražnika iz Mačjega kota pod Predmejo v Ajdovščino. S spretnim manevrom je nato štab XXX. divizije potegnil svoje brigade iz sovražnikovega območja. Dan kasneje so borci XXX. divizije že presenetili sovražnika v Baški grapi z napadom na Knežo. Enote IX. korpusa so ponovno prehajale iz defenzivnih bojev v ofenzivne.

Prešernova brigada napade sovražni postojanki v Železnikih in Selcah

IX. korpus je prehajal v ofenzivo. Štab XXXI. divizije je v sklopu predvidenih ofenzivnih akcij določil Prešernovo brigado, da s svojimi enotami napade in likvidira sovražni postojanki v Železnikih in Selcah. Štab Prešernove brigade je zaradi tega zapovedal svojim enotam, naj se 21. januarja 1944 zvečer premaknejo na Martinj vrh. Za izvedbo te akcije je dala XXXI. divizija Prešernovi brigadi na razpolago tudi svojo topniško baterijo. Istočasno se je v sestav brigade vrnil tudi III. bataljon, oziroma naj bi sodeloval kot divizijska rezerva, kajti celotno akcijo je vodil štab XXXI. divizije. Za širše zavarovanje je štab XXXI. divizije določil Gradnikovo in Vojkovo brigado. Gradnikova naj bi z enim bataljonom blokirala Sorico in zavarovala cesto proti Petrovemu brdu, II. bataljon naj bi demonstrativno napadal sovražno postojanko v Sorici in obenem izpeljal prehranjevalno akcijo v Spodnjih in Zgornjih Danjah, III. in IV. bataljon pa naj bi zavarovala ozemlje proti Poljanski dolini z zasedami na Črnem kalu in Mladem vrhu, z zasedama na Stirpniku in pri Sv. Lenartu pa cesto, ki vodi iz Praprotnega v Lušo, na Sv. Lenart in v Rovte. Vojkova brigada naj bi s svojimi enotami zavarovala cesto Škofja Loka—Praprotno—Selca, obenem pa naj bi poslala močnejšo bojno in rušilno patroljo pod Praprotno do Soteske, porušila mostove pri Praprotnem in minirala cesto Škofja Loka—Železniki. S temi ukrepi je hotel štab XXXI. divizije blokirati sovražne postojanke, ki bi lahko poslale pomoč napadenim Selcam in Železnikom. V teh postojankah, vključno s Škofjo Loko, je bilo nekaj tisoč mož sovražne vojske, opremljene z najsodobnejšim orožjem in s težkimi tanki. Samo v Škofji Loki je ta čas bilo 790 mož esesovske tankovske pehote, oborožene s tanki in z avtomatičnim pehotnim orožjem.

Dne 21. januarja 1944 je štab Prešernove brigade izdelal za svoje enote podroben načrt. Naslednji dan, dne 22. februarja, ob pol šestih zvečer so enote, določene za direktni napad na Železnike in Selca, zapustile izhodiščne položaje na Martinjem vrhu. II. in IV. bataljon sta ob enajstih zvečer prispela do Železnikov, kjer se je njuna predhodnica na mostu poleg Dermotove hiše spopadla z nemško zasedo in jo s pomočjo 1. čete II. bataljona z jurišem pregnala, medtem pa so druge enote I. in IV. bataljona zavzele predvidene položaje. Spopad z nemško zasedo, ki ga načrt ni prevedeval, je opozoril Nemce v postojanki na nevarnost in jih obvaroval pred nadaljnjimi presenečenji. Naglo so zavzeli svoje položaje v bunkerjih in po hišah. Tudi sovražna zaseda se je po partizanskem jurišu zatekla v bližnje hiše. Partizani so vdrli za njo, a Nemci so jih začeli obmetavati z ročnimi bombami in jih prisilili, da so se umaknili nazaj čez most. Po tem umiku se je nemška zaseda hotela ponovno polastiti svojih položajev pri mostu in je odprla močan ogenj na partizane. Zato je 1. četa II. bataljona prihitela na pomoč še 5. četa in skupaj z njo z jurišem ponovno prisilila nemško zasedo k umiku, nakar sta četi zasedli še severni predel trga, od koder sta pregnali Nemce. Del nemške zasede se je zatekel v bivšo kovačijo, a se kmalu umaknil v postojanki v župnišču in v nekdanjem prosvetnem domu, ki ju je sovražnik spremenil v pravi trdnjavi. Ko je bil ta del Železnikov osvobojen in očiščen, je II. bataljon takoj blokiral obe postojanki, da bi pripravil napad za njuno likvidacijo. Oddelki so se razmeščali, zasede pa so odšle na levi in desni breg Sore v smeri proti postojankama. Vodič zasede, ki je odšla na desni breg, je bil kmalu zatem, ko so prešli most, dvakrat ranjen. Brž ko so zasede zavzele borbene položaje v bližini postojank,

so ju začele obstreljevati. Nemci, ki so se medtem prav tako pripravili na obrambo, so takoj odgovorili z močnim ognjem. Bitka za Železnike se je začela.

Medtem je I. bataljon, ki je prišel na cilj z več kot enourno zamudo, pričel napadati Selca. Po naprej pripravljenem načrtu je poslal z vodičem v vas minerje in bombaše, ki sta jih ščitila dva puškomitraljezka oddelka. Obenem je štab bataljona poslal vod pod vodstvom komandirja 3. čete v zasedo v smeri proti Škofji Loki z nalogo, da prekine telefonsko zvezo in električni tok med Selcami in Škofjo Loko, da napravi cestno zaseko in da dve sto metrov pred njo v smeri proti Škofji Loki zaminira cesto Selške doline. Vod je svojo nalogo v celoti opravil. Štab pa je istočasno, ko je vzpostavil zvezo z zasedo in z vodstvom operacij v Selcah, začel v časovnih presledkih glede na oddaljenost poti pošiljati bojne patrolje oziroma vode z navodili, da zasedejo določene položaje, brž ko bo postojanka minirana. Miniranje postojanke bi se namreč moralo opraviti neopazno. Zato so morale biti napadalne patrolje prikrita in bi šle ob eksploziji smele zasesti določene položaje, da bi jih sovražnik predčasno ne opazil. Štab bataljona je hotel sovražnika iznenaditi, kolikor ta že ni bil buden in opozorjen zaradi streljanja, ki je odmevalo v noč od Železnikov in Praprotnega sem.

Minerji I. bataljona, ki je napadal Selca, so prvo postojanko z uspehom minirali. Eksplozija je napravila v steni odprtino, skozi katero so začeli bombaši metati ročne bombe in mine. Ječanje pod ruševinami je opozarjalo na sovražnikove izgube. Toda iz postojanke ni bilo niti enega sovražnikovega strela, kar je pričalo, da je sovražnik drugje. Nemci so začeli na partizanski napad odgovarjati s težkim mitraljezom iz cerkvene stolpa, in sicer s tako pogostimi in dobro merjenimi rafali, da se bombaši niso mogli prebiti v minirani del postojanke, minerji pa niso mogli zaminirati druge, nasproti stoječe postojanke, ki jo je s čelne strani branil bunker, z zadnje strani za dva metra visoka, gosta žična ograja, ki je mejila na vrt, prepreden s strelskimi jarki, iz katerih se je sovražnik z lahkoto branil. Prav tako se Nemci niso zaprli v postojanko, marveč so se v skupinah vgnezdili po hišah in iz njih streljali na partizane. Take sovražnikove obrambe načrt napada na Selca ni predvideval. Postajalo je vedno bolj očitno, da likvidacija nemških sil v Selcah brez težkega orožja ne bo uspela. Kljub temu pa so napadalne patrolje v medsebojni povezanosti še dalje napadale in poskušale priboriti minerjem in bombašem pot do postojank, da bi jih porušili. Zaman! Štab bataljona je kmalu uvidel, da zaradi taktične porazdeljenosti sovražnikove obrambe in njegovih dobro utrjenih položajev, minerji ne bodo mogli do postojank in jih minirati. Postojanke bi bilo mogoče likvidirati samo s težkim orožjem. Zato je štab bataljona zapovedal umik napadalne skupine in ukazal obstreljevanje postojanke s težkim minometom, ki pa kljub nekaterim polnim zadetkom ni imelo zaželenega uspeha; bila je noč in megla in minometalski oddelek je zaradi slabega pregleda lahko le na slepo opravljal s svojim orožjem. Zaradi svitanja in nepopustljivega sovražnega ognja se je štab bataljona odločil za umik vseh enot iz dosega sovražnikovega ognja, ki se je nenadoma še povečal zaradi svežih nemških sil, ki so prišle preko Jamnika napadenim Selcam v pomoč. Tej premoči se bataljon ni mogel upirati.

Še bolj zagrizeno kakor v Selcah, se je bila bitka za Železnike, katere težo je nosil II. bataljon, ki se je pred desetimi dnevi odlikoval z likvidacijo sovražnikove postojanke v Kamni gorici. Dne 23. januarja, deset minut čez četrto uro zjutraj je štab Prešernove brigade poročal štabu divizije: »Naše

enote so nesporno povezane. Nemci so pregnani iz vasi v svoje postojanke. Deluje tudi top in težki minomet. Streljanje se čuje tudi iz Selc in Sorice.« To poročilo pa ni bilo povsem točno, kajti položaj se je bil medtem spremenil. Štab II. bataljona je poročal, da je v času, ko se je začelo medsebojno obstreljevanje z Nemci, divizijska zaščitna četa pripeljala na položaje težki minomet, ki pa ni oddal niti ene mine in se je kmalu nato umaknil. Moštvo II. bataljona je zato odprlo močan strojnični ogenj na postojanko, ki je trajal z redkimi presledki vso noč. Divizijski top se je prav tako umaknil kakih dve sto metrov nazaj in začel streljati v zvonik, od koder je streljala sovražnikova težka strojnica in po nekaj topovskih streljih za vselej utihnila. Proti jutru so top namestili sto metrov od postojanke, a so ga že po nekaj streljih pod hudim sovražnikovim ognjem umaknili v zaledje. Na njegovo mesto so ponovno namestili težki minomet, a tudi tega so morali po nekaj polnih zadetkih umakniti. Borci II. bataljona pa so medtem še nadalje vzdržali v Železnikih z navadnim pehotnim orožjem.

Umik topa in težkega orožja s položajev je zahteval štab XXXI. divizije, ko je zvedel za vdor Nemcev z Jamnika v Selca in ko je načelnik štaba Prešernove brigade, ki je bil pri akciji v Selcah, dal povelje za umik I. bataljona in z njim zasedel višine nad vasjo. Novice o nemških okrepitevah v Selcah je štab brigade sporočil tudi vodstvu akcije v Železnikih. Prav tako je štab brigade povprašal štab divizije za nadaljnje ukrepe in dobil petindvajset minut pred sedmo uro zjutraj naslednje povelje za akcijo v Železnikih in za I. bataljon, ki se je že umaknil iz Selc: »Najenergičneje stisnite obroč ter napadajte naprej! O izmučenosti ni govora! ... Z napadom nadaljujemo. Dule.«

Tako se je borba v Železnikih nadaljevala. Ob sedmih in deset minut je štab brigade izdal I. bataljonu, ki je bil na položajih nad Selcami, naslednje povelje: »Narejamo, da najostreje pazite na morebitni sovražnikov poskus, da bi prodiral iz Selc proti Železnikom.« Ob devetih in deset minut je štab brigade sporočil v Železnike: »Dobili smo vest, da prodira iz Škofje Loke proti Selcam kolona Nemcev, in sicer po cesti.« Obenem je sporočil štabu XXXI. divizije: »Naši še vedno držijo položaje in napadajo tik postojanke ... Švabi se srdito branijo. Zveza s IV. bataljonom ne funkcionira ...«

V Železnikih pa se je v tem času bila srdita bitka. Kljub temu, da so umaknili težko orožje, borci II. bataljona niso zapustili položajev. Ob devetih in deset minut je partizane presenetila raketa, ki je švignila pod nebo nekje južno od Železnikov. Za njo je švignila še ena. Komandant II. bataljona tovariš Korl je o tem takoj obvestil namestnika komandanta brigade. Ta pa se je držal povelja štaba divizije in štaba brigade, da je treba vztrajati in napadati. Bitka se je z neizprosno srditostjo nadaljevala, dokler nista komandant in politkomisar II. bataljona zagledala novih raket, ki so švigale pod nebo tako blizu, da sta slišala pok raketne pištole, kar je pričalo, da so Nemci v neposredni bližini. Takoj nato sta zagledala na bregu prve Nemce, ki so prišli na pomoč postojanki v Železnikih in ki so se v strelih spuščali po hribu navzdol. Tedaj sta dala povelje za umik, istočasno, ko je to prispelo tudi iz štaba divizije. Moštvo II. bataljona, ki se je nahajalo po hišah in iz hiš obstreljevalo postojanko, se je začelo umikati. Ko so Nemci, ki so prišli na pomoč napadencem v Železnikih, zagledali partizane, so jih takoj začeli zasipavati z ognjem iz avtomatičnega orožja. Del borcev II. bataljona se je umikal po cesti, del po obrežju Sore, kjer so iskali zaklonov, da bi odprli zaporni ogenj in zaščitili umik. Dobrih in primernih zaklonov pa niso mogli najti. Vodnik

Av gust Krajnik-Spaso je začel s strojnico odbijati Nemce, a ti so že odrezali skupino petnajstih borcev in jih večino pobili.

Sovražno avtomatično orožje je usipalo vedno hujši ogenj, ki ni prenehal niti za trenutek, tako da se zadnji borci niso mogli več umakniti. Komandant II. bataljona je takoj spoznal resnost položaja ter zato pod najhujšim sovražnim ognjem poslal kurirje, da bi vzpostavili zvezo s IV. bataljonom, ki naj bi udaril sovražniku v hrbet. IV. bataljon pa se je že umaknil. S tem je postala nevarnost za II. bataljon še večja. Nemci so se bili že spustili v dolino in obstajala je nevarnost, da bodo udarili umikajočemu se II. bataljonu, ki je nosil s seboj enajst ranjencev, v hrbet. Zato so ti takoj postavili zasede, ki naj bi v primeru sovražnikovega napada ščitile umik glavnine II. bataljona po dolini. Tako so se te zasede počasi umikale in prehajale s položaja na položaj, dokler se bataljon ni umaknil na Ojstri vrh. Na tem umiku je padlo sedemnajst borcev, štirje pa so bili ranjeni. Izgube II. bataljona, ki se je tako junaško boril, dokler ni prišlo povelje za umik, so bile težke.

Bitka za Selca in Železnike vzlic junaški borbi, zlasti II. bataljona, ni uspela. Nemških izgub v Selcah se ni dalo ugotoviti, medtem ko so v Železnikih utrpeli enega mrtvega in enega ranjenega, medtem ko se njihove izgube po umiku II. bataljona niso dale ugotoviti. Večje izgube so Nemci utrpeli na stranskih bojiščih v zvezi s temi akcijami XXXI. divizije. Tako je v Soteski zavozil na mine nemški oklopnjak in dva avtobusa vojakov, ki so hiteli napadenima postojankama v Selcah in Železnikih na pomoč. Nadalje so minerji porušili most v Dolenji vasi, v samih Selcah je bila močno poškodovana postojanka v župnišču, v Železnikih pa utrjeni prosvetni dom. Kakor je izvedel obveščevalni center Prešernove brigade, so Nemci v Železnikih izjavili, da bi njihova postojanka prav gotovo padla, če bi pravočasno ne dobili pomoči, saj jim je že pohajala municija. Kakor se je naslednje dni izvedelo, so Nemci v teh borbah izgubili okrog petdeset mrtvih.

Prešernova brigada na sektorjih Martinj vrh—Cerkno

Po bitki v Selcah in v Železnikih se je Prešernova brigada premaknila na Martinj vrh, nato pa zasedla sektor Martinj vrh—Davča, kjer je ostala do 29. januarja 1944. V tem času se v brigadi ni zgodilo nič posebnega, razen 27. januarja, ko je brigada stopila v stanje pripravljenosti zaradi nenadejnega in bliskovitega nemško-belogardističnega vpada v Cerkno in napada na slušatelje partijske šole, od katerih jih je 47 izgubilo življenje. Brigada je ob tej priliki zavarovala ozemlje Črni kal—Črni vrh, medtem pa sta komanda mesta Cerkno in vojaška šola Nemce in domobrance že odbili ter jih prisilili k umiku. Dne 29. januarja je prišlo do spopada med patroljo I. bataljona in Nemci, ko si prišli iz Sorice. Ko je patrolja odprla nanje ogenj, so se panično razbežali in se niso več vrnili, dasi jih je patrolja čakala v zasedi še dobro uro. Ponoči med 29. in 30. januarjem je 2. četa IV. bataljona uničila osem metrov dolg in šest metrov širok most med Jesencem in Zalim logom na cesti, ki vodi iz Zadnje Smoleve z odcepom proti Martinjem vrhu. Oba ta dogodka pa sta stopila v ozadje, ker je 29. januarja prišlo iz štaba XXXI. divizije povelje, naj štab brigade takoj pošlje dva bataljona na položaje proti vasema Gorje in Labinje. To povelje je štab XXXI. divizije izdal zaradi obvestila, da se pomika iz Dolenje Trebuše preko Želina proti Cerknem močna

nemška kolona v spremstvu osmih tankov. Enako povelje je dobila tudi Gradnikova brigada, naj pošlje dva svoja bataljona na položaje proti Planini in Ceplesu.

V zvezi z omenjenim poveljem sta 29. januarja ob pol štirih popoldne krenila I. in II. bataljon iz Davče in čez Trčeje brdo nad Novaki na nove položaje v Labinje, ki sta jih zasedla ob sedmih zvečer. Obveščevalci so poročali, da so Nemci prodrli do reke, a so se po nepotrjenih vesteh umaknili.

Skupina borcev Prešernove brigade v Crnem vrhu pri Idriji junija 1944. (Po originalu v loškem muzeju.)

Tri sto mož močna nemška kolona pa je prišla ta dan na Bukovo. Dišalo je po novi ofenzivi, ker so nemška letala bombardirala vasi Ponikve in Pečino. Ob enajstih zvečer sta se I. in II. bataljon premaknila v Zakriž, III. in IV. bataljon s štabom brigade pa sta prejela povelje, naj se takoj premakneta v Novake zaradi nevarnosti nemške ofenzive, ki je grozila od zahodne strani od položajev XXXI. divizije. I. in II. bataljon sta 30. januarja ob njih zjutraj zasedla položaje med Gorjem in Jesenicami na črti, ki jo je zasedla XXXI. divizija s svojimi enotami od Porezna do Želina.

Po prihodu III. in IV. bataljona v Novake je bilo na tem sektorju mirno. Tudi naslednje dni se ni zgodilo nič razburljivega. Dne 31. januarja je bila vsa brigada v Novakih in je ostala tam do 2. februarja. Brigada se je poslovila od tega sektorja z mitingom in se potem vrnila na Gorenjsko, kjer so jo čakale nove naloge, predvsem mobilizacija, s katero naj bi znova ustanovili III. bataljon, ki je dne 31. januarja dokončno prišel pod štab XXXI. divizije in je bil izločen iz sestava Prešernove brigade.

Prva februarska mobilizacija

Konec januarja 1944 je Glavni štab NOV in POJ izdal odredbo o splošni mobilizaciji. Na podlagi te odredbe je IX. korpus zapovedal XXX. diviziji, naj krene onstran Soče do Slovenske Benečije ter izvede mobilizacijo v Benečiji in Goriških Brdih. XXX. divizija je svojo nalogo pod vodstvom komandanta Alberta Jakopiča-Kajtimira v treh tednih opravila, obenem pa močno okrepila partizansko gibanje na desnem bregu Soče.

Podobno nalogo je dobila na svojem sektorju tudi XXXI. divizija, ki je zapovedala Gradnikovi brigadi izvedbo mobilizacije na Šentviški in Banjški planoti, v Vipavski dolini, na sektorju južno od ceste Črni vrh—Col in na Krasu. Vojkova brigada je dobila mobilizacijsko nalogo na ozemlju južno od ceste Podbrdo—Škofja Loka, v Poljanski dolini, v Medvodah z okolico, na dolomitskem sektorju in v Idriji z okolico. Prešernovi brigadi pa je štab XXXI. divizije odločil kot mobilizacijsko področje ozemlje severno od ceste Podbrdo—Škofja Loka, Kranj, Jesenice, Bled in Bohinjsko Bistrico z vsemi okoliškimi kraji. Obenem z mobilizacijo naj bi brigada na lastno pobudo opravljala sabotažne in vojaške akcije. Štab XXXI. divizije je svoje brigade posebej opozarjal na to, naj na novo mobilizirani borci pridejo v vojsko že z opremo in po možnosti tudi z orožjem, kajti brigada je od XXXI. divizije dobila za nove borce samo sto pušk.

Dne 3. februarja 1944 ob enih popoldne je Prešernova brigada, razen dela štaba in dveh čet IV. bataljona, krenila z Martinjega vrha skozi Rovte in čez Sv. Lenart, Sušo, Bukovico, Ševlje, Bukovščico v Pozirno ter od tam v Zabrekve. I. bataljon se je nastanil na Mohorju, II. bataljon z 2. četo IV. bataljona, okrepljeno s težkomitraljezkim oddelkom, pa v Zabrekvah. Zvečer pa sta zapustili Martinj vrh tudi 1. in 3. četa IV. bataljona in se premaknili na Lavtarski vrh, kamor sta prispeli skupaj s štabom bataljona v jutranjih urah dne 4. februarja 1944.

Dne 4. februarja 1944 ze bil v Zabrekvah sestanek s terenskimi delavci s stražiškega področja zaradi predvidevane mobilizacije v Stražišču, Drulovki, v Laborah in na Bregu, ki naj bi jo opravili v noči med 4. in 5. februarjem. Vodstvo te akcije je štab brigade s komandantom Rudolfom Hribernikom-Svarunom, ki se je nahajal na mobilizacijskem sektorju, zaupal namestniku brigadnega komandanta Albinu Droleu-Krtini (ki je ta položaj sprejel ponovno dne 2. februarja, ko je bil premeščen prejšnji namestnik komandanta Franc Jernejc-Milče v Vojkovo brigado). Popoldne okrog petih sta I. in II. bataljon, okrepljen z 2. četo IV. bataljona, že krenila v akcijo. Na Javorniku se je bataljonoma pridružil še minerski vod Gorenjskega odreda. Ko so prispeli na mobilizacijsko področje, ga je I. bataljon zavaroval zasedami na Gorenji Savi, pri Treh križih, na Stengeah, na Gašteju, na Laborah, na obrobju Brega in na cesti proti Žabnici. Razen zased je I. bataljon določil še krožno patroljo, ki je kontrolirala teren okrog Stražišča. II. bataljon, ki mu je štab brigade poveril neposredno mobilizacijsko akcijo v omenjenih krajih, je z dvema četama mobiliziral v Stražišču pri Kranju, s preostalo četo in s četo IV. bataljona, ki mu je bila dodeljena, pa v Drulovki, na Laborah in na Bregu. Tema četama se je pridružil tudi minerski vod Gorenjskega odreda z nalogo, da minira cesto Ljubljana—Kranj, takoj ko jo bosta četi prekoračili pri Bregu.

Mobilizacijska akcija je nemoteno potekala. II. bataljon je v noči med 4. in 5. februarjem 1944 mobiliziral 71 novih borcev, ujel pa je tudi tri Nemce,

bilizacijska enota je krenila mimo Crngroba in ob pol devetih zvečer prispela v Žabnico, blokirala tamkajšnjo orožniško postojanko in izvedla mobilizacijo, obenem pa rekvizicijo pri nekem priseljenem Nemcu. Pri rekviziciji so morali partizani vdreti skozi okno v prvem nadstropju, ker je bilo pritličje zabarikirano. V stanovanju so našli puško in ročne bombe. Mobilizacijska enota je v Žabnici gospodarila štiri ure in pol, nato se je umaknila in se z brigado premaknila na Lavtarski vrh, kamor so prispeli 14. februarja ob pol treh zjutraj. III. in IV. bataljon pa sta nadaljevala pot na Martinj vrh. S tem je bila prva februarska mobilizacija v glavnem zaključena. Brigada je mobilizirala okrog tri sto novih borcev. Dne 15. februarja se je premaknila v Gorenje Novake, kjer je priredila miting in ostala tam do 17. februarja, ko se je ponovno premaknila na Martinj vrh. Proti večeru 19. februarja so vdrli v Zgornjo Žetino, kjer se je nahajal IV. bataljon, Nemci in belogardisti in se spopadli z bataljonom, a so se morali 20. februarja proti jutru umakniti na izhodiščne položaje. Ta dan se je brigada premaknila čez Stirpnik, Ševlje in Pozirno v Zabrekve. Dne 22. februarja zvečer je odšel II. bataljon na akcijo v Stražišče, druge enote pa so se premaknile na Lavtarski vrh in Planico, od koder je brigada naslednji dan začela novo obširno mobilizacijsko akcijo.

Druga februarska mobilizacija

Dne 23. februarja 1944 je Prešernova brigada začela z novo obsežno mobilizacijsko akcijo, ki se je z drznim pohodom I. in dveh čet II. bataljona prenesla globoko na ozemlje na levem bregu Save. Pred odhodom v akcijo se je I. bataljon nahajal na Lavtarskem vrhu, kjer sta se mu pridružili tudi 2. in 3. četa II. bataljona z nalogo, da bosta poskrbeli za transport na novo mobiliziranih borcev z levega brega Save čez smledniški most, od koder bi za nadaljnji transport poskrbel Gorenjski odred. Iz enot I. in čet II. bataljona so pred pohodom izločili vse bolehnih in slabotnih tovariše, pa tudi novince, ki še niso bili vajeni tako nevarnih in tveganih akcij, kot so se obetale na levem bregu Save, in jih začasno vključili v III. in IV. bataljon. Tako je prišla začasno v sestav IV. bataljona tudi 1. četa II. bataljona in se skupaj z njim premaknila na Jamnik. III. bataljon pa je krenil z novinci v Novake.

Točno ob šestih zvečer je I. bataljon z 2. in 3. četo II. bataljona krenil na svoj pohod. Toda še preden so borci prišli do Save, se je zaradi teme zveza med I. in II. bataljonom pretrgala. Vsak zase sta se bližala smledniškemu mostu, kamor sta četi II. bataljona prišli z delom I. bataljona okrog polnoči in pod vodstvom vodiča takoj prekoračili Savo. Glavnina I. bataljona pa se je zamudila celo uro z iskanjem pretrgane zveze, ki jo je zaman iskala, saj sta bili obe četi II. bataljona in del I. bataljona že onstran Save. Zato je glavnina prvega bataljona krenila sama proti železniški progi, kjer se je njena predhodnica srečala z nemško patruljo, ki je presenečena obstala, nato pa se pred prav tako presenečeno predhodnico I. bataljona umaknila, ne da bi streljala. Tudi partizani niso streljali za njo, da ne bi povzročili alarma in s streljanjem privabili nemških sil, ki bi jim lahko preprečile nemoten in neopažen prehod preko Save. Glavnina I. bataljona se je zato premaknila v bližnjo vas, da bi zmešala Nemcem sled, nato pa skupaj s predhodnico na drugem mestu prečkala progo in nadaljevala pohod proti Savi, čez smledniški most in nato do Smlednika, kamor je prišla neopažena in kjer je poiskala zvezo s terenskimi

3. četo II. bataljona na pot proti vojašnici v Črnem vrhu nad Novaki, kjer so bili že borci, mobilizirani v prvi akciji in ki jih je pripeljala sem 2. četa IV. bataljona.

Dne 7. februarja ni bilo nobene mobilizacijske akcije, pač pa sta dve skupini po petindvajset borcev II. bataljona krenili proti večeru na prehranjevalno akcijo na Dobravo pri Kropi in na Ovsiše pri Podnartu. Prav tako je II. bataljon dal na razpolago minerskemu vodu Gorenjskega odreda mitraljezko zaščitnico za izvedbo sabotažne akcije na progi Kranj-Podnart. Ostalo moštvo II. bataljona je skupaj s I. bataljonom in štabno četo ostalo na Jamniku, kjer so zvečer priredili miting, katerega se je udeležilo tudi civilno prebivalstvo, med njimi štirinajst aktivistk iz Krope.

Dne 8. februarja je II. bataljon dal eno izmed svojih čet na razpolago brigadnemu intendantu za prehranjevalno akcijo. Po akciji pa se je ta četa premaknila preko Selške doline in Martinjega vrha k vojašnici na Črni vrh nad Novake. Preostala četa II. bataljona, štabna četa in minerski vod so se ta dan ob petih popoldne prav tako premaknili preko Jelovice, Prtovča in Fargjega potoka na Črni vrh, medtem ko je I. bataljon skupaj s komandantom brigade Rudolfom Hribernikom-Svarunom krenil v Kamno gorico, kjer so zvečer priredili miting, nato pa se premaknili na Vodiško planino, kjer je bila že predhodnica I. bataljona.

Ustanovitev novega III. bataljona

V pismu, ki ga je dne 8. februarja 1944 poslal komandant brigade Rudolf Hribernik-Svarun po svojem namestniku Albinu Drolcu-Krtini političnemu komisarju brigade Ludviku Petelinjsku-Črtu, je predlagal, naj štab brigade kljub njegovi odsotnosti ponovno formira III. bataljon. Vzlic nekaterim pomislekom brigadnega političnega komisarja se je štab brigade takoj lotil formiranja novega III. bataljona. Že 9. februarja 1944 je izdal podrejenim štabom nalogo, da se naslednji dan, dne 10. februarja 1944, zaradi vrzeli, ki je v brigadi nastala po odpoklicu prejšnjega III. bataljona pod direktno komando štaba XXXI. divizije, formira nov III. bataljon, katerega jedro bi tvorili 1. četa II. bataljona in 3. četa IV. bataljona z vsem orožjem in moštvom, ki sta ga imeli na dan, ko je bila izdana odredba štaba brigade. Za komandanta III. bataljona je bil imenovan tovariš Dren, za politkomisarja tovariš David, ostale funkcionarje pa bi določili kasneje.

Dne 10. februarja so bili v štab brigade poklicani po en funkcionar iz II. in iz IV. bataljona in oba člana novoimenovanega štaba III. bataljona. Uro kasneje, ob devetih dopoldne, so se pred štabom brigade postrojili vsi na novo mobilizirani borci in prisegli, nato je štab brigade najprej formiral III. bataljon, na novo mobilizirane borce pa potem porazdelil med posamezne bataljone. Ko je bil bataljon formiran, so se bataljoni razmestili po novih položajih: II. v Leskovići, III. v Slugovi dolini in IV. na Robidnici, kjer sta ostala tudi štab brigade in štabna četa. S teh položajev so se 11. februarja najprej premaknili na Martinj vrh. Dne 12. februarja sta se III. in IV. bataljon premaknila na Lavtarski vrh, II. bataljon pa na Jamnik, kamor je bil prišel tudi I. bataljon, pri katerem se je nahajal brigadni komandant.

Dne 13. februarja, po posvetovanju z aktivisti škofjeloškega območja, je brigada ob pol šestih zvečer krenila na mobilizacijsko akcijo v Žabnico. Mo-

člane NSDAP, ki so bili uslužbeni v Kranju, a so stanovali v Stražišču, in jih odpeljal s seboj.

Vzlic temu, da se je akcija nemoteno razvijala, ni ostala neopažena. Tik pred zaključkom je proti zasedi na Stengcah privozil po cesti sovražni oklopni avtomobil, ki ga je zaseda, oborožena s težko strojnico, takoj napadla in ga poškodovala, da je obstal na cesti. Iz njega so se hoteli rešiti štirje gestapovci, a so obležali na cesti pod rafali težke strojnice. Ta spopad je dal Nemcem signal, da na področju, od koder so se slišali rafali, ni nekaj v redu. Iz vojašnice v Kranju se je takoj oglasil težki minomet, pri savskem mostu pa je stopil v akcijo nemški težki top in istrelil okrog šestdeset granat na področje, na katerem je menil, da so partizani. Nekaj granat je padlo tudi na Stražišče, kjer so popolnoma porušile neko hišo ter ubile neko žensko in nekega otroka. Obenem je proti mestu, kjer je gorel nemški oklopnjak, hitela nemška kolona, oborožena z brzostrelnim topom, da bi napadla partizane. Toda akcija je bila medtem že opravljena. Bataljona z mobiliziranci sta se že vračala in se dne 5. februarja zjutraj vrnila na izhodiščne položaje. Med potjo je hotel neki mobiliziranec, bivši esesovec, ki ga je partizanska mobilizacija zatekla na dopustu, uteči. Beg si je hotel izsiliti s puško, s katero je bil oborožen. Streljal je na namestnika brigadnega komandanta, ga ni zadel. Zato je bil na mestu likvidiran. Prav tako so bili obsojeni na smrt Nemci, člani Hitlerjeve NSDAP.

Dne 5. februarja so se štabna četa, komora I. bataljona in komora in četa II. bataljona premaknile na Jamnik, ki je bil obenem določen kot zborna mesto za enote, ki so odšle proti večeru na mobilizacijsko in prehranjevalno akcijo v Žabnico in Zgornje, Srednje in Spodnje Bitnje. Na Jamnik se je premaknila tudi 2. četa IV. bataljona, določena za transport mobiliziranih borcev z mobilizacijskega področja na osvobojeno ozemlje do vojašnice na Črnem vrhu, kjer naj bi poiskala zvezo s političnim komisarjem brigade Ludvikom Petelinjskom-Črtom, ki se je v času te akcije z delom štaba nahajal v Novakih nad Cerknum.

Ob štirih popoldne dne 5. februarja je namestnik brigadnega komandanta Albin Drole-Krtina popeljal I. bataljon, okrepljenega z dvema četala II. bataljona, v mobilizacijsko akcijo čez Mohor proti Bitnjam. Le naključje je hotelo, da ni partizanska kolona v bližini Javornika trčila na nemško kolono, ki je ves dan držala zasedo pri Čepuljah. Nemci so namreč zaradi mobilizacijske akcije v Stražišču in v okoliških vaseh okrepili to področje s svojimi silami, ki so zasedle Stražišče in še nekatere druge kraje ob progi Kranj—Ljubljana, med njimi tudi Žabnico. Zato je moralo vodstvo opustiti mobilizacijsko in prehranjevalno akcijo v Žabnici in jo izvedlo samo v Spodnjih, Srednjih in Zgornjih Bitnjah, kjer so mobilizirali devetintrideset novih borcev, nato pa se umaknili, ne da bi prišli v stik s sovražnikom, in se premaknili čez Čepulje, Mohor, Sv. Jero in Podblico na Jamnik, kamor so prispeli 6. februarja 1944 zjutraj.

V času, ko se je moštvo vrnilo iz akcije, so bili na Jamniku že terenski delavci s kroparskega terena zaradi mobilizacije na njihovem področju. Moštvo, ki se je dopoldne vrnilo, se ni utegnilo dodobra spočiti, ko je moralo okrog treh popoldne kreniti na novo akcijo. V noči med 6. in 7. februarjem so čete I. bataljona in 2. četa II. bataljona mobilizirale v Kropi, na Spodnji, Zgornji in Srednji Dobravi, na Lipnici, v Ovsišah, na Njivicah, v Nemiljah, v Češnjici in v Rovtih ter pripeljale na Jamnik 51 novih borcev. Ti so skupaj z mobiliziranci iz bitenjskih vasi krenili dne 7. februarja ob štirih zjutraj s

delavci, ki so jo napotili proti Komendski Dobravi. Ta del pohoda pa ni potekel nemoteno. Blizu Vodice so zaslišali brnenje in kmalu zagledali osebni in tovorni avto, oba polna Nemcev. Osebnega so likvidirali, medtem ko so Nemci že po prvih streljih poskakali s tovornega avtomobila, zasedli položaje, udarili z boka v partizansko kolono in jo razdelili na dva dela. Od glavnine se je ločila skupina sedemdesetih borcev, pri katerih je bil tudi vodič, ki jih je popeljal proti Komendski Dobravi, medtem ko je ostala kolona brez vodiča krenila v isto smer v manjših skupinah in izgubila enajst tovarišev, ki so zgrešili pot in se izgubili. Od teh se jih je pet vrnilo, šest pa jih je ostalo pogrešanih. Po nemških poročilih so imeli v spopadu partizani enega mrtvega, medtem ko so Nemci utrpeli pet mrtvih in več ranjenih poleg osebnega avtomobila, ki so ga partizani uničili s posadko vred.

Dne 24. februarja je I. bataljon skupaj z 2. in 3. četo II. bataljona počival. Tudi pri enotah, ki so ostale na desnem bregu Save, se ta dan ni zgodilo nič posebnega. Samo 1. četa II. bataljona je šla v prehranjevalno akcijo v Besnico, ki je potekala nemoteno in je dobro uspela.

Dne 25. februarja ob petih popoldne je I. bataljon zapustil taborišče pri Komendski Dobravi, poslal vso opremo z vozovi na Šenturško goro in odšel v akcijo. Pol ure kasneje sta se mu pridružili tudi četi II. bataljona, ki sta šli mobilizirati v Lahovče, severozahodno od Komende, in mobilizirali 22 novih borcev, ne da bi naleteli na sovražnika. I. bataljon pa je krenil proti Brniku, mobiliziral v Zgornjem in Spodnjem Brniku in v Vahovljah, nato pa oddal 46 mobilizirancev četama II. bataljona, ki sta na novo mobilizirane borce odpeljali do Hraš in jih oddali četi Gorenjskega odreda, ki jih je odpeljala čez Savo, nato pa krenili proti Šenturški gori. Medtem pa je I. bataljon po kratkem počitku v Brnikih krenil v Cerklje, izvedel prisilni odkup in mobiliziral 16 novih borcev. Ko so se partizani že eno uro mudili v Cerkljah, jih je s slabim ognjem začela motiti nemška žandarmerija, ki so jo blokirale zasede. Zaradi tega streljanja je del I. bataljona napadel žandarmerijsko postojanko in jo oblegal, dokler niso odpeljali iz Cerkelj novomobilizirancev in dva polno naložena voza z živili. Po umiku iz Cerkelj je skupina tridesetih borcev pod vodstvom komandanta bataljona tovariša Janeza odšla nazaj proti Brniku, kjer je minirala poslopje priseljenega Nemca, ki so ga varovali štirje nemški orožniki, vendar miniranje ni dalo pričakovanega učinka. Ker se je že svitalo, so borci opustili obstreljevanje poslopja in se umaknili proti Šenturški gori, kjer sta se že nastanili obe četi II. in glavnina I. bataljona.

V noči med 25. in 26. februarjem je tudi IV. bataljon, ki se je nahajal na Jamniku, odšel na mobilizacijsko akcijo onstran Save. V prvih jutranjih urah je bataljon z novomobiliziranci vred, vračajoč se že, prebredel ledenomrzlo Savo. Prehod je ščitila 1. četa IV. bataljona, ki so jo iznenadili Nemci prav v trenutku, ko se je bataljon z novomobiliziranci premočen in premrzol znašel na desnem bregu. Med spopadom s sovražnikom se je nekaj novomobiliziranih borcev izgubilo, med njimi so jih nekaj zajeli Nemci, nekaj pa se jih je zateklo nazaj na domove. Vzlic nemškemu iznenadenju pa je IV. bataljon večino novomobiliziranih srečno pripeljal na Jamnik. Neka patrolja III. bataljona, ki se je z novinci nahajal na osvobojenem ozemlju, je nekje pod Robidnico naletela na tri ameriške oficirje, ki so se s padali spustili iz sestreljenih letal. Eden med njimi je bil hudo ranjen in je kmalu izdihnil, medtem ko so ostala dva poslali v štab korpusa.

Dne 26. februarja so borci I. in obeh čet II. bataljona počivali na Šenturški gori in zvečer priredili miting, ki so se ga udeležili tudi domačini. Tudi pri enotah na desnem bregu Save se ta dan ni zgodilo nič vznemirljivega in ni bilo akcij, razen prehranjevalne, ki jo je opravila 1. četa II. bataljona.

Dne 27. februarja je I. bataljon z dodeljenima četama II. bataljona krenil s Šenturške gore in izvedel mobilizacijo v Podgorju (2 km jugozahodno od Kamnika), v Križu (4 km jugozahodno od Kamnika), v Mlaki (zahodno od Podgorja) in v Smajnici, četi II. bataljona pa sta mobilizirali v Klanecu in na Bregu. Istočasno je skupina trinajstih borcev z dvema minerjema in dvema terencema krenila v Komendo, kjer je nameravala likvidirati nemško orožniško postojanko, kar ji pa kljub večurnem obstreljevanju ni uspelo in se je proti jutru umaknila proti Šenturški gori.

Na položajih na desnem bregu Save, na Jamniku, pa je bil 27. februar vroč dan. Že ob pol osmih zjutraj je obveščevalna patrulja pri svojem odhodu iz vasi naletela na Nemce, ki so bili od Jamnika oddaljeni le še dobrih deset minut. V tej obveščevalni patrulji je bil tudi namestnik politkomisarja IV. bataljona Ludvik Šmitek-Jaro, ki so ga Nemci obstrelili in ga ranili v obe nogi. Vzlic temu in ne meneč se za bolečine, je pravočasno obvestil enote na Jamniku, okrog katerih so Nemci že skoraj stisnili obroč in jih hoteli uničiti. Edini umik iz obroča jim je nudila neka steza na Jelovico, ki pa so jo Nemci, ki so prišli na Jamnik s kroparske strani, preko Vodiške planine in iz smeri proti Lajšam, takoj po partizanskem umiku začeli obstreljevati s topovi in minometi. IV. bataljon, štab brigade in štabna četa so takoj po umiku zavzeli borbene položaje, s katerih so poslali v izvidnico močno jurišno skupino. Ta skupina je z jurišem pregnala Nemce z Jamnika, ki ga je sovražnik, že preden ga je zasedel, obstreljeval s topovi in ga tako zažgal. Zvečer se je IV. bataljon z dvema četama premaknil na Lavtarski vrh, 1. četa IV. bataljona pa je odšla proti progi čakati novomobilizirance z onstran Save. Na Lavtarski vrh je pripeljala več kot sto novih borcev, ki jih je poslal I. bataljon. Istočasno se je na Lavtarski vrh premaknila tudi štabna četa s štabom brigade, medtem ko se je III. bataljon ta dan premaknil iz Novakov na Martinj vrh.

Dne 28. februarja je I. bataljon počival na Šenturški gori. 2. in 3. četa II. bataljona pa sta se ta dan že vračali čez Savo, pripeljali s seboj še dve sto novih borcev in se združili s IV. bataljonom, štabno četo in štabom brigade, nakar so skupno nadaljevali pot na Stirpnik, kamor se je ta dan premaknil tudi III. bataljon. S Stirpnika so novomobilizirane borce transportirali v Novake.

I. bataljon je ostal še vedno na Šenturški gori. Dne 29. februarja popoldne je krenil na mobilizacijsko akcijo v Kapljo vas, Moste, Suhadole in Zeje. Zaseda, ki je blokirala orožniško postojanko v Komendi, pa je mimogrede mobilizirala tudi dvajset Komendčanov. Ker je bila mobilizacija v omenjenih krajih zaključena že ob desetih zvečer, je I. bataljon ob enajstih krenil mobilizirat še v Gline, Pšato in Poženk, zjutraj 1. marca pa se je premaknil na nove položaje v Stiško vas. Od tu je bataljon 2. marca krenil mobilizirat v Bukovico (ob cesti Vodice—Mengeš), Kot, Koseze, Šenkov turn in v Martinjek. Ko je bila okrog polnoči mobilizacija v omenjenih vaseh opravljena, je I. bataljon krenil proti Vodicam, napadel tamkajšnjo postojanko, obenem pa mobiliziral. Postojanko je napadla skupina borcev z dvema strojnicama, s petimi bombaši, z dvema minerjema in z lahkim minometom. Dne 3. marca ob enih zjutraj sta minerja postojanko minirala. Miniranje je uspelo, ni pa uspel juriš, ker je

sovražnik začel obstreljevati skupino z gostim minometalskim ognjem. Tudi drugi poskus, da bi vdrl v postojanko in jo do kraja uničili, se zaradi gostega minometalskega ognja ni posrečil. Medtem je bila mobilizacija zaključena, obenem pa je bil opravljen tudi prisilni odkup živeža in bataljon se je ob pol treh zjutraj odpravil proti Stiški vasi, kjer je ta dan počival. Dne 4. marca ob pol štirih popoldne je I. bataljon krenil iz Stiške vasi skozi Štafnjo vas, Adergas in Cerklje v Brnike, kjer je nekoliko počival, nato pa krenil v Smlednik, opravil prisilni odkup in se premaknil čez smledniški most na desni breg Save. 1. četa, ki je v Adergasu zbrala vse mobilizirance in krenila z njimi proti Smledniku, je prekoračila Savo nekoliko kasneje. Dne 5. marca je bataljon prispel na Planico pri Škofji Loki. S tem je bila velika mobilizacijska akcija Prešernove brigade zaključena. Brigada je dala IX. korpusu okrog dva tisoč novih borcev.

Nemški ofenzivni sunki proti enotam Prešernove brigade

Da bi preprečili nadaljevanje mobilizacije, so začele nemške enote z ofenzivnimi sunki proti Prešernovi brigadi. Prvi tak sunek je brigada doživela že 27. februarja na Jamniku. Dne 1. marca 1944 je sovražnik ogrožal položaje III. bataljona na Stirpniku, vendar do borbe ni prišlo. Naslednji dan je II. bataljon zaradi nemškega vdora v Davčo okreplil bojne patrolje v tej smeri. Dne 3. marca je III. bataljon odgovoril na nemške premike s tem, da je poslal vod, oborožen s strojniciami, nad nemško vojaštvo v Stari Loki in v tej akciji ubil šest Nemcev. Prav tako so borci Prešernove brigade ta dan odšli na sabotažno akcijo v Žabnico, kjer so porušili transformator. Dne 4. marca je III. bataljon ponovil napad na vojaštvo v Stari Loki. Dne 5. marca pa je skupina 76 borcev Prešernove brigade, ki jih je štab poslal po hrano v Hotavlje, zaradi neodgovornosti komandirja in vodnika, ki sta kolono vodila, doživela katastrofo. Močna nemška kolona se je neopaženo približala vasi in jo obkolila. Ko so bili borci v vasi, so jih Nemci iznenada napadli in jih razbili na manjše skupine, da ni bilo mogoče organizirati urejene obrambe in urejenega manevrskega umika. Od skupin je bilo šest mrtvih, štirinajst ujetih in pet ranjenih, komandir in vodnik, ki sta bila za ta poraz odgovorna, pa se, zavedajoč se posledic, nista več vrnila v brigado. Ta dan je I. bataljon, kakor smo že omenili, prispel z onstran Save na Planico skupaj s 27 borci II. bataljona in z 71 na novo mobiliziranimi tovariši. Ob petih popoldne je nadaljeval pot proti Stirpniku, kamor je prispel ob desetih zvečer. Brigada pa se je že pred tem premaknila na nove položaje na področju Martinjega vrha.

Na Stirpniku se je I. bataljon ponoči zavaroval s tremi stražami in izvidniško patroljo, naslednji dan, dne 6. marca, pa še z dvema bojnim patroljama, z dvema izvidniškima patroljama in z zasedo v jakosti voda, ki je kontrolirala Selško in luško dolino. Do pol devetih zjutraj se je zdelo, da bo dan potekel mirno, ko je nenadoma pritekel v štab izvidnik in javil, da je opazil premik sovražne kolone v smeri proti Dolenji vasi, od koder je nato zavila proti Stirpniku. Štab bataljona je takoj poslal petnajst borcev močno bojno patroljo, okrepljeno s tremi puškomitraljezi, v smeri proti sovražniku. Toda že nekaj minut kasneje je izvidnik z dvema streloma javil, da je sovražnik v bližini. Stražarski trojki, ki je prva zagledala Nemce, se je zataknila strojnica in se je umaknila brez strela. Takoj nato so Nemci napadli. Del bataljona je

skušal zasesti višine okrog Levtomana, pri čemer ga je zelo oviral sovražni ogenj, ki je podpiral Nemce, ko so obkoljevali poslopje, v katerem je bila 5. četa. Naposled se mu je to le posrečilo in z višin okrog Levtomana je zadrževal Nemce tako dolgo, dokler se niso umakili iz vasi novomobiliziranci in drugi neoboroženci, nato pa se je premaknil in zavzel borbene položaje na višini nad Dragobačko v smeri Sv. Miklavža. Od tu je poslal bojno patroljo nazaj proti Stirpniku z nalogo, da napade Nemce, a ti so se takoj po napadu umaknili. Ker se je sovražnik umaknil, je I. bataljon lahko poskrbel za ra-

Stab II. bataljona Prešernove brigade junija 1944. V sredini z naočniki komandant bataljona Aleksandrov. (Po originalu v loškem muzeju.)

njenje in jih transportiral v bolnišnico. V tej bitki so partizani imeli 4 mrtve in 5 ranjene. S Stirpnika se je I. bataljon še isti dan premaknil preko Martinjega vrha v Davčo.

Dne 7. marca se je Prešernova brigada nahajala s I. bataljonom v Davči, z II. v Novakih, s III. na Robidnici in s IV. v Leskovici. Naslednji dan se v brigadi ni zgodilo nič posebnega, razen v II. bataljonu, ki je bil zaradi nemških premikov v pripravljenosti, vendar do stika s sovražnikom ni prišlo. Brigada je varovala svoje položaje in nadzorovala ozemlje na področjih Petrovo brdo—Sorica—Železniki, Petrovo brdo—Krnica—Nova Oselica, Slugova dolina—Blegaš—Črni kal in Krnica—Kopačnica—Hotavljje—Malenski vrh. Od 9. do 15. marca je brigada opravila več prehranjevalnih akcij, med njimi v Zalem logu, Oselici, Volaki, Gorenji vasi in Ptičjem brdu. Dne 10. marca je bil II. bataljon z eno četo še vedno v stanju pripravljenosti, IV. bataljon pa je

porušil opuščeno sovražno postojanko v Leskovici, da bi je sovražnik ponovno ne zasedel. Dne 12. marca je imel III. bataljon zaradi varnosti en vod v stalni pripravljenosti, nameraval pa je izvesti tudi prehranjevalno akcijo, ki je zaradi sovražnih zased spodletela. Dne 15. marca se je neka patrolja III. bataljona pri Hotavljah spopadla s sovražnikom in imela enega ranjenca, ki je naslednji dan pri prevozu v bolnišnico umrl. Dne 15. marca se je II. bataljon premaknil iz Novakov na nove položaje v Čeples in zaradi nevarnosti pred sovražnikom zasedel s četo borbene položaje nad vasjo. Dve njegovi patrolji, ki sta nadzorovali ozemlje v smeri proti Kopačnici, sta se ta dan spopadli z dvema sovražnima patroljama. Ta dan so se namreč nemške kolone pomikale proti Robidnici, kjer se je nahajal III. bataljon.

Takoj ko je štab III. bataljona, pri katerem se je mudil brigadni politični komisar Ludvik Petelinjšek-Črt, zvedel, da se bližajo Nemci, je ukazal svojim četam zasediti borbene položaje. Kmalu nato se je nemška kolona približala. Borci III. bataljona so se zapletli v triurno bitko, dokler je niso z jurišem razbili in pognali v brezglavi beg ter ji prizadejali več kot deset mrtvih. Tudi partizani so utrpeli težko izgubo. V bitki je padel brigadni politični komisar Črt, ki so ga naslednji dan pokopali v Cerknem. III. in IV. bataljon, ki je že med bitko zasedel položaje nad Robidnico in ščitil bok III. bataljona, sta ostala na borbenih položajih še vso noč, misleč, da bodo Nemci napad ponovili. Nemci pa so se zaradi izgub, ki so jih utrpeli, umaknili v svojo izhodiščno postojanko.

Boji Prešernove brigade v ofenzivnih akcijah IX. korpusa NOV in POJ

Dne 16. marca 1944 se je premaknil štab Prešernove brigade, štabna četa in II. bataljon na Kladje, I. bataljon na Vrhovce, III. in IV. pa v Novo Oselico. Zaradi ofenzivnih akcij, ki jih je v tem času pripravil štab IX. korpusa NOV in POJ, se je brigada že naslednji dan premaknila na Ledine, kjer se je zbrala vsa XXXI. divizija. Od tod so odšle Gradnikova, Prešernova in Vojkova brigada na Govejek, kjer je ostal štab brigade, štabna četa in IV. bataljon s komoro ter z bolnimi in slabotnimi borci II. bataljona, ki je v zvezi z napadom na Godovič dobil nalogo, da skupaj s I. bataljonom Vojkove brigade blokira cesto Idrija—Godovič in prepreči sovražniku, da bi iz Idrije prodrł napadenima sovražnima postojankama v Godoviču in Hotedrščici na pomoč. II. bataljon je skupaj s petimi minerji Prešernove brigade, ki jih je le-ta dala na razpolago Vojkovi brigadi, takoj krenil na pot in 18. marca ob pol petih zjutraj zasedel borbene položaje kakih petdeset metrov nad cesto Idrija—Godovič. Istočasno sta krenila na nove položaje tudi I. in III. bataljon. I. bataljon je imel nalogo, da prepreči vdor sovražnika iz Poljanske doline in zavaruje z močjo svojega orožja cesti Fužine—Sovodenj in Fužine—Žiri, III. bataljon pa je krenil proti Idriji z nalogo, da 18. marca ob štirih zjutraj demonstrativno napade sovražno postojanko v Spodnji Idriji in naveže sovražnika nase.

Dne 18. marca so bili štab brigade, štabna četa in IV. bataljon, ki je ostal v rezervi, razporejeni na Govejku, I. bataljon na sektorju Fužin, II. nad cesto Idrija—Godovič in III. nad Spodnjo Idrijo. V teku dneva so se štab brigade in enote z Govejka premaknili proti Ledinam.

Točno ob šestih zjutraj dne 18. marca, istočasno, ko se je začel napad na Godovič, je III. bataljon napadel Spodnjo Idrijo. Nemcev, ki se napada niso

nadejali, se je lotil preplah in se niso takoj znašli. Brezglavo so begali po cestah in se šele čez čas uredili ter hoteli prodreti preko mostu čez Idrijo, a uspelo je le petim, druge pa je odbil dobro merjeni ogenj s položajev III. bataljona. Tudi teh pet se je hotelo umakniti nazaj čez most, a se niso mogli, zato so se pgnali v Idrijo in jo prebredli. Potem ko so bili Nemci odbiti, so se zatekli v postojanko in začeli z ognjem vseh vrst zasipati partizanske položaje.

Skoraj istočasno so se začele prve praske na položajih II. bataljona Prešernove in I. bataljona Vojkove brigade. Kmalu po šesti zjutraj je privozil iz Idrije prvi sovražni avtomobil. I. bataljon Vojkove brigade ga je spustil mimo, medtem ko ga je II. bataljon Prešernove začel obstreljevati. Kljub temu pa je sovražnemu avtomobilu z največjo brzino uspelo prebiti se skozi ogenj. Kmalu nato sta iz Idrije, kjer se je nahajalo sedem sto Nemcev in dve sto belogardistov, privozila nemški oklopnjak in prvi kamion, zaseden z vojaštvom. I. bataljon Vojkove in II. bataljon Prešernove brigade sta ga dobila v križni ogenj. Tovorni avtomobil se je razbil, njegova posadka pa je bila uničena. Zato se je oklopnjak naglo obrnil in odbrzel proti Idriji, od koder so začeli položaje I. bataljona Vojkove in II. bataljona Prešernove brigade obstreljevati s topovskim ognjem. Granate so padale zelo gosto, vendar jim je bataljon (2. četa, okrepljena z zaščitnim vodom z dvema težkima strojnicama in z desetino iz 3. čete, je bila porazdeljena petdeset metrov nad cesto Idrija—Godovič, 3. četa je z drugimi desetinami zasedla greben in varovala položajem ob cesti hrbet, 1. četa pa je zasedla položaje tik ob Vojkovem bataljonu) kljuboval. Topovski ogenj pa je bil samo predpriprava za napad pehote na partizanske položaje ob cesti Idrija—Godovič. Res je nemška pehota kmalu močno napadla Vojkov bataljon in razvnela se je ostra bitka, ki se je prenesla tudi na položaje II. bataljona Prešernove brigade. Zaradi nevzdržnega nemškega pritiska se je moral Vojkov bataljon premakniti na nove položaje. Tedaj je stopila v akcijo tudi 3. četa II. bataljona, ki je bila na grebenu v rezervi. Njen poseg v borbo pa je zmedel ostalo moštvo II. bataljona, ki je mislilo, da jih je sovražnik obkolil in začel se je umik. Istočasno so Nemci vpadli bataljonu v bok in bataljon se je moral zateči k manevrski taktiki.

Tudi na področju Spodnje Idrije je boj postajal vedno bolj besen. Nemcem v postojanki je uspelo držati III. bataljon na položajih in obrniti vso njegovo pozornost le na postojanko, medtem pa se je močni nemški koloni posrečilo, da se je neopazno priplazila bataljonu za hrbet in ga napadla. Bataljonu je grozila popolna obkolitev in moral se je prebijati med nemškimi zasedami proti Ledinam, ki jih je sovražnik obstreljeval z minami in jih zažgal. Bitka se je prenesla v bližino Ledin. Po ostrem medsebojnem obstreljevanju je bil sovražnik naposled odbit in se je moral umakniti v Idrijo.

S tem so bili za ta dan boji Prešernove brigade končani. Ponoči so se enote premaknile in se 19. marca 1944 skoncentrirale na sektorju Oblakov vrh—Šebreljski vrh. Dne 20. marca opolnoči je brigada krenila čez Vojsko in Belo v Zadlog in varovala ozemlje v smereh Idrija—Bela—Idrijski log. Godovič—Hotedrščica—Idrija in Vipavski Črni vrh—Mala gora. Na teh položajih je ostala brigada do 22. marca, ko se je ob dveh popoldne skupaj s štabom XXXI. divizije premaknila na sektor Veharše—Trata—Dole. Položaje v Veharšah je v noči med 22. in 23. marcem zasedel I. bataljon, položaje na Trati II. bataljon, položaje v Dolah pa štab XXXI. divizije, štab brigade s štabno četo in s III. in IV. bataljonom.

Na svojem pohodu proti Trati je II. bataljon iskal zvezo s XVII. SNOB XXX. divizije, ki bi morala blokirati sovražno postojanko Rovte, a je ni našel. Zato je postavil pri Medvedjem brdu močnejšo zasedo z nalogo, da vzpostavi zvezo s XVII. brigado, nato pa se premakne za bataljonom na Trato, kamor je bataljon prišel med drugo in tretjo uro zjutraj.

Zaseda pri Medvedjem brdu je zaman iskala zvezo s XVII. brigado, kar je pričalo, da se je načrt štaba IX. korpusa nekje zataknil, ali pa je namen XVII. brigade prekrizal sovražnik. Okrog sedme zjutraj se je komisar 3. čete, ki je ostal pri zasedi, sam oddaljil od nje, da bi pregledal položaj, a je naletel na sovražno zasedo, ki je streljala nanj in ga ranila. Ti streli so pričali, da so na oprezu močne sovražnikove sile, obenem pa signalizirali II. bataljonu, da je zasedel borbene položaje v tamkajšnjih opuščenih utrdbah v smeri proti Rovtam in Hotedrščici, ki jih je okrog devetih dopoldne napadel sovražnik. Po polurni ostri bitki je sovražnik s težkimi strojnimi prisilil del bataljona k premiku na nove položaje, obenem pa bataljon razdvojil. Del bataljona se je umikal proti Veharšam, kjer je imel svoje položaje I. bataljon, drugi del pa proti Vrbniku in vodil manevrsko borbo do ene popoldne, dokler se mu ni posrečilo manevrsko ločiti se od sovražnika in mu zmešati sled za seboj.

I. bataljon je bil že na borbenih položajih, ko se je do njega premaknil del II. bataljona, ki se je umikal proti Veharšam, kamor se je okrog desetih dopoldne prenesla bitka. Sovražnik — Nemci in domobranci — je zagrizeno napadal z močnimi silami, a vse do treh popoldne ni mogel zasesti položajev I. in dela II. bataljona, ki sta se zagrizeno branila in odbijala sovražne napade. Ob treh popoldne pa sta se premaknila na nove položaje, s katerih sta nadaljevala borbo. Proti večeru sta še enkrat menjala položaje in tako izčrpala sovražnikovo premoč ter ga naposled s protinapadom prisilila, da se je umaknil v svoje postojanke. Sovražnik je bil v teh bojih izgubil petindvajset mrtvih, število ranjenih pa je bilo precej višje. Prešernova brigada je imela tri mrtve, dva huje in štiri laže ranjene borce.

Do bojev je 25. marca 1944 prišlo tudi na položajih III. in IV. bataljona, ki sta se nahajala v Spodnjih in Zgornjih Dolah. Po nalogu štaba XXXI. divizije je moral III. bataljon dati na razpolago dve četi, ki sta krenili proti Razpotju in zavarovali hrbet Vojkovi brigadi, ki je blokirala Idrijo in bila na tem odseku težke boje. Tako je na položajih III. bataljona v Spodnjih Dolah ostala samo ena četa, ki je skupaj s 1. in 2. četo IV. bataljona zavzela položaje proti Dolam, katerim se je približeval sovražnik. Zaradi premika I. bataljona na nove položaje je nastala praznina, ki jo je izrabil sovražnik in vpadel 1. in 2. četi IV. bataljona v hrbet, medtem ko je četa III. bataljona na svojih položajih odbila sovražnika že z nekaj rafali. Ko sta se 1. in 2. četa prebili na nove položaje in ko je sovražnik prodiral proti vasi, je v akcijo stopila tudi 3. četa IV. bataljona, ki je bila v rezervi. Razbesnela se je ostra bitka, v kateri je padel komandir 1. čete IV. bataljona Jože Močnik. Naposled je IV. bataljonu vendarle uspelo zadržati sovražnika ter ga po težkih bojih odbiti in prisiliti k umiku. Ko je sovražnik popustil in se umikal, je IV. bataljon kljub sovražnemu minometalskemu zapornemu ognju pritisnil za njim in ga gonil v smeri proti sovražnim postojankam. Pri zasledovanju sovražnika je bil z drobcem sovražnikove mine težko ranjen bataljonski štabni kurir Franc Jernejčič in kmalu nato izkrmavel.

Ko je Prešernova brigada odbila sovražne napade na področjih Trate, Veharš in Dol, so njene enote še dolgo ostale na borbenih položajih, dokler

niso dobile ukaza za premik. Dne 24. marca v zgodnjih jutranjih urah je kolono I. bataljona napadla močna sovražnikova zaseda ob cesti Idrija—Godovič, nakar je spremenila smer proti Ledinam. Blizu Razpotja jo je sovražnik začel znova obstreljevati s težkim in lahkim orožjem. Zato se je kolona premaknila na Govejek in krenila v Korito, kjer se je zbrala vsa brigada, ki je s svojimi boji na sektorju Trata—Veharše—Dole sovražniku preprečila, da bi prišel obkoljeni Idriji na pomoč. Partizanski obroč okoli Idrije je bil tako trdno sklenjen, da ga več kot tisoč mož močne nemške in belogardistične sile v Idriji in Spodnji Idriji niso mogle prebiti ter so bili Nemci prisiljeni, da so oskrbovali svoje enote z municijo in hrano s pomočjo letal. Boji na tem odseku so z nezmanjšano srditostjo trajali tri dni in tri noči in je v njih sodelovalo tudi topništvo IX. korpusa. Naposled so borci XXX. divizije vdrli v Spodnjo Idrijo in popolnoma razbili tamkajšnjo postojanko. Nemci so v teh bojih utrpeli izredno težke izgube. Popolnega poraza so jih rešili le podzemni bunkerji.

Prešernova brigada med nemško ofenzivo »Dachstein« in v protiofenzivi IX. korpusa NOV in POJ

Zaradi napadov enot IX. korpusa na postojanki Godovič in Hotedrščico in zaradi popolne obkolitve nemških sil na področju Idrije, so Nemci naglo z močnimi silami pripravili svojo marčevo ofenzivo proti IX. korpusu, ki so jo šifrirali pod imenom »Dachstein«. Dne 25. marca 1944, ko se je začela nemška ofenziva, je bila Prešernova brigada skoncentrirana v Koritu ter z zasedami in patroljami varovala in kontrolirala ozemlje v smereh Govejek—Ledine, Koprivnik—Jageršče in proti Fužinam. Dne 26. marca se je brigada premaknila v Zadlog, štabna četa pa proti Mali gori in na vrhu hriba zaradi sovražnikove ofenzive postavila dve izvidnici.

Dne 27. marca je I. bataljon odšel v zasedo na cesto proti Idriji. Med potjo se je razdelil v dva dela. Prvi del bataljona je na pohodu na svoje položaje padel v sovražno zasedo, ki ga je napadla in ga hotela obkoliti. Zato se je ta del bataljona začel z manevrskim bojem umikati proti grebenu nad Zadlogom, kamor se je premaknil tudi drugi del bataljona in kjer je bataljon zavzel borbene položaje ter jih držal vse do večera. II. bataljon ni prišel v stik s sovražnikom. Vanj se je vrnila skupina 85 borcev, ki jo je sovražnik ločil 25. marca na Trati. Tudi III. in IV. bataljon nista prišla na svojih položajih do stika s sovražnikom.

Dne 28. marca je Prešernova brigada zavzela borbene položaje južno in jugovzhodno od Zadloga na sektorju Vipavskega Črnega vrha, s katerih je branila ozemlje v smereh proti Ajdovščini, Colu, Hotedrščici, Godoviču in Idriji. Zaseda dvajsetih borcev, ki jo je ta dan poslal I. bataljon proti Godoviču, se je ob enajstih dopoldne spopadla s sovražnikom in utrpela enega mrtvega. Prav tako je sovražnik uničil patroljo dveh borcev, ki ju je zaseda poslala z obvestilom o sovražniku v štab bataljona. II. bataljon je mimo svoje glavnine, ki je zasedla položaje na Črnem vrhu, že opolnoči poslal 38 borcev v zasedo med Čekovnik in Idrijo, njegove patrolje pa so napravile več zased na cestah Črni vrh—Godovič in Godovič—Hotedrščica. III. bataljon je na nekaj mestih porušil cesto Črni vrh—Col. IV. bataljon je zasedel položaje nad Ključem z nalogo, da blokira Idrijo. Okrog treh popoldne pa je proti njegovim položajem prodrla kolona osmih kamionov, zasedenih z vojaštvom. Bataljon

jih je napadel s položajev nad cesto Idrija—Črni vrh. Po kratkotrajni borbi so se Nemci z izgubami naglo umaknili proti Idriji.

Dne 29. marca je vod I. bataljona, ki je bil v zasedi na cesti Črni vrh—Godovič, napadel močno nemško patroljo, nato pa se umaknil proti položajem svojega bataljona. Okrog dveh popoldne se je tem položajem približala nemška kolona. Borci I. bataljona na dobro zamaskiranih položajih so jo spustili na nekaj deset metrov blizu, nato pa so jo napadli s strelnim orožjem in z ročnimi bombami ter jo pognali v beg. Na položajih II. bataljona niso prišli v stik s sovražnikom. III. bataljon je z glavnino svojih sil ta dan zasedel položaje severozahodno od ceste Idrija—Godovič in si zavaroval hrbet z zasedama pri Ključu na cesti Idrija—Črni vrh in na križišču ceste Idrija—Črni vrh—Godovič. IV. bataljon je na položajih jugozahodno od Črnega vrha varoval ozemlje v smeri proti Colu.

30. marec je bil mrzel in deževen dan. Zaseda I. bataljona na cesti Idrija—Črni vrh je okrog osme zjutraj napadla sovražni kamion. Nemci so takoj napravili izpad in prisilili petnajst mož močno partizansko zasedo k umiku, vendar pa z močno poškodovanim kamionom niso mogli nadaljevati poti. Glavnina I. bataljona je skupaj s III. bataljonom ta dan branila ozemlje v smeri proti Godoviču, II. in IV. bataljon pa sta bila na položajih nad Črnim vrhom.

Dne 31. marca brigada ni prišla v stik s sovražnikom. Mraz ni odnehal. V noči na 1. april je zapadel sneg. Ob devetih dopoldne se je neka patrolja I. bataljona spopadla z Nemci v bližini položajev svojega bataljona, ki je takoj posegel v borbo ter z naglim napadom pognal sovražnika v beg. Istočasno je ob I. bataljonu zasedel položaje tudi III. bataljon. Na položajih II. bataljona se ni zgodilo nič vznemirljivega. IV. bataljon pa je bil že od petih zjutraj na borbenih položajih zahodno od Črnega vrha. Nekje v bližini Godoviča so partizanske enote vodile zapletene boje z Nemci. Ob pol enajstih dopoldne pa so se zaslišali tudi odmevi bitke od Zadloga sem, kjer se je spopadla Gradnikova brigada s tri sto mož močno nemško kolono ter jo z jurišem, med katerim je sovražnik utrpel 12 mrtvih in 3 ranjene, pognala v beg.

Dne 1. aprila ob petih popoldne je bil na Črnem vrhu zbor brigade, nakar se je brigada s I., III. in IV. bataljonom premaknila nad Godovič, II. bataljon pa je zasedel položaje pred Hotedrščico. Dne 2. aprila je patrolja I. bataljona, ki se je ukopal na položajih na kotah 673 in 755 nad Godovičem, naletela na sovražnikovo patroljo in jo napadla. Sovražnik se je umaknil in do desetih dopoldne je na položajih I. bataljona vladalo zatišje, nakar se je začela položajna bitka z obojestranskim obstreljevanjem, ki je s presledki trajalo ves dan. Štab brigade s štabno četo je bil nad Grišami, IV. bataljon pa je imel položaje vzhodno od Godoviča na koti 817 in na sosednjih dominantnih točkah. Na teh položajih je IV. bataljon našel dve strojnici znamke »Breda« in večjo količino municije. II. bataljon je na položajih pred Hotedrščico takoj po prihodu zaminiral z naletnimi minami cesto Hotedrščica—Godovič—Idrija. Popoldne se je bataljon premaknil na nove položaje na istem sektorju. III. bataljon je 2. aprila zasedel položaje nad Grišami, nato pa koto 570 in sosednjo dominantno točko z nalogo, da blokira Godovič z zahodne strani. Na njegovih položajih je vladalo zatišje vse do večera, ko je sovražnik izstrelil proti njim nekaj min in rafalov, ki pa so zadelj v prazno.

Blokada Godoviča je potekala relativno mirno in brez žrtev, razen kurirja štaba brigade Vinka Dolenca, ki je padel v sovražno zasedo nekje med polo-

žaji I. in IV. bataljona. V noči med 2. in 3. aprilom je III. bataljon poslal v neposredno bližino postojanke dve patrolji po šest borcev z dvema mitraljezoma, ki sta v presledkih in z menjavanjem položajev demonstrativno obstreljevali postojanko. Sovražnik je vso noč na slepo odgovarjal z avtomatičnim orožjem. Zjutraj pa je skoraj ves III. bataljon odšel na pomoč Gradnikovi brigadi, ki je vodila težke boje z Nemci okrog Idrije. Ta dan pa so se tudi položaji I. in IV. bataljona Prešernove brigade spremenili v bojišče. Na položajih IV. bataljona so že ob sedmih zjutraj zapazili sovražnikove premike med Godovičem in Hotedrščico. Ob pol enajstih dopoldne se je položajem I. bataljona približala močna nemška patrolja, proti kateri je štab I. bataljona takoj poslal svojo bojno patroljo, ki je Nemce napadla. Med patroljama se je vnela enourna borba, dokler se sovražnik z izgubo dveh mrtvih ni naglo umaknil. Medtem pa so Nemci in domobranci že napadli položaje 2. čete IV. bataljona, ki jih je po ostri četturni borbi odbila, da so se naglo umaknili proti Godoviču. Zatišje pa je trajalo samo do pol dveh popoldne, ko je sovražnik ponovno napadel položaje 2. čete IV. bataljona, ki je branila dominantno točko na koti 817, ter jih začel obstreljevati s težkimi strojnicami in minometi. Dvajset minut kasneje se je sovražni ogenj prenesel tudi na položaje I. bataljona, nakar je proti njim začela prodirati sovražna pehota. Več kot štiri sto mož nemške pehote se je trudilo, da bi zavzeli predvsem koto 817, ki je obvladala tudi druge položaje, zasedene po I. in IV. bataljonu. Kljub izgubam je sovražnik večkrat jurišal na koto, a je 2. četa junaško odbijala sovražne napade. Zato je sovražnik skoncentriral na koto učinek vsega svojega orožja, obenem pa držal pod ostrim ognjem tudi položaje I. bataljona na krilu, ki bi se lahko premaknilo na pomoč 2. četi IV. bataljona, če drugače ne, vsaj s koncentrirano podporo svojega orožja. 2. četa IV. bataljona je bila ves čas pod silovitim sovražnikovim ognjem in le dobro utrjeni zakloni so jo obvarovali pred izgubami. Ta ogenj je postajal vedno silovitejši, dokler ni za trenutek ponehal in so se Nemci, ki so bili že nekajkrat odbiti, z jurišem znova pognali proti koti in ne meneč se za težke izgube vrgli 2. četo s položajev. Četa juriša ni mogla odbiti in se je naglo umaknila proti položajem 3. čete IV. bataljona, ki jih je takoj nato zasul nemški ogenj z dominantne kote 817, ki je bila zdaj v nemških rokah. Zato sta se 2. in 3. četa morali umakniti tudi s teh položajev na položaje 1. čete, obenem se je umaknil tudi mitraljezni oddelek, pratež IV. bataljona pa se je umaknil proti Veharšam.

Ko so Nemci zasedli koto 817 in s svojim sunkom vrgli s položajev glavnino IV. bataljona, niso več napadali v tej smeri, marveč so se samo zavarovali, svoj napad pa usmerili proti položajem I. bataljona, ki je dotlej odbil vse nemške napade in juriše. Z zavzetjem kot 817 in 702, ki jih je prej branil IV. bataljon in jih je zdaj posedoval sovražnik, se je I. bataljon znašel v nevarnosti, da ga sovražnik obkoli in popolnoma razbije. Vse breme borbe se je zdaj preneslo nanj, položaji se od minute do minute postajali manj vredni in za odločitev bitke v partizanski prid vedno manj pomembni. Zato se je štab I. bataljona odločil za premik v smeri proti Veharšam.

Na Veharšah se je bataljon ponovno ukopal in zasedel položaje, s katerih je ponovno napadel sovražnika. Sovražnikova udarnost se je v teh bitkah zmanjšala že za četrtno. Njegove vrste so se zaman skušale približati partizanskim položajem. Vselej so bile odbite, dokler se niso izčrpale umaknile z osemtridesetimi mrtvimi in šestdesetimi ranjenimi. Za umikajočim se so-

vražnikom je I. bataljon poslal četo, ki je zasedla borbene položaje v smeri proti Godoviču, medtem ko sta se drugi dve četi nastanili v Veharšah.

V II. bataljonu se 3. aprila ni zgodilo nič posebnega. S svojimi patruljami je nadzoroval ozemlje v smereh proti Rovtam in Hotedrščici. Zvečer je poslal dvanajst borcev na prehranjevalno akcijo v Dole, ki je dobro uspela. III. bataljon je s svojimi četami podpiral Gradnikovo brigado. Ob petih popoldne je prišla v bližino neke čete dvajset mož močna nemška patrulja, ki so jo borci takoj napadli. Patrulja se je brezglavo razbežala in pustila na bojišču dva težko ranjena, ki sta kmalu nato umrla. Odyrgla pa je tudi nekaj municije za strojnico MG. Prav tako je vod 1. čete III. bataljona, ki je bil v zasedi v dolinici Zali, opazil sovražno kolono, a je zavila v hrib izven dosega pehotnega ognja. Medtem pa je na idrijskem sektorju divjala bitka, ki jo je že ves dan vodila Gradnikova brigada in v kateri je imel sovražnik 25 mrtvih in 22 ranjenih. Istega dne so Gradnikovci obmetavali Idrijo s težkimi minami. Neka mina je po naključju padla naravnost na brzostrelni top in ga uničila, pri tem pa ubila šest in ranila osem sovražnih vojakov. Zvečer se je III. bataljon vrnil v sestav brigade in zavzel položaje na Špičastem hribu in na koti 570.

Razen opisanih bojev je 3. aprila Prešernova brigada uničila nemški kamion. V teh in v drugih bitkah, ki so jih od 25. marca vodile enote IX. korpusa, je nemška ofenziva »Dachstein« propadla že v samem začetku in se spremenila v protiofenzivo glavnih operativnih enot IX. korpusa. XXXI. divizija je dne 4. aprila, ko je potekel za glavino njenih brigad dan relativno mirno, zaznamovala naslednje uspehe: patrulja Prešernove brigade je pri spopadu z Nemci ubila dva sovražnika, prav tak uspeh je dosegla patrulja Vojkove brigade pri Črnem vrhu, patrulja Gradnikove brigade pa se je v bližini Treh kraljev spopadla z belogardistično patruljo in ji prizadejala dva ranjena. Do 8. aprila brigade XXXI. divizije niso imele nobenih spopadov s sovražnikom. V noči med 8. in 9. aprilom pa so Gradnikovci pri Colu v spopadu z Nemci prizadejali sovražniku 56 mrtvih in 50 ranjenih. Dne 9. in 10. aprila je na ozemlju IX. korpusa zavladalo zatišje, ki pa je bilo samo zatišje pred novim viharjem. Nemci so zaradi svojega neuspeha v marčevi ofenzivi pripravljali novo širokopotezno ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju IX. korpusa, kjer so čez zimo nastale nove partizanske delavnice in bolnišnice za potrebe partizanske vojske. Ta sovražnikova ofenziva se je začela 11. aprila 1944.

Nemška ofenziva pri Ledinah in protiofenziva XXXI. divizije na Pivki

Za napad na osvobojeno ozemlje, ki so ga Nemci sprožili 11. aprila 1944, so zbrali samo na Primorskem (brez nekaj tisoč mož močnih sil, ki so jih imeli v svojih postojankah okrog osvobojenega ozemlja IX. korpusa) več kakor deset tisoč mož pehote, močno topništvo in večje število tankov. Z vso to silo, ki bi zadoščala za petdeset do osemdeset kilometrov dolgo fronto, so ob močni podpori topništva in oklopnih vozil vdrli na osvobojeno ozemlje in prisilili enote XXX. in XXXI. divizije v težke defenzivne boje. Na sovražnikove enote je na področju Ledin prva naletela XXX. divizija in se zapletla z njimi v težke defenzivne boje, v katerih je utrpela hude izgube. Ofenziva je še isti dan zajela vse osvobojeno ozemlje.

Ker je sovražnik iz idrijske smeri dobival nove in nove okrepitve, je dne 12. aprila Prešernova brigada dobila nalogo, da zaminira z naletnimi minami

cesto v bližini Idrije. Kmalu nato je zavozil nanje prvi kamion, zaseden s petdesetimi vojaki in zletel v zrak. Deset Nemcev je bilo na mestu mrtvih, vsi ostali pa so bili ranjeni in nesposobni za boj. Kamion je zgorel. Istega dne je neka zaseda na sektorju Idrija—Godovič ubila pet Nemcev, ki so se pripeljali z vlačilcem za topove v njeno bližino.

Naslednje dni sta bili obe diviziji zapleteni v težke defenzivne boje. Dne 15. aprila je štab IX. korpusa izdal povelje XXXI. diviziji, naj se prebije na področje Postojne in Pivke in začne z rušilno ofenzivo na progi Postojna—Trst. Podobno povelja za progo Rakek—Logatec je dobila tudi XXX. divizija, a je Nemci niso izpustili iz klešč, medtem ko se je XXXI. diviziji posrečilo prebiti se na področje Postojne in Pivke.

Dne 19. aprila je bila XXXI. divizija z Gradnikovo, Prešernovo in Vojkovo brigado na novih položajih. Pod njeno poveljstvo ječasno prišel tudi Južnoprimorski odred, ki je s Pivškim bataljonom operiral na področju Pivke, z ostalimi enotami pa na Krasu vse do Trsta. Že zvečer je štab divizije razporedil enote in v noči med 19. in 20. aprilom začel z rušilno ofenzivo na progi Ljubljana—Trst. Na odseku Rakek—Košana je porušil železniško progo na dve sto petdesetih mestih ter uničil več kakor štiri sto tračnic. V teh rušilnih akcijah je imela Prešernova brigada glavni delež, saj je s svojimi enotami v noči na 20. april sama porušila progo na sto štiridesetih mestih. Ena izmed prog, ki se je je sovražnik posluževal za preskrbovanje svoje fronte v Italiji, je bila za dalj časa onespособljena za promet.

Z akcijo na odseku Rakek—Košana se je rušilna ofenziva XXXI. divizije šele začela. V noči od 20. na 21. april so Vojkova, Prešernova in Gradnikova brigada porušile petindevetdeset telefonskih drogov in tako prekinile telefonsko zvezo med Postojno in Trstom, obenem pa je padlo še osemindvajset električnih drogov in se sesulo štirinajst električnih daljnovodnih stolpov. V sklopu teh akcij je Vojkova brigada minirala most čez Pivko ter ga onespособila za promet in obenem porušila cesti Razdrto—Sežana in Razdrto—Vipava.

Naslednji dan, dne 21. aprila, je Gradnikova brigada demonstrativno napadla Postojno in pri tem prizadejala sovražniku pet mrtvih in šest rajenih. Neka patrolja Vojkove brigade pa je na cesti Razdrto—Senožeče ujela tri karabinerje, zaplenila dve brzostrelki, puško in trideset ročnih bomb.

Vse te akcije so začele razbremenjevati XXX. divizijo, ki je bila na osvobojenem ozemlju še vedno zapletena v ogorčene boje z Nemci. Sovražnik je moral poslati nekaj svojih sil na ozemlje, ki ga je ogrožala XXXI. divizija. Dne 22. aprila je 450 sovražnih vojakov napadlo Vojkovo brigado v vasi Šmihel, jugozahodno od Predjame, kjer se je nahajal štab XXXI. divizije. Vojkovi brigadi je prihitela na pomoč Prešernova brigada, ki je začela Nemce obkoljevati in jih je napadla. Napada Prešernove brigade Nemci niso pričakovali, zato jih je iznenadil. Lotila se jih je panika in začeli so brezglavo bežati. Toda kamor koli so bežali, so naleteli na močne zasede Prešernove brigade. Ni jim ostalo drugega, kakor da so poskakali v reko Nanoščico, pri tem pa je mimo tistih, ki so popadali v borbi, utonilo še štirideset sovražnikov.

Dne 25. aprila je sabotažna skupina Vojkove brigade vdrla v Postojnsko jamo, ki so jo Nemci spremenili v skladišče bencina, razbila nekaj sodov, nato pa jo zažgala s tempirnimi »svinčniki«. Tako je zgorelo okrog dvanajst vagonov vskladiščenega bencina. Škoda za nemško vojsko je bila ogromna. Zato so Nemci naglo reagirali in napadli Vojkovo brigado, ki jih je po sedemurni

borbi odbila in jim prizadejala 32 mrtvih in večje število ranjenih. Med padlimi Nemci je bil tudi komandant kolone. Nemci pa so začeli stikati tudi za drugimi enotami XXXI. divizije. Dne 24. aprila so napadli II. bataljon Prešernove brigade. Prešernovci so jih pri Spiku odbili in jim prizadejali enega mrtvega in več ranjenih. Istega dne so minerji XXXI. divizije, ki so se vtihtapili v Trst, minirali nemški »Soldatenheim«, kjer so se zbirali predvsem nemški oficirji. Pod ruševinami miniranega poslopja je našlo smrt 150 nemških oficirjev, dve sto jih je bilo huje, okrog sto petdeset pa laže ranjenih. Uničena je bila tudi vsa notranjščina zgradbe.

S svojo rušilno ofenzivo je XXXI. divizija razbremenila XXX. divizijo, da je lahko prešla v protiofenzivo in likvidirala nemško ofenzivo pri Ledinah. Enote IX. korpusa so očistile osvobojeno ozemlje in ga celo razširile, ko so prešle maja in junija v splošno ofenzivo in z njo prikovale večino sovražnikovih sil v njegove postojanke.

Ofenziva IX. korpusa NOV in POJ — Prešernova brigada v ofenzivnih akcijah XXXI. divizije na Gorenjskem

Dne 27. aprila 1944 se je Prešernova brigada vrnila na Cerkljansko in se ustavila v Zakrižu. Naslednji dan je I. bataljon zasedel položaje na Črnem vrhu, II. bataljon je ostal v Zakrižu, III. bataljon pa se je nastanil v Novakih in v Gorju nad Cerknem. IV. bataljon se je razformiral in njegovo moštvo je štab brigade porazdelil med svoje enote. Dne 29. aprila je brigada ostala na starih položajih, razen II. bataljona, ki se je premaknil v Davčo. Zvečer je brigada priredila na Poljanah nad Cerknem miting, ki se ga je udeležilo veliko število civilnega prebivalstva. Dne 30. aprila, na predvečer Prvega maja, so Prešernovci mitingovali na Labinjah, na sam praznik dela pa v Novakih.

Brigadin počitek je bil kratek. IX. korpus je sprožil svojo ofenzivo. XXX. divizija je udarila s svojimi enotami na Vipavsko in na Pivko. Bazoviška brigada je likvidirala sovražnikovo postojanko v Prvačini, Kosovelova v Dornbergu in Gregorčičeva postojanko na Pivki. Istočasno je začela z ofenzivnimi akcijami tudi XXXI. divizija. Dne 1. maja je II. bataljon Gradnikove brigade vdrl v Ajdovščino, poškodoval postajne naprave in zažgal postajno poslopje. Dne 2. maja je vod Vojkove brigade demonstrativno napadel postojanko, ki jo je sovražnik utrdil v Veharšah pri Gori. Ta dan se je Prešernova brigada premaknila na Gorenjsko, in sicer s I. bataljonom na Črni kal, z II. bataljonom na Martinj vrh, medtem ko je III. bataljon ostal na Črnem vrhu nad Novaki in se naselil v gozdu. Lepo pomladno vreme se je ta dan sprevrгло v deževje.

Dne 3. maja se je II. bataljon premaknil v Volčjo jamo med Golico in Rovtami z nalogo, da izvede prehranjevalno akcijo v Dolenji vasi, medtem ko sta I. in III. bataljon ostala na svojih položajih. Takoj po večerji se je II. bataljon napotil v dolino in svojo akcijo zavaroval s tremi zasedami, s prvo na cesti proti Slečam, z drugo v smeri proti Škofji Loki, tretja pa je blokirala sovražno postojanko. Ko je sovražnik opazil zasede, jih je začel obstreljevati z minami in prizadejal II. bataljonu deset ranjenih, med njimi štiri huje. Kljub temu pa borci v Dolenji vasi prehranjevalne akcije niso opustili. Zasede so sovražnika prisilile, da se je umaknil iz postojanke na pobočje levo od ceste, kjer je zavzel položaje in nadaljeval borbo. Med to borbo je na parti-

zanski strani padel mitraljezec, kar je sovražnik takoj izkoristil in pritisnil v smeri, kjer ga je ovirala prej partizanska strojnica. Položaji zasede so bili ogroženi in zaseda je morala nove. Medtem pa je bila prehranjevalna akcija že opravljena in bataljon se je začel umikati na izhodiščne položaje. Šest ranjencev so odnesli s seboj v taborišče, štiri, ki so bili huje ranjeni, pa so morali zaradi naglega premika pustiti v gozdu za vasjo. Ponje je odšla zjutraj 1. četa. Toda komaj je prišla do prvih dveh ranjencev, je že zagledala sovražnika, ki je prodiral iz Dolenje vasi in napadel četino mitraljezko stražo. Pri tem napadu je bil mitraljezec ubit, njegov pomočnik pa hudo ranjen, nakar je sovražnik planil k strojnici in jo zaplenil. Istočasno se je razvnela bitka za ranjence, ki bi jih partizani radi spravili na varno. S težko strojnico je četi uspelo zadržati sovražnika toliko časa, da so odnesli ranjene tovariše, nato pa so prisilili sovražnika k umiku. Pri reševanju ranjencev so se zlasti odlikovali bolničarji. Kmalu po borbi, v kateri je sovražnik utrpel štiri mrtve in petnajst ranjenih, je prišel II. bataljonu na pomoč I. bataljon, nakar se je II. bataljon premaknil na nove položaje in se utaboril nad Rovtami pod Mladim vrhom ter 4. maja počival, I. in III. bataljon pa sta odšla zvečer v prehranjevalno akcijo. Četa I. bataljona je v noči med 4. in 5. majem zaplenila v Dobju pri Poljanah več glav goveje živine. Večji del hrane in živine iz teh akcij je Prešernova brigada rekvirirala za potrebe drugih enot IX. korpusa in svoje divizije, ki je 4. maja z delom Vojkove brigade demonstrativno napadla Spodnjo Idrijo.

Dne 5. maja je življenje v brigadi poteklo mirno brez akcij, razen v četi II. bataljona, ki je odšla zvečer v prehranjevalno akcijo k Sv. Tomažu in v Mlako. Od ostalih enot XXXI. divizije je bila ta dan Gradnikova brigada v rušilni akciji na cesti Gorenje—Srednja vas, njen III. bataljon pa se je na poti iz Srednje vasi, kjer je bil v prehranjevalni akciji, spopadel z Nemci, jih pognal v beg in jim prizadejal 9 mrtvih in 18 ranjenih. Naslednji dan je Prešernova brigada krenila s I. bataljonom v prehranjevalno akcijo v Bukovico, z II. bataljonom pa v Dolenjo vas. Obenem so brigadni minerji porušili most preko Luše in cesto pri Bukovici. Zaseda Vojkove brigade je ta dan napadla pri Fužinah nemško kolono in ubila pet, ranila pa štiri Nemce.

Dne 7. maja je Prešernova brigada dobila prve angleške protitankovske puške. Del III. bataljona je šel v akcijo skupaj z Gradnikovo brigado, ki je v noči med 7. in 8. majem demonstrativno napadla Gorenjo vas. Naslednji dan, dne 8. maja popoldne, je Prešernova brigada zaradi nemških premikov v smeri proti Davči zavzela borbene položaje, vendar do stika s sovražnikom ni prišlo. Okrog polnoči se je brigada zbrala na Riglovcu, od koder sta I. in III. bataljon krenila v svoje taborišči, II. bataljon pa je 9. maja okrog pol nih zjutraj krenil na prehranjevalno akcijo v Lom in na Visoko. Iz akcije je za potrebe partizanskih bolnišnic in IX. korpusa pripeljal devet voz živil in osemnajst glav goveje živine. Istočasno je Gradnikova brigada rušila telefonske in električne naprave na cesti Poljane—Visoko.

Dne 10. maja je II. bataljon Prešernove brigade v zasedi med Bukovico in Praprotnim počakal transport z živili, namenjen za nemške postojanke, in ga odpeljal z vozovi in vprego vred v svoje taborišče v Rovte, kjer je zvečer priredil miting. Vojkova brigada je ta dan ubila sovražnega stražarja pri elektrarni na Marofu, njena minerska skupina pa je minirala pri Grahovem v Baški grapi na štirih mestih železniško progo. Prav tako so se akcije pri

Grahovem udeležili tudi minerji Gradnikove brigade, ki so porušili progo na štirih mestih in en most, uničili več kretnic in porušili signalni stolp, obenem pa iz zasede napadli nemško patroljo in ubili dva sovražnika. V akciji v Baški grapi je bila tudi minerska grupa XXXI. divizije, ki je pri Koritnici minirala progo ter uničila lokomotivo in en vagon. Naslednji dan je bila v akciji samo Vojkova brigada, ki je napadla 150 mož močno domobransko kolono in jo pognala v beg, dne 12. maja pa samo desetina II. bataljona Prešernove brigade, ki je med Lušo in Praprotnim porušila most. Dne 13. maja je II. bataljon Prešernove brigade poslal ostrostrelske patrolje nad nemške

Prešernovci avgusta 1944 ob prevažanju ranjencev na Notranjskem. (Po originalu v loškem muzeju.)

utrdbe pri Praprotnem z nalogo, da uničujejo sovražnikovo živo silo. Istega dne je Gradnikova brigada pri Grahovem porušila progo na šestih mestih, obenem pa z bombami napadala nemško postojanko in pri tem ranila deset sovražnikov.

Vse te akcije od vrnitve XXXI. divizije s Pivke do 15. maja 1944 so bile samo uvod v obsežno ofenzivo, ki jo je štab divizije pripravljal proti sovražnim postojankam na Gorenjskem. Dne 14. maja se je v zvezi s predvidevanimi akcijami Prešernova brigada premaknila na področje Mohorja. Dne 15. maja so minerji Prešernove brigade vdrli na postajo v Kranju, kjer so minirali in uničili več tračnic in kretnic, istočasno pa izvršili podobni akciji v Podnartu in v Žabnici in onеспособili za dva dni vsak promet na progih med Podnartom in Žabnico. Istega dne je I. bataljon Prešernove brigade krenil v preskrbovalno akcijo v Virmaše in zaplenil dva tisoč torbic za naboje, izdelanih za nemško vojsko, dva čevljarska šivalna stroja, čevljarsko orodje in pribor ter nekaj usnja, obenem pa tudi nekaj hrane. Čevljarske stroje, orodje in usnje so potrebovale partizanske delavnice na osvobojenem ozemlju, ki so delale za partizansko vojsko.

Dne 16. maja ob pol šestih zjutraj se je I. bataljon vrnil na Lavtarski vrh, kamor so se vrnile tudi minerske skupine in kjer se je nahajal štab brigade. Kmalu po vrnitvi I. bataljona v taborišče je prihitel kurir z novico, da se v dolini premika dolga nemška kolona. Okrog šestih zjutraj so se zaslišali prvi rafali. Nemci so bili streljali na dvanajst borcev Prešernove brigade, vračajočih se s tečajev, ki jih je za vojaško in politično izobrazbo prirejal na osvobojenem ozemlju IX. korpus. V tem času je komandant brigade Rudolf Hribernik-Svarun že organiziral enote na Lavtarskem vrhu za obrambo, obenem pa velel poskriti in zamaskirati zaplenjeni material, ki ga je bil prinesel I. bataljon iz doline. Že pol ure kasneje se je okrog osem sto nemških SS-policiistov in belogardistov približalo partizanskim položajem, ki jih je branilo okrog devetdeset borcev I. bataljona, in sicer 1. četa in vod 2. čete na levem krilu, sredino borci iz komore in brigadni minerji, desno krilo pa je tvorila samo ena desetina, okrepljena s težko strojnico, in z boka varovala glavnino. Pri cerkvi na Planici je ostal še vod, ki je bil že prej tam kot izvidnica, in desetina s težko strojnico.

Ob pol sedmih zjutraj se je v razmerju omenjenih sil začela na Lavtarskem vrhu bitka, ki sodi po junaštvu borcev in po sovražnikovih izgubah med najbolj junaške bitke, ki jih je v času svojega obstoja vodila Prešernova brigada. V njej so se zlasti odlikovali miner Baloh, ki je s protitankovsko mino sam uničil petnajst sovražnikov, mitraljezec Božič, ki je kljub temu, da je bil ranjen, hotel rešiti mitraljez in se je z njim umaknil za nekaj deset metrov od prejšnjega položaja ter tako omogočil, da je na njegovo mesto planil desetar Đuro, zgrabil mitraljez in udaril po Nemcih, ki so hoteli izrabiti praznino. Svojo požrtvovalnost je desetar Đuro plačal z življenjem in prav tako ob istem mitraljezu tudi skojevec Zupan. Šele nekemu vodniku se je posrečilo rešiti strojnico, ki so jo vzeli Nemci na piko. V boju pa so se odlikovali tudi mnogi drugi, mirne duše lahko rečemo, vsi, ki so se udeležili neenake bitke na Lavtarskem vrhu in nato na griču pri planiški cerkvi, kamor se je bitka prenesla popoldne in od koder so Prešernovci prisilili sovražnika k umiku. V teh bojih je sovražnik izgubil šestinosemdeset mrtvih in sedemdeset ranjenih. Med mrtvimi je bil tudi neki esesovski major in štirje nižji oficirji. Prešernovci pa so utrpeli devet padlih in pet ranjenih.

Junaška bitka Prešernove brigade na Lavtarskem vrhu je bila pomembna partizanska zmaga ob začetku gorenjske ofenzive XXXI. divizije. Že naslednji dan, dne 17. maja, je III. bataljon Prešernove brigade napadel petdeset mož močno nemško kolono, ji prizadejal tri mrtve in sedem ranjenih ter jo pognal v beg. Ta dan je Gradnikova brigada začela z ofenzivnimi akcijami v Bohinju. S III. bataljonom je napadla postojanko v Nomnju, ubila dva Nemca in zažgala vojaško skladišče municije in drugega materiala. Njeni minerji so porušili most med Bistrico in Sotesko in na dvanajstih mestih porušili železniško progo Jesenice—Bohinj.

Dne 18. maja je bil II. bataljon Prešernove brigade na borbenih položajih na Mohorju in nad Čepuljami, vendar sovražnika ni bilo. Neka patrolja Prešernove brigade pa je v Bohinjski Bistrici ujela nekega Nemca. Najpomembnejša akcija tega dne je bilo rušenje ceste Gorje—Mrzli Studenec, ki jo je rušil II. bataljon Gradnikove brigade, obenem pa vodil ogorčeno borbo s tri sto Nemci, ki so hoteli njegovo akcijo preprečiti in katerim je v dveurni bitki prizadejal petintrideset mrtvih in osemindvajset ranjenih. Naslednji dan, dne 19. maja, je minerski vod Prešernove brigade miniral šest kretnic v Pod-

nartu in na Otočah. Njen II. bataljon je bil še vedno na področju Mohorja in je ta dan zvečer šel v prehranjevalno akcijo v Besnico.

Dne 20. maja je Prešernova brigada rušila progo in postajne naprave v Žabnici, Retečah in v Medvodah. Postajni poslopji v Žabnici in Retečah sta bili popolnoma uničeni, medtem ko je bilo v Medvodah močno poškodovano. Pri akciji v Žabnici so ujeli nekega Nemca. Naslednji dan se je Prešernova brigada premaknila na Jelovico, kjer je prišlo 22. maja do spopadov in bitk z Nemci. Vod II. bataljona, ki se je nahajal na Selški planini, je Nemce odbil, na Mošenjski planini, kjer se je nahajal III. bataljon in štab brigade s štabno četo in zaščitnim vodom, pa se je ob devetih dopoldne razvnela bitka s sto petdeset mož močno nemško kolono. Po štiriurni borbi je bil sovražnik odbit z izgubo dvaindvajset mrtvih in osemnajst ranjenih. Ta dan je Nemcem uspelo prodreti iz Soteske na Jelovico, kjer so na Rovtarici napadli štab XXXI. divizije. Kljub iznenadenju jim ni uspelo prizadejati štabu izgub in so lahko samo zažgali njegovo taborišče. Ob pol desetih zvečer je bil zbor celotne Prešernove brigade, kateri se je pridružil tudi štab XXXI. divizije, nakar je sledil premik na Lipniško planino. Pohod je trajal vso noč.

Medtem ko se je Prešernova brigada s štabom XXXI. divizije pomikala proti Lipniški planini, je v noči od 22. na 23. maj II. bataljon Gradnikove brigade napadel sovražnikovo postojanko pri Stari Fužini in jo likvidiral, njeni minerji pa so nadaljevali z rušenjem bohinjske železnice med Nomnjem in Sotesko.

Dne 23. maja je bila Prešernova brigada ponovno zapletena v težke boje z Nemci. Zlasti besni so bili boji na Kosmatem vrhu, v katerih je sovražnik utrpel dvajset mrtvih in štirinajst ranjenih, partizani pa enega mrtvega in enajst ranjenih. V teh bojih se je zlasti odlikoval II. bataljon, ki je ščitil umik štabov Prešernove brigade in XXXI. divizije, katera bi Nemci radi uničili. Z osebnim zgledom se je odlikoval predvsem komandant II. bataljona tovariš Aleksandrov, ki je od blizu s pištolo ubil nemškega mitraljezca v trenutku, ko je ta hotel zasesti izpraznjeni partizanski položaj, s katerega bi lahko II. bataljonu prizadejal težke izgube.

Dne 25. maja je III. bataljon Prešernove brigade napravil prehranjevalno akcijo za potrebe partizanskih bolnišnic na Bohinjski Bistrici in zaplenil 450 kg sira, 425 kg surovega masla in 250 kg moke. II. bataljon, ki se je dne 24. maja premaknil z Jelovice čez Selško dolino na Martinj vrh, se je 25. maja ponovno premaknil na Prtovč. Ta dan je Gradnikova brigada demonstrativno napadla Bohinjsko Srednjo vas, obenem pa se v Srednji vasi preskrbela tudi s hrano.

Šestindvajseti maj 1944 je bil za Nemce na Gorenjskem črn dan. I. bataljon Prešernove brigade je napadel v noči od 26. na 27. maj nemško postojanko v Ribnem pri Bledu, II. bataljon pa istočasno postojanko v Koritnem. V Ribnem se je odlikoval predvsem miner Jože Knific, ki je miniral postojanko in se ni umaknil, ko je padla nanj ročna bomba, marveč jo je naglo zgrabil in odvrigel, preden je eksplodirala, nato pa dokončal svoje minersko delo. Postojanka je zletela v zrak in sovražnik je utrpel štirinajst mrtvih in enega ujetega. Prav tako je II. bataljon Prešernove brigade z uspehom likvidiral postojanko v Koritnem in ubil pri tem šestnajst sovražnikov, med njimi dva gestapovca, šest esesovcev in en gestapovec pa so bili ranjeni. Istočasno sta oba bataljona izvršila tudi prehranjevalni akciji. Glavno breme te noči pa je nosila na svojih plečih Gradnikova brigada, ki je s svojim I. bataljonom likvidirala

sovražno postojanko v Bohinjski Srednji vasi, z II. bataljonom postojanko v Zgornjih Gorjah pri Bledu, v Spodnjih Gorjah pa jo močno poškodovala, s III. bataljonom pa je napadla utrjeno in z vojaštvom zavarovano električno centralo v Spodnji Radovni in jo močno poškodovala. V vseh teh borbah je sovražnik utrpel težke izgube, Gradnikova in Prešernova brigada pa sta zaplenili precej orožja in drugega vojaškega materiala in mnogo živil. Ko so se Gradnikovci umikali iz Srednje vasi, so jih na Uskovnici napadli Nemci, a so bili po enourni bitki z izgubami odbiti. Obenem z akcijami na postojanke so minerji in drugi borci Gradnikove brigade rušili progo Jesenice—Bohinj.

Po teh akcijah se je 28. maja Prešernova brigada, ki se je zbrala na Kosmatem vrhu, premaknila zopet na področje Mohorja. Majska ofenziva XXXI. divizije, ki je bila dobro pripravljena, je uspela. Osvobojena je bila vsa zgornja Bohinjska dolina. V svojih ofenzivnih akcijah na Gorenjskem je XXXI. divizija operirala predvsem z Gradnikovo in Prešernovo brigado, medtem ko je Vojkova brigada operirala na področju od Idrije do Žirov in na drugih predelih ob bivši jugoslovansko-italijanski meji. Tako široka akcijska dejavnost XXXI. divizije na ozemlju Medvode—Žiri—Idrija—Bohinj—Jesenice—Bled—Jelovica—Kranj—Mohor je sovražniku onemogočila, da bi skoncentriral svoje sile na enem samem sektorju, s čimer je bila oslABLJENA njegova udarna moč, ki je številčno in po oborožitvi močno presegala sile XXXI. divizije. Za zaključek zmagovitih akcij je Gradnikova brigada 30. maja zvečer s položajev na Mežaklji demonstrativno napadla Jesenice z minometalnim ognjem. Dasi mine niso napravile občutne škode, je akcija za somišljenike in pripadnike narodnoosvobodilnega boja na terenu moralno uspela, na okupatorja in njegove sodelavce pa učinkovala ustrahovalno. Isti večer je II. bataljon Prešernove brigade nameraval nenadoma likvidirati sovražno postojanko v Žabnici. Vendar akcija, ki naj bi jo izvedla 2. četa, zaradi sovražnikove budnosti ni uspela. Zato je II. bataljon opravil samo prehranjevalni akciji v Ševljah in Knapih, naslednji dan pa se premaknil z Mohorja na Hrastnik.

Lokalni sovražnikovi protisunki

Lokalni sovražnikovi protisunki, ki so hoteli zavreti nadaljnji razvoj ofenzive XXXI. divizije na Gorenjskem, so 2. in 3. junija 1944 zajeli področje, kjer se je nahajal II. bataljon Prešernove brigade. Brigada se od 1. do 18. junija ni strnjeno držala na enem sektorju, marveč na več sektorjih in so zato njeni bataljoni operirali zelo samostojno, zlasti I. bataljon, ki je krenil na pohod onstran Save, v kraje, kjer je v drugi polovici februarja in v začetku marca izvedel mobilizacijo. Dne 1. junija se je večji del brigade nahajal na Hrastniku (II. bataljon) in nad Bohinjem (III. bataljon). Ta dan sta II. in III. bataljon izvedla vsak na svojem sektorju prehranjevalne in preskrbovalne akcije, II. bataljon v Žabnici in pri Sv. Duhu, III. pa na Brodu in na Savici. III. bataljon se je iz akcije premaknil na Ščavnik, kamor je prispel 2. junija popoldne, II. bataljon pa je krenil na Hrastnik in že zgodaj zjutraj dne 2. julija zavzel borbene položaje.

V tem času se je pri II. bataljonu nahajal tudi komandant brigade Rudolf Hribernik-Svarun z delom štabne čete. Zaradi sovražnih premikov na cesti Škofja Loka—Železniki, kjer so izvidnice opazile v bližini Selc dvajset sovražnih avtobusov, napolnjenih z vojaštvom, in tri oklopnjake, je tudi štab

zavzel borbene položaje in se ukopal. Popoldne je prispelo preko Jošta na Čepulje in Mohor več kot pet sto sovražnikov. Hajkali so Mohor in Jelovico, obenem pa obkolili tudi sektor, na katerem se je nahajal II. bataljon.

Ko so Nemci prispeli na Lavtarski vrh in na Planico, je komandant brigade zaradi nemške premoči odločil zbor II. bataljona in premik v dveh skupinah. Prva skupina je krenila pod vodstvom brigadnega komandanta Svaruna, bataljskega politikomisarja in namestnika komandanta okrog devete ure zvečer proti Dolenji vasi. Med potjo se je pretrgala zveza v koloni in kolona se je nehote razdelila na dva dela. Prvi del kolone je zaman čakal na drugega, ki je sam krenil naprej v hrib pri Dolenji vasi in od tam proti Topolam in proti Nemiljam. Drugi del bataljona pod vodstvom bataljskega komandanta in namestnika politikomisarja, ki je krenil okrog devetih zvečer v drugo smer, se je nad Knapi in Bukovščico srečno izmuznil iz nemškega obroča, nato pa krenil preko Mohorja.

Dne 5. junija je skupina pod vodstvom bataljskega komisarja pri manevrskem premiku nalezela na dve sovražni zasedi pri Dolenji vasi. Prebredla je Soro, a jo je močna sovražna zaseda ponovno zavrnila čez reko in k umiku proti Topolam, kjer so ta del II. bataljona Nemci ponovno napadli iz zased, s katerimi je bilo posejano ozemlje na obrobju Jelovice, od Jamnika do Dražgoš, in na Mohorju. Ko se je komisarjeva skupina prebila na drugo stran Mohorja, se je pritajila in se zamaskirala po grmovju, kajti proboj je bil zaradi nemške premoči nemogoč, saj je sovražnik pripeljal na območje, kjer se je skupina nahajala, 24 avtobusov vojaštva in tri oklopnjake, nekaj sto vojakov pa je prodrlo na to ozemlje peš. Razen tega je sovražnik držal v svojih rokah vse ceste.

Podobno je izmanevrirala sovražnika tudi prva skupina II. bataljona, oziroma kolona, ki se je zaradi pretrgane zveze razdelila. Dne 4. junija je bil II. bataljon na novih položajih blizu Podblice, kamor je zvečer krenilo deset borcev po hrano, nato pa se je premaknil na Razor, kamor je prispel opolnoči. Ta dan se je premaknil tudi III. bataljon s položajem na Ščavniku na nove položaje na Podbevku, od koder je krenila glavnina na Mostovce, šest borcev pa je odšlo v rušilno akcijo na progo Podbrdo—Bohinjska Bistrica.

Dne 5. junija so potrleje II. bataljona Prešernove brigade opazile sovražni premik preko Vodice in Kroparske gore na Jamnik, vendar v stik s sovražnikom niso prišle. Zjutraj 6. junija so se borci vrnili s prehranjevalnih akcij iz Rovt, Kamenj in Polja in še isti dan zvedeli za zavezniško invazijo na zahodu, ki naj bi približala skorajšnji konec vojne. Ta dan sta se III. in II. bataljon združila na Razstovkah. Dne 7. junija ob enih zjutraj je III. bataljon krenil na nove položaje nad Nemški rovt, od koder se je ob štirih popoldne premaknil na planino Kuk nad Tolminom, kamor je prispel dne 8. junija zvečer. II. bataljon pa se je v tem času premaknil z Razstovk čez Bitenjsko planino nad Ravnami in Pod Luknjo, od koder je 8. junija odšel na Suho planino, kjer je ostal do 11. junija, ko se je premaknil na Ribičevo planino in od tu čez Kosmati vrh in preko Češnjice v Selški dolini na Ostri vrh, kamor je prispel 12. junija ob pol dveh zjutraj. V tem času se je tudi že premaknil III. bataljon s planine Kuk na Črni vrh nad Novaki. Toda že naslednji dan, dne 15. junija, sta se II. in III. bataljon zopet premaknila na Jelovico.

Dne 14. junija sta se II. in III. bataljon Prešernove brigade nahajala na Mošenjski planini, naslednji dan pa sta krenila čez Lipniško planino na Radovljiško planino, kjer sta bila tudi štab brigade in štab XXXI. divizije. Na-

slednji dan se je II. bataljon Prešernove brigade premaknil na Mohor, kar je bilo v zvezi z nameravanimi akcijami XXXI. divizije na progi Jesenice—Ljubljana.

Dne 17. junija je XXXI. divizija napadala progo Jesenice—Ljubljana. V sklopu teh akcij je II. bataljon, ki je bil ta dan na Brezoviškem vrhu pri Mohorju, dobil nalogo rušiti progo med Besnico in Kranjem. Točno ob desetih zvečer je prvi vod miniral progo pri Joštu in jo porušil na devetih mestih, drugi vod jo je v smeri proti Podnartu porušil na trinajstih mestih in uničil dva mostova, tretji vod pa je miniral kretnice v Kranju. III. bataljon Prešernove brigade je bil v zvezi s temi akcijami v zasedah nad Čepuljami, na sektorju Stražišče—Zvornik, tretja zaseda pa bi morala zasesti položaje na Kalvariji, da bi blokirala cesto, ki vodi iz Kranja, a tega ni mogla, ker je naletela na močno sovražno zasedo, ki je zasedla ta položaj takoj, ko so jo opozorile eksplozije na progi. Zaman so borci III. bataljona skušali polastiti se teh položajev. Nemci so jih zagrizeno držali in odbijali napade, dokler si ni zaseda izbrala novih položajev zahodno od Kranja v bližini Jošta. Od tu pa ni mogla obvladati ceste Kranj—Stražišče in osredotočiti ognja na sovražne avtobuse in kamione, ki so vozili v smereh, kjer sta se nahajali prvi dve zasedi III. bataljona. Kljub temu pa so zasede vztrajale na položajih do dveh ponoči, nato pa se premaknile na Mohor. Medtem se je vrnil na izhodiščne položaje na Brezoviškem vrhu že II. bataljon, pa tudi I. bataljon, ki je bil na pohodu na levem bregu Save, se je to noč vrnil v sestav brigade.

Pohod I. bataljona Prešernove brigade onstran Save

V začetku junija 1944 se je I. bataljon Prešernove brigade napotil na levi breg Save in operiral na obsežnem področju med Smlednikom in Križami pri Trziču. Dne 10. junija je krenil iz Stiške vasi v Rovte, kjer je napravil prehranjevalno akcijo, nato pa se premaknil pod Kozji vrh. Del bataljona pod vodstvom komandanta Janeza in politkomisarja Petra je ob šestih zvečer odšel v Križe pri Trziču, da bi likvidiral tamkajšnjo orožniško postojanko. Napad ni v celoti uspel, ker so bili že v začetku napada ranjeni komandant, komisar in neki borec, ki so jih morali spraviti na varno in zaradi tega opustiti nadaljnji napad.

Podnevi 11. junija se je I. bataljon nahajal v taborišču pod Kozjim vrhom, zvečer pa je odšlo deset borcev v prehranjevalno akcijo. Naslednji dan 12. junija so borci I. bataljona zvedeli za smrt svojega komandanta Janeza, ki je umrl na posledicah ran, dobljenih ob napadu na orožniško postojanko v Križah. Ta novica, ki jo je sporočil namestnik brigadnega komandanta tovariš Karel, je žalostno odjeknila med borci.

Zvečer 12. junija se je bataljon premaknil izpod Kozjega vrha ob Beli skozi vas Kokro na nove položaje pri Štefanji vasi. Tu so 13. junija aretirali nemškega sodnega izvedenca iz Kranja, zvečer pa je štirideset borcev odšlo v prehranjevalno akcijo.

Dne 14. junija je skoraj ves bataljon krenil iz Štefanje vasi proti Cerkljam na cesto Visoko—Cerklje, ki so jo zaminirali in onesposobili. Nanje sta 15. junija zavozila dva nemška policijska avtobusa, prvi ob pol treh zjutraj, drugi ob devetih dopoldne. Drugi je zletel v zrak, pri čemer je bilo ubitih sedemnajst, ranjenih pa štirinajst sovražnikov.

Po akciji na cesti Visoko—Cerklje se je bataljon premaknil na vrh Štefanje gore. Kmalu po kosilu so obveščevalci sporočili, da so prišli v Štefanjo vas Nemci, nakar je bataljon zasedel borbene položaje in jih držal do petih popoldne, dokler ni Štefanje vasi zapustila sto petdeset mož močna nemška kolona. Naslednji dan po večerji je bataljon krenil skozi Adergas mimo Brnikov na Smledniški hrib nad vasjo Zapoge. Dne 16. junija je bataljon počival, 17. junija pa se je zopet premaknil na desni breg Save, napravil v Mavčičah manjšo prehranjevalno akcijo, prešel železniško progo in krenil skozi Žabnico na Lavtarski vrh, od koder je krenil na Mohor, kjer je dobil stik z brigado, nato pa se s komoro II. bataljona napotil proti Jelovici. Na tej poti so ga iz zasede napadli Nemci in ga razkropili. Kljub temu pa se je ves bataljon brez izgub zbral 18. junija na Jelovici, kamor sta krenila tudi II. in III. bataljon.

Boji Prešernove brigade na Jelovici

Dne 18. junija 1944 je Prešernova brigada zavzela položaje na Jelovici, in sicer s I. bataljonom na poseki blizu Rovtarice, z II. in s III. bataljonom — slednji je imel med potjo na nove položaje praske z Nemci — pa na Radovljški planini.

Akcije XXXI. divizije v maju in v prvi polovici junija so zaskrbele sovražnika. Zato je sredi junija dobil na Gorenjsko nove okrepitve in z njimi hotel 19. junija 1944 obkoliti in uničiti partizanske sile, koncentrirane na Jelovici.

Dne 19. junija ob pol petih zjutraj se je I. bataljon pomikal proti Selški planini. Ko je prispel z južne strani na cesto, so ga sprejeli sovražni streli in rafali. Bataljon se je takoj razvil v strelee, jurišal preko ceste in se zapletel v triurno bitko z Nemci, dokler jih ni obkolil s treh strani in so se morali Nemci pod njegovim pritiskom umakniti proti Kupleniku. Sovražnik je na bojišču pustil dva mrtva, kakšne pa so bile njegove izgube med potekom bitke, ni bilo mogoče ugotoviti.

Kljub zmagi I. bataljona, ki je podil Nemce proti Kupleniku, so ostale na Selški planini še močne nemške sile, na katere sta naletela II. in III. bataljon s štabom brigade. II. bataljon, ki se je kot predhodnica pomikal proti Selški planini, je prišel tja postrojen, razen 1. čete, ki se je pomikala v bojnem razmaku. Istočasno, ko jo je sovražnik napadel, je začel obstreljevati tudi postrojene del bataljona in ubil devet borcev. Ta sovražnikov napad je vnesel med moštvo II. bataljona trenutno zmedo, da se je umaknilo. Po prizadevnosti komande pa se je otreslo presenečenja in se ponovno zbralo, zavzelo položaje nad cesto in sprejelo borbo. Kmalu nato je del bataljona začel juriš proti sovražnikovem položajem, a so ga Nemci odbili. Pri tem jurišu je bil ranjen komandant bataljona Aleksandrov.

Medtem ko je prvi del II. bataljona jurišal, je drugi del pregnal Nemce iz koč, istočasno pa je posegel v boj tudi III. bataljon z nalogo, da napade nemške položaje med Rovtarico in Selško planino. Po enourni bitki si je bataljon priboril ozemlje do nemških položajev, jih z jurišem napadel in pognal sovražnika v beg. Pri tem jurišu je žrtvoval svoje življenje komandant III. bataljona Anton Rozman-Dren.

Na položajih II. bataljona se je bitka nadaljevala, dokler ni bataljonu ob dveh popoldne s požrtvovalnim jurišem uspelo vreči sovražnika s položajev

in ga pognati v beg. Po bitki sta oba bataljona zavzela položaje, na katerih je sovražnik začel svoj napad. I. bataljon se je 20. junija ob petih zjutraj premaknil na Rovtarico, kjer se je nahajala Gradnikova brigada s štabom XXXI. divizije, II. bataljon pa je ob štirih zjutraj odšel na Ratitovec, kjer je opoldne zavzel položaje na Gladkem vrhu. S položajev na Selški planini se je ob sedmih zjutraj premaknil tudi III. bataljon, in sicer proti Pečani, kjer je ob pol enih popoldne zavzel položaje. Tu je držal položaje tudi I. bataljon. Od tu je krenila vsa Prešernova brigada skupaj z Gradnikovo brigado in s štabom XXXI. divizije na Ratitovec. Pohod je bil naporen. Trpeli so predvsem ranjenci. Prešernova brigada, ki je bila s svojim II. bataljonom v predhodnici, je komaj zavzela položaje in že zapazila močne sovražne kolone, s katerimi se je spopadla. Razvnela se je srdita in neenaka borba. Sovražniku je uspelo vreči Prešernovce s položajev in jih prisiliti k umiku, vendar ne za dolgo, ker mu je brigada s spretnim manevrom nenadoma vpadla v hrbet in vnesla v njegove vrste zmedo, da se je brezglavo umaknil.

Kmalu po tej bitki se je XXXI. divizija skoncentrirala na Golem vrhu, od koder je Prešernova brigada krenila na Martinj vrh, kjer se je zbrala 21. junija in ostala tam do 27. junija. V tem času je izvedla več prehranjevalnih akcij, med njimi 22. junija pri Sv. Tomažu, 23. junija na Bukovem vrhu, 24. junija prav tako na Bukovem vrhu, istočasno pa je poslala I. bataljon na mobilizacijsko akcijo v Rudno. Dne 25. junija je II. bataljon miniral most na cesti med Železniki in Jesenovcem, pri čemer je prišlo do spopada s sovražnikom; druga skupina II. bataljona je ta čas porušila cesto med Železniki in Selcami in obenem z dvema patroljama mobilizirala v Češnjici in na Studenem. Tretja skupina II. bataljona pa je bila v prehranjevalni akciji na Stirpniku.

Dne 27. junija se je Prešernova brigada premaknila s I. in z II. bataljonom v Davčo, le III. bataljon je še ostal na položajih na Martinjem vrhu, a se je v zvezi z rušilno ofenzivo IX. korpusa v Baški grapi že naslednji dan premaknil.

Delež Prešernove brigade v ofenzivi IX. korpusa v Baški grapi

Po vrnitvi XXX. divizije z Vipavskega in s Pivke in XXXI. divizije z Gorenjskega, je štab IX. korpusa v zvezi z ukazom vrhovnega komandanta NOV in POJ maršala Tita izdal povelje za rušenje komunikacij v Baški grapi, ki so bile glede na splošni vojaški položaj za sovražnika izredno pomembne pri oskrbovanju fronte v Italiji. XXX. divizija je z drugimi primorskimi enotami že 15. junija pričela s porušenjem velikega železniškega mostu pri Avčah rušilno ofenzivo na progi Gorica—Jesenice in obenem likvidirala tamkajšnjo sovražno postojanko. Naslednje dni so enote IX. korpusa rušile progo med Kanalom in Avčami in pod Sabotinom, Južnoprimerški odred pa je med Tržičem in Cerignanom rušil progo Trst—Villanuova. Mimogrede naj omenimo, da je istočasno rušil VII. korpus progo Ljubljana—Trst na odseku med Ljubljano in Rakekom in zabeležil svojo največjo zmago v tej ofenzivi na komunikacije s poružitvijo Štampetovega mostu. Dne 26. junija je XXX. divizija začela rušiti progo Gorica—Jesenice med Podmelcem in Mostom na Soči, dva dni kasneje pa se ji je pridružila tudi XXXI. divizija, ki je dne 22. junija udarila v Baško grapo. Pri teh akcijah je bila Prešernova brigada določena predvsem kot zaščitnica Gradnikove in Vojkove brigade, da sta lahko skoraj nemoteno rušili komunikacije na sektorju, ki ga je IX. korpus določil XXXI. diviziji.

Dne 28. junija je v zvezi z omenjenimi akcijami I. bataljon Prešernove brigade zavzel borbene položaje nasproti sovražnih postojank na progi Podbrdo—Podmelec. Prav tako je bil ta dan na borbenih položajih nad Baško grapo tudi II. bataljon, III. bataljon pa je zavzel borbene položaje na področju Porezna, da bi preprečil morebitni sovražnikov vdor iz Selške doline preko Petrovega brda v Baško grapo.

Dne 29. junija je bil I. bataljon v akciji. Spopadel se je z italijansko posadko, ko pa je svojo nalogo opravil, je krenil na nekoliko višje položaje in jih zasedel. Sovražnika v postojankah vzdolž Baške grape se je lotil brezglavi

Premik ruskega bataljona na Notranjskem avgusta 1944.
Na desni komandant Prešernove brigade Rudolf Hribnik-Svarun. (Po originalu v loškem muzeju.)

strah. II. bataljon je varoval položaje na Podkočnikih nad Petrovim brdom, ne da bi bil prišel v stik s sovražnikom. III. bataljon je imel ta dan svoje borbene položaje na cesti 627 in na koti 1148.

Dne 30. junija je I. bataljon s svojih položajev večkrat z uspehom posegel v akcijo. Uničil je ob progi dva sovražna bunkerja s posadko vred. Njegova 2. četa je blokirala sovražno postojanko na Petrovem brdu. II. bataljonu tudi ta dan ni bilo treba poseči v akcijo. III. bataljon je bil z 2. četo, okrepljeno z desetino zaščitnega voda in s protitankovsko puško, na borbenih položajih na prvem grebenu nad Podbrdom in z njih napadal močne sovražne patrulje. Popoldne pa je sovražnik začel napadati njegove položaje z močnimi enotami in potisnil 2. četo III. bataljona na drugi greben.

Rušilna ofenziva v Baški grapi je trajala do 2. julija. Prešernova brigada je držala borbene položaje na obeh straneh grape od Podbrda do Koritnice,

z enim bataljonom pa varovala ozemlje med Sorico in Davčo. Medtem so Gradnikovci in Vojkoveci likvidirali postojanko za postojanko, Prešernova brigada pa je odbijala srdite sovražnikove napade, s katerimi je hotel sovražnik preprečiti rušilno ofenzivo iz svojih postojank v Mostu na Soči, Tolminu, Idriji, Skofji Loki, Bohinju in Podbrdu, kar pa mu ni uspelo.

Ofenziva IX. korpusa v Baški grapi je bila med najpomembnejšimi korpusnimi akcijami. vzdolž petindvajset kilometrov dolge grape so se vodile nenehne tridnevne borbe s sovražnimi silami. Brigade XXXI. divizije — Gradnikova, Vojkova in Prešernova — so zmagovale. XXXI. divizija je z njimi zavzela in uničila sovražne postojanke v Koritnici, na Mohorcu, pri Bregarju, v Prangerju in pri Zapolejcu, porušila ob progi deset sovražnih utrd, v katerih je sovražnik vzdrževal stalne posadke, v zrak je zletelo osem železniških mostov v skupni dolžini štiri sto metrov in na sto štiridesetih mestih je bila uničena proga. V teh bojih so brigade XXXI. divizije poškodovale štiri sovražne tanke, uničile dve lokomotivi in dva sovražna kamiona. Na živi sili je sovražnik utrpel dve sto mrtvih, pet sto ranjenih in štirideset zajetih. Težki boji so se vodili zlasti za postojanko v Koritnici, ki so trajali cele tri dni. Namen ofenzive je bil v celoti dosežen. Proga Podbrdo—Gorica je bila tako uničena, da je bila izločena iz prometa vse do konca novembra 1944, za kar je štab IX. korpusa prejel priznanje s strani zaveznikov, ki so pozdravili uspeh akcije z gledišča vrednosti proge za njihovo fronto v Italiji. Prešernova brigada se je v akciji odlikovala predvsem kot zaščitna enota, ki ni dopustila, da bi sovražnik oviral in razbil minersko akcijo drugih brigad. Mimo tega pa so se odlikovali tudi brigadni minerji, ki so poleg drugih manjših mostov porušili tudi trideset metrov dolg železniški most.

XXXI. divizija ponovno na Gorenjskem — Vdor Prešernove brigade na Jesenice

Po zaključeni ofenzivi IX. korpusa v Baški grapi se je dejavnost XXXI. divizije prenesla na Gorenjsko, z manjšimi enotami pa je operirala tudi v Baški grapi. Tako je minerski vod XXXI. divizije dne 3. julija 1944 porušil železniški most pred predorom v Zarakovcu pri Hudi Južini, deset dni kasneje pa je I. bataljon Vojkove brigade v Hudi Južini do tal porušil hotel, ki so ga Nemci spremenili v svojo postojanko. V noči od 18. na 19. julij sta I. in II. bataljon Vojkove brigade napadla in likvidirala belogardistično postojanko v Hotavljah.

V tem času se je Prešernova brigada premaknila preko Jelovice na Pokljuko. Štab XXXI. divizije je hotel s svojimi enotami napasti Jesenice in razbiti tovarno, a je zaradi prevelikih žrtev, ki bi prav gotovo bile v tovarni, odstopil od tega načrta in se odločil za manjšo, a po drznosti nič manj tvegano akcijo: v noči od 19. na 20. julij naj bi Prešernova brigada mobilizirala v delavskem taborišču na Jesenicah.

V zvezi s planirano akcijo štaba XXXI. divizije se je 16. julija Prešernova brigada premaknila na Gorenjsko in se 19. julija ustavila na Pokljuki, od koder je še isti dan krenila v dolino Radovne in se premaknila na Mežakljo, istočasno pa s patroljami in manjšimi zasedami zavarovala vse važnejše dohode do mostu, kjer se je skoncentrirala.

Dne 19. julija ob enajstih zvečer se je brigada z izhodiščne točke tik nad delavskim taboriščem spustila v dolino. Istočasno je prispela tudi njena patrolja, ki se je bila napotila čez Poljane z nalogo, da pregleda teren ob progi Jesenice—Blejska Dobrava.

V delavskem taborišču pod Mežakljo so bili večidel Francozi in Primorci, ki so jih Nemci pripeljali na Jesenice na na pol suženjsko delo v tovarni, kjer je primanjkovalo delovne sile. Zato se je večina partizanov razveselila in so se takoj pripravili za odhod, pri čemer so jim pomagale tudi jeseniške aktivistke in drugi terenski delavci, ki so se že naprej pripravili za to akcijo, ki pa kljub vsej konspirativnosti in previdnosti ni mogla dolgo ostati skrita. Na Jesenicah so bile skoncentrirane močne sovražnikove sile, med njimi tudi močno protiletalsko topništvo, ki ni imelo toliko opravka z zavezniškimi letali kakor s partizani. Včasih je streljalo celo na posamezne kurirje, ki so jih opazili z daljnogledi na Mežaklji. Prav tako so po jeseniških cestah vso noč krožile policijske patrolje. Zato je bilo treba z mobilizacijo pohiteti, saj je bila akcija že ob pol enih ponoči zaradi spopada partizanske zasede z nemško patroljo odkrita, vse nemške sile na Jesenicah pa so bile v pripravljenosti.

Štab brigade je hitro precenil položaj, ki bi zaradi neugodnega umika v strmine Mežaklje lahko postal za brigado usoden. Zapovedal je takojšen premik na Mežakljo, kajti nemška patrolja je že dobila okrepitev in ogenj je postajal od trenutka do trenutka močnejši. Štab brigade se je z manjšo skupino hotel po najkrajši poti povzpeti na vrh Mežaklje; že pred njim se je skupina mobilizirancev z dobro oboroženim spremstvom premaknila proti Kočni in Poljanam, druga večja skupina, ki še ni odšla, pa se je na ukaz štaba brigade premaknila proti Hrušici, od koder naj bi nadaljevala vzpon na Mežakljo.

V hrup bitke, ki se je razvnela ob umiku, so se pomešale tudi eksplozije protiletalskih granat, ki so vedno bolj na gosto obsipavale pobočja Mežaklje, da skoraj ni bilo več mesta, kjer bi bili na novo mobilizirani tovariši in borci varni pred granatnimi šrapneli. Zato so se umaknili v dolinico ob pobočju Mežaklje. Naporni umik je še povečalo deževje, ki se je razbesnelo v nevihto. Ura je bila že tri zjutraj, streljanje pa še ni prenehalo. Zaradi bližajočega se dneva je bil že zadnji čas, da se brigada z mobiliziranci prebije na vrh Mežaklje, da bi se izognila izgubam in nemški obkolitvi, saj so Nemci že alarmirali svoje sile na Bledu in na Bohinjski Beli, ki so se z avtobusi takoj odpravile skozi Gorje in Radovno na Mežakljo, na katero vodi s te strani avtomobilska cesta. In res! Komaj je bila dobra polovica brigade na Mežaklji, že jo je sprejel nemški ogenj. To streljanje je premagalo utrujenost, da se je tudi druga polovica brigade skupaj z mobiliziranci naglo povzpela na greben. Pri spopadu na Mežaklji so padli štirje borci.

Nemci so nameravali brigado obkoliti, vendar jim ni uspelo. Brigada z mobiliziranci vred se je prebila in pripeljala z Mežaklje preko Radovne in Pokljuke dne 23. julija na Jelovico, kjer se je za nekaj dni ustavila, okrog štiri sto novih borecev.

V sklopu julijskih ofenzivnih akcij XXXI. divizije so tiste dni, ko je Prešernova brigada operirala pri Jesenicah, ostale njene enote prodrle vse do Rihemberka (današnjega Branika), likvidirale nemško-domobransko postojanko in zasegle velik vojaški plen.

V noči med 24. in 25. julijem je I. bataljon Prešernove brigade napadel sovražne utrdbe ob železniškem mostu pri Otočah, istočasno pa je minerski

vod na štirih mestih mineralne proge med Otočami in Podnartom. Dne 26. julija pa je štab brigade poslal vod na Lavtarski vrh z nalogo, da izvede s pomočjo Okrajnega odbora OF mobilizacijo na področju Medvod.

Nemška ofenziva proti IX. korpusu

Vojaška aktivnost IX. korpusa v zadnjih mesecih je prizadejala Nemcem resne težave. Uničene postojanke na Gorenjskem, zlasti pa na Vipavskem, za promet popolnoma onespособljeni Baška grapa in Kanalska dolina, vse to je bil težak udarec za Nemce na akcijskem ozemlju IX. korpusa. Zavezniška ofenziva na italijanskem jugu je zahtevala novih svežih sil, da bi se ji zoperstavile, vendar jih sovražnik zaradi uničenih zalednih komunikacij Ljubljana—Trst, Jesenice—Gorica, Trst—Tržič—Cervignano in drugih ni mogel dovolj hitro dovažati. Zato je pripravil obširno ofenzivo proti IX. korpusu in že v drugi polovici julija (takoj po likvidaciji Hotavelj) z močnimi silami napadel enote XXXI. divizije, ki so se po težkih dvodnevni bojih na Kladju in na Cerkljanskem vrhu prebile skozi Zelin na Oblakov vrh, kjer so se ponovno spopadle s sovražnikom in ga odbile.

Ko se je sovražnik začasno umaknil v svoja izhodišča, je bila sklicana prva vojaška konferenca IX. korpusa, ki so se je udeležili komandanti divizij in brigad in člani štaba IX. korpusa. Takoj po tej konferenci pa se je 26. julija 1944 začela druga faza sovražnikove ofenzive, ki je trajala do 13. avgusta. Enote XXX. divizije so že prvi dan ofenzive razbile sovražnika med Lokovcem in Kalom, enote XXXI. divizije pa kolono, ki je prodirala iz Ajdovščine. Kljub težkim izgubam v prvih dneh bojev, v katerih so Nemci utrpeli 218 mrtvih in 190 ranjenih, sovražnik ni odnehal. Z novimi svežimi silami je zasedel Lokve, Lazne, Čepovan in Lokovec ter prisilil IX. korpus v defenzivo. Zaradi izčrpanosti in precejšnjih žrtev so se korpusove enote umaknile na položaje Nemci—Trnovo—Krnica. XXXI. divizija je vodila zlasti težke borbe na Mačjem brdu pod Predmejo, kjer so Gradnikovci popolnoma razbili nemško motorizirano kolono in uničili sedem kamionov, zaplenili motorno kolo in mnogo orožja.

Prešernova brigada je bila v tem času na Gorenjskem in je udarci ofenzive niso prizadeli. Zato pa je začela z različnimi demonstrativnimi in sabotažnimi akcijami vznemirjati sovražnika. Med temi je 5. avgusta minerski vod izvedel sabotažno akcijo v bivši tovarni »Jugočeška« v Kranju, dne 7. avgusta pa mineral električno centralo v Žireh. Dne 10. avgusta 1944 se je Prešernova brigada nahajala že na sektorju Martinj vrh—Rovte—Mlaka.

Od 8. do 13. avgusta so bile zadnje nemške ofenzivne akcije na področju Črnega vrha nad Idrijo. Dne 13. avgusta se je nemška ofenziva odtekla v dolino. IX. korpus je v tej ofenzivi utrpel težke izgube. Poleg mnogih mrtvih je imel okrog sto osemdeset hudo ranjenih, nesposobnih za borbo. Spraviti jih je bilo treba na varno.

Pohod Prešernove brigade z XXXI. divizijo pri prenosu ranjencev na osvobojeno ozemlje VII. korpusa

Na povelje štaba IX. korpusa so se dne 15. avgusta 1944 zbrale brigade XXXI. divizije v Cerknem, od koder so še isti dan krenile na Otlico, kjer so 16. avgusta sprejele okrog sto osemdeset hudo ranjenih borcev z nalogo, da jih

prenesejo na osvobojeno ozemlje VII. korpusa do partizanskih bolnišnic v kočevskih gozdovih. Tako so dne 16. avgusta, oprtane z ranjenci, krenile Prešernova, Gradnikova in Vojkova brigada na dolgo pot z Otlice mimo Postojne, čez Pivko in železniško progo do Loža, kjer je bil počitek, nato pa dalje proti osvobojenemu ozemlju VII. korpusa, kjer jih je v neki vasi srečal komandant Glavnega štaba NOV in POS Franc Rozman-Stane in se zadržal zlasti pri Prešernovcih, med katerimi je imel mnogo starih tovarišev in znancev, v prisrčnem in prijateljskem razgovoru. XXXI. divizija je nato nadaljevala pot z ranjenci preko Čabra, prvega hrvaškega kraja na slovensko-hrvaški meji v Gorskem Kotaru, mimo mnogih požganih vasi proti kočevskim gozdovom, kjer je oddala ranjence.

Ko je XXXI. divizija s svojimi brigadami opravila to humano dožnost, je krenila nazaj in se pri Št. Petru na Krasu ob železniški progi Ljubljana—Trst zapletla v težke boje s sovražnikom, razbila njegove sile in se konec avgusta ponovno vrnila na osvobojeno ozemlje IX. korpusa, kjer so jo čakale nove naloge.

Napad na sovražno postojanko Črni vrh — Prešernova brigada blokira cesto Godovič—Idrija

Belogardisti so izkoristili nemško ofenzivo in odstnost partizanskih enot na področju Črnega vrha nad Idrijo ter spremenili Črni vrh v svojo trdnjavo. Ta postojanka pa je ovirala premike partizanskih enot. Zato je štab IX. korpusa sklenil, da jo napade in likvidira. Za direktni napad nanjo je določil Gradnikovo brigado XXXI. divizije in Kosovelovo brigado XXX. divizije, podprti s topništvom in zavarovani zasedami drugih enot XXX. in XXXI. divizije. Med temi enotami, ki so varovale glavni napad, je Prešernova brigada dobila nalogo, da s svojimi bataljoni blokira cesto Godovič—Idrija in na tem sektorju prepreči vsak morebitni sovražnikov poskus ali proboj, s katerim bi hotel priti napadeni in oblegani postojanki na Črnem vrhu na pomoč.

V noči od 31. avgusta na 1. september 1944 je Prešernova brigada s svojimi enotami zasedla vse višinske točke in strateško pomembne položaje vzhodno od sovražne postojanke v Godoviču in severozahodno od sovražne postojanke v Hotedrščici. Četa II. bataljona, okrepljena s protitankovskimi puškami, je postavila zasedo na glavni cesti Godovič—Črni vrh, po kateri bi mogel sovražnik najhitreje priti s pehoto in oklopnjaki beli postojanki na Črnem vrhu na pomoč ter preprečiti njeno likvidacijo.

Istočasno kot Prešernova brigada na svojem sektorju so se pripravile za napad tudi druge brigade XXX. in XXXI. divizije. Gradnikova brigada se je ponoči s kamioni pripeljala v bližino Črnega vrha, obenem pa so se beli postojanki približali tudi topničarji IX. korpusa s svojimi topovi. V bunkerju nad Črnim vrhom se je nastanil štab IX. korpusa, ki je osebno vodil operacije, v sosednjem bunkerju poleg njega pa je telefonska centrala vzpostavila zvezo z vsemi enotami, ki so sodelovale v akciji. Ob pol štirih zjutraj je bil Črni vrh že osamljen sredi širokega obroča partizanskih enot, ki so varovale ozemlje v vseh smereh, iz katerih bi utegnil prodreti sovražnik Črnemu vrhu na pomoč in z nalogo, da sovražnika brezpogojno zavrnejo in razbijejo. Še pred svitom pa so začeli topovi IX. korpusa zasipavati Črni vrh z granatami. Utrdbe so se rušile. Ponekod je že gorelo. Ko so okrog sedme ure zjutraj topovi utihnili, so Gradnikovci jurišali in že s prvim jurišem zavzeli del vasi, sovražnik pa kljub

temu ni odnehal in se je s svojimi silami zatekel v utrdbe, za katere je menil, da jih ni moči zavzeti.

Ko se je razvnela bitka za postojanko, je Prešernova brigada budno opazovala ôzemlje, dobro vedoč, da bo sovražnik skušal intervenirati, kar so pričali sovražni topovi, ki so začeli streljati iz Idrije in tolči po dozdevnih partizanskih položajih. Okrog devetih dopoldne je sto petdeset mož močna nemško-belogardistična kolona hotela prodreti skozi položaje Prešernove brigade na koti 746. Prešernovci so sovražnika pustili v neposredno bližino, nato pa ga zasuli s strelji in gostimi rafali ter ga pognali v beg. Na svojem umiku je sovražnik pustil kopice mrtvih, medtem ko so ranjence odvlekli s seboj. Borci Prešernove brigade so na tem odseku zaplenili večjo količino vojaškega materiala, ki so ga na begu odmetavali sovražni vojaki. Tudi na odseku, ki sta ga držala I. in II. bataljon, je sovražnik poskušal prodreti, vendar je doživel podobno usodo kakor na koti 746. Na odseku, ki ga je držala Prešernova brigada, sovražnik ni več poskušal svoje sreče. Uspel pa tudi ni nikjer drugje in zato samo od daleč opazoval premike partizanskih brigad ter obstreljeval njihove položaje, ki so jih brigade držale do mraka, s topovskim ognjem.

Medtem se je ves dan bila bitka za Črni vrh. Topništvo IX. korpusa se je premaknilo v neposredno bližino utrdb in jih rušilo. Neko utrdbo je partizanska havbica porušila iz bližine trideset metrov. Popoldne ob petih je bila postojanka na Črnem vrhu zavzeta in likvidirana. Sovražnik je izgubil sto sedemdeset mrtvih in osemtrideset ujetih. Razen tega so Gradnikovci zaplenili težki minomet, tri težke in trinajst lahkkih strojnic, štirideset še uporabnih pušk, šest brzostrelk, večjo količino municije, avtomobil, motorno kolo, radio in mnogo druge vojne opreme.

S položajev na sektorju Godovič—Idrija je Prešernova brigada krenila dne 1. septembra mimo Črnega vrha, ki je bil v razvalinah in plamenih, na položaje na Otlico, od koder se je premaknila skupaj z XXXI. divizijo na področje Žirovskega vrha in Poljanske doline z nalogo, da skupaj z njo vdre v Dolomite, ki so se v letih 1942—1944 spremenili v pravo belogardistično trdnjavo.

Vdor XXXI. divizije v Dolomite

Dne 6. septembra 1944 je štab IX. korpusa izdal štabu XXXI. divizije povelje za vdor v Polhograjske Dolomite in za napad na belogardistične postojanke v Horjulu, Korenem, Žiberšah in Suhem Dolu. Polhograjski Dolomiti so že dalj časa veljali za »belogardistično republiko«, kjer se je belogadizem zasidral že leta 1942, leta 1944 pa so našli na tem ozemlju zatočišče tudi četniki. Meseca septembra 1944 je postal boj obojih okupatorjevih hlapcev proti narodnoosvobodilni vojski že boj obupancev, kajti v tem času je morala emigrantska vlada v Londonu na pritisk zaveznikov priznati Narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije kot edino silo, ki se na področju Jugoslavije bori za zavezniško stvar, obenem pa tudi sklepe AVNOJ. Ta je zaradi tega objavil splošno amnestijo za vse domobrance in četnike, ki si niso umazali rok z zločini, pod pogojem, če razpuste kvislinške formacije in se do 15. septembra 1944 brezpogojno vključijo v enote Narodnoosvobodilne vojske. Večina pripadnikov kvislinških enot pa je kljub temu vztrajala še nadalje na okupatorjevi strani, čeprav že zdavnaj niso več verjeli v nemško zmago. Računali so, da se bodo

vrnili stari časi in da bo po končani vojni prišlo do obračuna med zahodnimi in vzhodnimi zavezniki. Pod vplivom nekdanjih korumpiranih politikov so se še bolj borili proti partizanskim enotam in vztrajali na poti narodnega izdajstva.

Ko je XXXI. divizija s svojimi brigadami vdrla v Dolomite, je bilo to področje posejano z močnimi belogardističnimi postojankami v Lučinah, na Črnem vrhu pod Pasjo ravnijo, pri Sv. Joštu, v Suhem dolu, v Horjulu, v Korenem in na Dobrovi pri Ljubljani. Med postojankama pri Sv. Joštu in pri Treh Kraljih pa se je v tem času nahajal tudi četniški bataljon. Vse postojanke so bile močno utrjene in oborožene ter pod neposrednim vodstvom nemških enot tega področja, ki tudi niso bile neznatne.

V zvezi z vdorom XXXI. divizije v Polhograjske Dolomite se je Prešernova brigada dne 7. septembra skoncentrirala na Planini, od koder je nameravala prvotno napasti belogardistično postojanko v Suhem dolu in se je na ta napad že pripravljala, ko je prišlo iz štaba XXXI. divizije drugo povelje, po katerem naj bi Prešernovci napadli belogardistični postojanki v Horjulu in v Korenem. Komandant brigade Rudolf Hribernik-Svarun, ki je položaj v Dolomitih kot horjulski rojak odlično poznal, se je zaradi gostote belogardističnih postojank in belogardistično razporeženega prebivalstva na tem terenu odločil, da ne krene v Dolomite z vso brigado, marveč samo z njenim najbolj udarnim delom. Zato je odbral iz brigade najboljše, najbolj odporne in najbolj pogumne borce in jih formiral v četo, ki je nato pod njegovim neposrednim vodstvom krenila v Dolomite, medtem ko je brigada ostala na področju Žirov z nalogo, da s te strani zavaruje osvobojeno ozemlje IX. korpusa pred morebitnim sovražnim napadom.

Izbrana četa pod vodstvom komandanta Svaruna pa je medtem manevrirala v Dolomitih, se pojavila v bližini Ljubljane, nato pa 10. septembra napadla postojanki v Horjulu in v Korenem. V Horjulu so brigadni minerji svojo nalogo zadovoljivo opravili in postojanko delno uničili. Istočasno so Gradnikovci likvidirali Žazar, Vojkovič pa Samotorico. S tem je bil prvi septembrski vdor XXXI. divizije v glavnem zaključen.

Prešernova brigada odbije napad iz dolomitske smeri

Dne 11. septembra 1944 je Prešernova brigada s uspehom odbila sovražni napad iz dolomitske smeri. Kljub temu da je bil sovražnik v premoči, se je moral vrniti na izhodiščne položaje z enainpetdesetimi mrtvimi in dvajsetimi ranjenimi.

Ta dan so partizani mobilizirali v Žireh, obenem pa tudi v Idriji moške, ki so jih Nemci prisilili h gradnji utrd, s katerimi so se hoteli obdati na idrijskem sektorju; partizanski uspeh na Črnem vrhu nad Idrijo jim je bil dal misliti. Zato se Nemci niso samo utrjevali, marveč so začeli zbirati svoje sile v Idriji in na področju Treh Kraljev ter pripravljali nov napad na partizansko ozemlje. Ta napad so naznanjale tudi vedno močnejše sovražne patrulje, zlasti domobranske in četniške, ki so začele pronicati na osvobojeno ozemlje.

Da bi preprečila pronicanje sovražnih patrulj na svojem sektorju, se je Prešernova brigada s položajev na Mrzlem vrhu premaknila v sovražnikovo bližino in zavzela položaje na sektorju Vrsnik—Razpotje.

Boji Prešernove brigade na Mrzlem vrhu

Dne 14. septembra 1944 so patrolje Prešernove brigade, ki so kontrolirale ozemlje v smeri proti Žirem, sporočile, da so četniki zasedli Žiri. Neka osemdeset mož močna četniška patrolja se je že bližala Breznici, obenem pa sta se dve četniški koloni bližali položajem Prešernove brigade v smeri proti Razpotju. Brigada je takoj zavzela borbene položaje.

Dne 15. septembra okrog sedmih zjutraj je prišlo povelje za premik, ker so četniki zabili klin med položaje I. in II. bataljona, s čimer je brigadi grozila obkolitev. Brigada se je takoj umaknila pod zaščito II. bataljona, ki je zapustil ogrožene položaje na Vrsniku.

Po polurnem pohodu je II. bataljonu udarila v bok nemško-četniško-domobranska kolona. Bataljon se je naglo razporedil in zavzel borbene položaje na Višanah, od koder se je nato premaknil za brigado na Mrzli vrh, razen čete s položajem nad cesto, ki je zadrževala sovražnika, ki je sledil bataljonu, in mu prizadejala dva mrtva.

Premik glavnine na Mrzli vrh je potekel brez motenj. Brigada je zavzela borbene položaje v opuščenih italijanskih utrdbah v smeri proti Žirem in proti Ledinam. Kmalu nato je sovražnik s svojimi silami neopazno zasedel nasproti stoječi hrib, ki je bil nekoliko višji od Mrzlega vrha, in začel okrog dveh popoldne napadati s strojniciami in minometi položaje Prešernove brigade.

Bitka, ki se je razvnela, je trajala vse do večera. Partizanske strojnice, razporejene tako, da so varovale vsa mesta, na katerih bi se sovražnik mogel prebiti do partizanskih položajev, so odgovarjale. Dve težki »Bredi« na položajih pri nekdanji italijanski vojašnici, sta dobro obvladali prostor. Razen tega so bili brigadni položaji zavarovani še s protitankovskimi puškami, prav dobro uporabljivimi za uničevanje sovražnih težkometraljeznih gnezd.

Sovražni ogenj ni omajal položajev brigade. Zato se je del sovražnih sil premaknil s položajev na nasprotnem hribu preko nekega jarku podobnega sedla na nove položaje, s katerih bi udaril brigadi v bok. Ta premik pa je sovražnik kmalu opustil zaradi težkih izgub, ki so mu jih pri premiku prizadejale partizanske strojnice, in se vrnil na stare položaje, s katerih je začel z minometi obstreljevati brigado. Neka mina je zadela položaj protitankovske puške in ubila tri borce. Po tej predpripravi se je sovražnik odločil za juriš, a je bil odbit. Ker mu tudi ponovni juriši niso uspeli, je bil prisiljen pregrupirati svoje sile, nato pa začel znova zagrizeno napadati, pri čemer ga je podprlo nemško topništvo iz Idrije, ki je usmerilo svoj ogenj na nekdanjo vojašnico na Mrzlem vrhu. Topovske granate so padale v bližino partizanskih težkometraljeznih položajev pri vojašnici, vendar niso zadevale v polno. Ko je topovsko obstreljevanje prenehalo, so se sovražne sile s ponovnimi juriši zaganjale proti brigadnim položajem, dokler sovražnik ni opešal in se je moral z več kakor sedemdesetimi mrtvimi in z mnogimi ranjenimi umakniti proti Idriji. Prešernova brigada, ki je v tej bitki utrpela osem mrtvih in deset ranjenih, se je po sovražnikovem umiku premaknila z Mrzlega vrha in krenila na Žirovski vrh, od koder se je skupaj z XXXI. divizijo ponovno vrnila v Dolomite.

Drugi vdor XXXI. divizije v Dolomite — Boji Prešernove brigade na Pasji ravni

V ofenzivi XXXI. divizije v drugi polovici septembra 1944 v Dolomitih sta bili za glavne napadalne akcije določeni Gradnikova in Vojkova brigada, medtem ko jima je Prešernova brigada ščitila hrbet in se 26. septembra zapletla v hude boje s sovražnikom na področju Pasje ravni nad Črnim vrhom.

Ponoči od 25. na 26. september se je Prešernova brigada v koloni pomikala iz Todraške grape v hrib nad Lučinami. Blizu Lučin se je v skladu z nalogami izognila sovražne postojanke in krenila mimo, da bi ostala neopazena. Kljub tajnemu premiku in previdnosti je sovražnik brigado odkril in izstrelil v njeno bližino nekaj min. Kolona pa se je kljub temu pomikala dalje in se ustavila sredi poti med Lučinami in Črnim vrhom, kjer je počivala. Nato je krenil I. bataljon proti Črnemu vrhu, ostala brigada pa je zasedla položaje v smeri proti Lučinam, se ukopala in se zamaskirala.

Dne 26. septembra ob devetih dopoldne so položaje brigade napadli Nemci in belogardisti, a so bili z jurišem odbiti in so se čez pol ure umaknili v postojanko na Črnem vrhu, ki je bila telefonsko povezana s postojanko v Lučinah. Telefonska žica pa je potekala čez ozemlje, na katerem se je nahajala brigada, in ko jo je odkrila, so priključili na žico svoj aparat in iz pogovorov med sovražnikoma postojankama izvedeli za sovražnikove ukrepe in namene.

Okrog poldneva se je v postojankah v Lučinah in na Črnem vrhu začelo vrvenje. Drugače pa je bilo na partizanskih položajih. Zatišje je le od časa do časa presekalo kak strel ali rafal, nekajkrat pa tudi kaka topovska granata. To relativno zatišje je ob dveh popoldne razbila strojnica, skrita v cerkvenem zvoniku na Črnem vrhu, nato pa čez čas spet umolknila, ne da bi se na položajih brigade zgodilo kaj vznemirljivega. Kakor je zvedel štab brigade po telefonu, vključenem na sovražnikovo telefonsko linijo, so Nemci in belogardisti pripravljali svoj napad na brigadne položaje točno ob štirih popoldne. Nameravali so navaliti z vseh strani.

Nekaj pred četrto popoldne je sovražnik res začel obstreljevati partizanske položaje z vedno močnejšim ognjem iz vsega razpoložljivega orožja. Točno ob štirih so sovražne sile prvič jurišale, nato pa se je razvnela bitka. Do hudih borb je prišlo zlasti na Pasji ravni. Kljub močnemu sovražnemu pritisku in ponavljajočim se jurišem je brigada sovražnika ves čas odbijala, dokler ga ni naposled potisnila nazaj v postojanko.

V bitki, ki je trajala dve uri, je brigada utrpela osem mrtvih, število ranjencev pa je bilo nekoliko večje. Pri pregledu bojišča so borci našli nekaj mrtvih sovražnikov, mlakuže krvi pa so pričale, da so bile sovražne izgube mnogo večje.

Po tej bitki je brigada dobila povelje, da se premakne preko Poljanske doline na Martinj vrh, kamor je prispela 28. septembra zjutraj.

Nemška ofenziva »Teden dni borbe s partizani«

Po vrnitvi iz Dolomitov je Prešernova brigada nekaj dni počivala na Martinjem vrhu, nato pa v zvezi z nameravanim napadom IX. korpusa na sovražno postojanko v Hotedrščici krenila na nove položaje v bližino Veharš.

V sklopu teh akcij je Prešernova brigada v noči med 6. in 7. oktobrom 1944 blokirala Veharše, naslednji dan, dne 7. oktobra, ko je Kosovelova brigada napadla Hotedrščico, pa na svojih položajih vodila težke boje s sovražnikom.

Akcija proti Hotedrščici je sprožila že naslednji dan, dne 8. oktobra, ofenzivo vseh nemških sil, zbranih na Primorskem, proti IX. korpusu. Prešernovo brigado je zatekla na položajih okrog Veharš in jo zapletla v hude obrambne boje, dokler ni prejela od štaba XXXI. divizije povelja, naj se v noči med 11. in 12. oktobrom prebije na nove položaje na sektor Martinj vrh—Rovte—Črni kal z nalogo, na zaščiti osvobojeno ozemlje pred sovražnim vdorom z ozemlja Gorenja vas—Škofja Loka—Dolenja vas—Železniki.

Dne 14. oktobra, na dan, ko se je končala sovražna ofenziva proti IX. korpusu, je Prešernova brigada napadla in likvidirala sovražno postojanko v Praprotnem.

V ofenzivnih akcijah XXXI. divizije Prešernova brigada likvidira Poljane

Ko so enote IX. korpusa razbile oktobrsko nemško ofenzivo, so takoj prešle v protinapad. XXXI. divizija je dobila nalogo, da napade in likvidira sovražni postojanki v Poljanah in v Gabrku.

V noči med 21. in 22. oktobrom 1944 se je XXXI. divizija razmestila okrog Poljan skupaj s Škofjeloškim odredom, ki je bil ustanovljen septembra 1944 in ki so ga zaupali nekdanjemu komandantu III. bataljona Prešernove brigade in kasnejšemu načelniku štaba Gradnikove brigade Otonu Vrhuncu-Blažu. Prešernova brigada, ki je bila določena za direktni napad in likvidacijo postojanke, je 21. oktobra ob mraku zapustila izhodiščne položaje, pustila I. bataljon v zasedi okrog Gabrka z nalogo, da blokira postojanko, s III. bataljonom zasedla Volčo zaradi vzdrževanja zveze z drugimi enotami, II. bataljon pa določila za direktno izvedbo akcije v Poljanah. Istočasno je Gradnikova brigada zavarovala ozemlje v smeri proti Škofji Loki, Vojkova brigada pa je blokirala sovražno postojanko v Gorenji vasi. Morala vseh borcev je bila odlična, saj so pravkar zvedeli, da so enote Narodnoosvobodilne vojske in Rdeče armade osvobodile glavno mesto Jugoslavije Beograd.

V jutranjih urah dne 22. oktobra je II. bataljon prvič jurišal na sovražno postojanko v Poljanah. V tem jurišu je bil hudo ranjen politkomisar Alfije-revič, borci pa so jurišali naprej in z ročnimi bombami očistili zahodni del postojanke. Medtem so zavzele drugi del postojanke ostale skupine II. bataljona. Ko je šinil iz nje plamen, so jo borci že izpraznili in naložili na vozove zaplenjeno orožje, municijo in hrano. Sovražnik je bil v postojanki popolnoma uničen, razen petih branilcev, ki jim je uspelo pobegniti.

Istočasno, ko se je vodila bitka za postojanko, je Gradnikova brigada odbila močno sovražno kolono, ki je s šestnajstimi kamioni in z oklopnimi avtomobili hotela prodreti napadeni postojanki na pomoč. V tej borbi so Gradnikovci poškodovali dva oklopna avtomobila in en tank.

Z likvidacijo Poljan ofenziva XXXI. divizije v Poljanski dolini še ni bila zaključena. Dne 22. oktobra je I. bataljon napadel postojanko v Gabrku, ki pa je zaradi pomanjkanja težkega orožja ni mogel zavzeti in likvidirati. Boji zanjo so se nadaljevali, dokler je čez dva dni ni likvidirala Gradnikova brigada.

V tem času je XXXI. divizija praznovala obletnico svojega obstoja. Bližala pa se je tudi prva obletnica IX. korpusa, ki je s svojimi enotami od oktobra 1945 do oktobra 1944 prizadejal sovražniku 9915 mrtvih, 8655 ranjenih in 1454 ujetih, skupaj 19.984 onespoblenih. Razen sovražnikovih izgub v moštvu je v tem času IX. korpus poleg drugih važnih komunikacij uničil železniški progi Gorica—Ajdovščina in Gorica—Štanjel—Občine pri Trstu, ki ju sovražnik do konca vojne ni mogel usposobiti za promet. Promet na progi Jesenice—Gorica tudi še vedno ni bil vzpostavljen. Promet na progi

Prešernovci ob napadu na Poljane septembra 1944. (Po originalu v loškem muzeju.)

Cervignano—Tržič—Trst je bil ustavljen za 2258 ur. Uničenih je bilo 55 lokomotiv in 488 vagonov, osem postaj, pet tankov, šestnajst oklopnih avtomobilov in 122 letal, uničenih z diverzantskimi akcijami na letališčih ali pa sestreljenih od partizanskih enot. Porušeni je bilo 97 mostov in zaplenjeno 69 kamionov, 1810 pušk, 242 strojnic, 57 minometov in 15 topov. V tem času so enote IX. korpusa porušile 70 postojank in uničile 50 pomembnejših industrijskih naprav. Taka je bila bilanca IX. korpusa ob obletnici njegovega obstoja. V teh številkah, ki nam ponazorujejo celoto, ima svoj delež tudi Prešernova brigada.

Po ofenzivnih akcijah v Poljanski dolini se je Prešernova brigada premaknila na Malenski vrh, kjer je počivala deset dni. Tačas pa je XXXI. divizija pripravljala novo ofenzivno akcijo, s katero je nameravala likvidirati sovražno postojanko v Železnikih, ki je ovirala nemoteni prehod partizanskih enot z osvobojenega ozemlja v Bohinju, ki ga je od septembra branil Jeseniško-bohinjski odred, preko Jelovice in Selške doline na osvobojeno ozemlje

IX. korpusa. Mimogrede naj omenimo, da je jedro Jeseniško-bohinjskega odreda tvorilo moštvo, ki ga je septembra dala za ustanovitev te enote na razpolago Prešernova brigada.

XXXI. divizija napade postojanko v Železnikih — Borbe Prešernove brigade na Križni gori

Dne 21. novembra 1944 so brigade XXXI. divizije s sodelovanjem Kosove-love brigade, Škofjeloškega odreda in dela topništva IX. korpusa napadle sovražnikovo postojanko v Železnikih. Za likvidacijo postojanke je bila kot glavna napadalna enota določena Gradnikova brigada, druge brigade pa so s svojimi enotami zaščitile teren z nalogo, da preprečijo vdor sovražnika na sektor akcije. Bitka za Železnike pa je bila obenem tudi bitka za razširitev osvobojenega ozemlja, v katerega naj bi se vključili tudi Železniki s svojo okolico kot nekak most med osvobojenim ozemljem IX. korpusa in osvobojenim ozemljem Jeseniško-bohinjskega odreda.

V zvezi s to akcijo je Prešernova brigada dobila nalogo, da zavaruje s svojimi bataljoni ozemlje v smeri proti Kranju, od koder je hotel sovražnik preko Križne gore prodreti na pomoč napadeni postojanki. I. bataljon, ki je bil na teh položajih, je tri dni odbijal sovražnika in tako omogočil, da je Gradnikova brigada lahko z uspehom opravila svojo nalogo in s pomočjo topništva IX. korpusa po treh dneh likvidirala postojanko ter osvobodila Železnike. V tej bitki je prvič z uspehom uporabila partizanski top »Partop«. Izdelal ga je po lastni zamisli nekdanji tržaški delavec in prvi komandant Južnoprimorskega odreda Anton Šibelja-Stjenka, ki je v tem času postal major in vodja orožarskih delavnic IX. korpusa. Prav učinkovitost »Partopa« je omajala nemško postojanko in omogočila Gradnikovcem uspešen juriš.

Pa tudi druge enote so se v teh borbah odlično držale, med njimi Škofjeloški odred, ki je v teh dneh blokiral sovražno postojanko v Gorenji vasi in odbijal ter razbijal sovražne izpade. Kmalu nato pa mu je pripadla častna naloga, da je s svojimi enotami zavaroval novo osvobojeno ozemlje, ki ga je XXXI. divizija ustvarila z osvoboditvijo Železnikov.

Kljub novembrskim partizanskim zmagam je tiste dni borbe pretresla žalostna novica, da se je pri opravljanju svoje dolžnosti smrtno ponesrečil komandant Glavnega štaba NOV in POS generalni poročnik Franc Rozman-Stane, ki ga je po njegovi smrti kot novi komandant Glavnega štaba Slovenije nadomestil generalni major Dušan Kveder.

Prešernova brigada na sektorju Srednje brdo—Stara Oselica—Kladje—Žirovski vrh

Po osvoboditvi Železnikov se je Prešernova brigada v začetku decembra 1944 premaknila na sektor Srednje brdo—Stara Oselica—Kladje—Žirovski vrh, kjer je ostala do 16. decembra. V tem času je sovražnik utrjeval svoje postojanke in komunikacije, zlasti tiste, ki vodijo preko Gorenjske v Avstrijo.

Dne 10. decembra je bil štab in štabna četa Prešernove brigade na Kladju, I. bataljon na Srednjem Brdu, II. bataljon v zasedi na koti 412 nad Hotavljami in z zasedami v smeri proti Stari Oselici in po grapi Trebija—Preseka,

III. bataljon pa pri Sv. Antonu na Žirovskem vrhu. Razen tega je imela brigada še zasedi na Hlavčjih njivah in na koti 510 južno od Gorenje vasi. Dne 11. decembra zvečer je šel II. bataljon na prehranjevalno akcijo na Zgornjo Dobravo pri Gorenji vasi, I. bataljon pa je odšel v akcijo proti novozgrajeni sovražni utrdbi na Taboru. Napad ni uspel, ker je bil sovražnik buden in se borci, določeni za miniranje, utrdbi niso mogli približati. Po kratkem spopadu se je bataljon brez žrtev umaknil.

Dne 12. decembra zvečer sta II. in III. bataljon krenila v prehranjevalno akcijo na Zgornjo Dobravo in v Bačno. I. bataljon pa je ponovno krenil proti sovražni utrdbi na Taboru pri Gorenji vasi. Bataljon je bil okrepljen s petimi divizijskimi minerji. Manjša skupina minerjev in borcev se je bunkerju neopaženo približala in ga porušila s prislunjeno mino, napolnjeno s 25 kg plastika, ki je eksplodirala v trenutku, ko sta se sovražna stražarja približala drug drugemu. Pri eksploziji je imel sovražnik dvanajst mrtvih in dva ranjena. Bataljon razen enega ranjenca ni utrpel izgub. V noči med 13. in 14. decembrom je II. bataljon pod zaščito III. bataljona ponovno opravil prehranjevalno akcijo na Zgornji Dobravi, po zaključeni akciji pa demonstrativno poslal nekaj rafalov v smeri proti sovražni postojanki v Gorenji vasi, od koder so na rafale odgovorili z množičnim streljanjem.

Dne 14. decembra zvečer je Prešernova brigada v zvezi z napadom XXXI. divizije na postojanko v Lučinah krenila blokirat postojanko v Gorenji vasi. I. bataljon jo je blokiral s severne strani in zasedo na cesti Hotavljje—Trebija ter s četo na borbenih položajih pod Hlavčjimi njivami. Prav tako je vod I. bataljona, okrepljen z dvema protitankovskima puškama, postavil zasedo nad Taborom. II. bataljon se je razmestil na desni strani ceste Gorenja vas—Lučine in na položajih nad Lajšami pod koto 510, z vodom pa zasedel koto 540 nad cesto Gorenja vas—Lučine. Ta vod je obenem na več mestih zasekal cesto. III. bataljon pa je zasedel koto 587, en vod pa postavil v zasedo med to koto in Lajšami. Brigada je s četo na položajih pod Hlavčjimi njivami in s III. bataljonom demonstrativno napadala sovražno postojanko v Gorenji vasi in vznemirjala njeno več sto mož močno posadko, da je bila vso noč v pripravljenem stanju in streljala iz svojih utrdb proti položajem Prešernove brigade.

Dne 15. decembra popoldne se je iz Gorenje vasi proti Lučinam pomikala sovražna kolona in se spopadla z zasedo II. bataljona na koti 510. Po kratkotrajni bitki se je sovražna kolona umaknila proti izhodiščni postojanki. Prav tako je zaseda II. bataljona kmalu nato napadla sto mož močno sovražno kolono, ki se je pomikala iz Žabje vasi proti Gorenji vasi, in jo pognala v beg. Nič več sreče ni imela belogardistična patrulja, ki se je napotila iz Gorenje vasi proti Brdu in padla v zasedo I. bataljona. Prav tako je patrulja Prešernove brigade ta dan pregnala petdeset mož močno belogardistično zasedo v Spodnji Dobravi in jo prisilila k umiku v Gorenjo vas.

Dne 16. decembra je bilo na področju Poljanske doline več sovražnih premikov. Poleg vsakdanjih močnih sovražnih patrolj, ki so kontrolirale ozemlje med Gorenjo vasjo in Poljanami, sta ob sedmih zjutraj krenili iz Gorenje vasi dve sovražni koloni, prva preko Dolenjega Brda na Gorenje Brdo, druga pa pod zaščito megle čez Hlavčeje njive, kjer je prišla za hrbet manjši zasedi I. bataljona in jo napadla. Zaseda se je po kratki borbi umaknila in zasedla položaje na Gorenjem Brdu. Pri tem spopadu je imel sovražnik enega mrtvega in dva ranjena. Pa tudi Prešernova brigada ni mirovala. Okrog šestih zvečer

sta odšli dve četi I. bataljona proti sovražni utrdbi na Taboru, ki so jo belogardisti ponovno utrdili. Akcija se ni posrečila, ker je bil sovražnik buden in je z gostimi rafali in streli zadržal četi, da se utrdbi nista mogli približati. III. bataljon pa je ta dan krenil skupaj z mineriji in partopom XXXI. divizije proti sovražnemu bunkerju jugozahodno od Gorenje vasi. Mineriji so se neopazeno priplazili k utrdbi in jo minirali, nato pa je desetina s partopom izstrelila v bunker štiri mine, od katerih je zadela le ena. Eksplozija je bunker le delno poškodovala.

S temi drobnimi akcijami se je brigada začasno poslovala od tega sektorja in se premaknila na sektor Četena ravan—Javorje—Mlaka, kamor je prispela 17. decembra v jutranjih urah.

Naloge in boji Prešernove brigade pri napadu XXXI. divizije na sovražno postojanko v Gorenji vasi

Premik Prešernove brigade na sektor Četena ravan—Javorje—Mlaka je bil v skladu z načrti XXXI. divizije, ki je nameravala 19. decembra 1944 napasti močno utrjeno in dobro oboroženo sovražno postojanko v Gorenji vasi. Direktni napad naj bi izpeljala Vojkova brigada, njeno akcijo pa naj bi zavarovali Prešernova brigada, Gradnikova brigada in Škofjeloški odred, ki je začasno prišel pod komando XXXI. divizije.

Dne 18. decembra je v zvezi s predvidevanim napadom na Gorenjo vas Prešernova brigada, okrepljena s IV. bataljonom Gradnikove brigade, krenila ob treh popoldne s sektorja Četena ravan—Javorje—Mlaka na položaje Sv. Peter—Breznica—Sv. Florijan z nalogo, da zavaruje pred vdorom sovražnika ozemlje proti Poljanski dolini, Škofji Loki in Selški dolini in mu onemogoči dohod od Gorenje vasi. I. bataljon je držal položaje na področju hriba Sv. Petra pod koto 568, nad reko Soro in na koti 675. II. bataljon je zasedel položaje nad Breznico in na kotah 852 in 718. III. bataljon je na področju Sv. Florijana zasedel koto 545, koto 589 in z vodom položaje nad Okrogovnikom, obenem pa je imel nalogo, da napravi na cesti Škofja Loka—Poljane zaseko in minira cesto v Poljanski dolini. IV. bataljon Gradnikove brigade, ki je bil začasno dodeljen Prešernovi brigadi, pa je z eno četo zasedel položaje pri Sv. Lenartu, z drugo pri Sv. Tomažu in postavil zasedi v jakosti voda v Soteski in na Stirpniku. Štab brigade s štabno četo in zaščitnim vodom pa je zasedel položaje na Mlaki. Ozemlje med Poljanami in Gorenjo vasjo je zavaroval Škofjeloški odred, Gradnikova brigada pa ozemlje jugozahodno od Gorenje vasi v smereh proti Lučnam in proti Idriji.

Dne 19. decembra ob enajstih je Vojkova brigada začela napad na postojanko v Gorenji vasi. Borba je trajala ves dan in vso noč. Ta čas se na položajih I. bataljona Prešernove brigade ni zgodilo nič posebnega. Borcem je nagajala gosta megla, ki je ovirala razgled po ozemlju. Pod zaščito te megle je 19. decembra popoldne sto petdeset mož močna sovražna kolona prodrla iz Škofje Loke preko Gabrovega po grapi proti zasedi II. bataljona na koti 852 in jo napadla. Zaseda je sovražnika odbijala, ko pa ji je zmanjkalo municije za lahke strojnice, se je po enourni borbi premaknila na nekoliko višje ležeče položaje, ponoči pa je s protinapadom ponovno zasedla koto 852 in prizadela sovražniku tri mrtve in dva ranjena, sama pa utrpela dva mrtva in enega ranjenega.

Skoraj istočasno, ko so se razvnele borbe za koto 852 na položajih II. bataljona, so Nemci skušali prodreti tudi skozi položaje III. bataljona na koti 589. Zaseda na tej koti pa je skoncentrirala močan ogenj na sovražno kolono in jo zapodila v beg. Razen tega so ostrostrelske patrulje III. bataljona ves dan vznemirjale sovražno posadko v postojanki pri Muretu.

Kljub temu, da je bil sovražnik na sektorju III. bataljona odbit, ni odnehal. Okrog šestih zvečer so s položajev III. bataljona zagledali sto petdeset mož močno sovražno kolono, ki je prodirala po cesti iz Škofje Loke na nasprotnem pregu Sore pod partizanskimi položaji. Zaseda na tem sektorju je sovražno kolono napadla, a je njen ogenj ni prizadel, ker sta sovražnika varovala mrtvi kot in tema, da se je prebil v smeri proti Poljanam.

Ponoči je sovražnik prodiral z močnimi silami po cesti iz Škofje Loke s kamioni in pod zaščito oklopnjakov. Na položajih III. bataljona so čakali, kdaj bodo vozila zavozila na minsko polje. Toda sovražnik se je ustavil tik pred minskim poljem. Borci so vedeli, kaj to pomeni. Sovražnik je z iskalcem min odkril minsko polje in ga očistil, nato pa z vso brzino nadaljeval pot. III. bataljon ga je sicer napadel, a oklopnjakom ni mogel do živega.

Medtem so enote Vojkove brigade ogorčeno napadale Gorenjo vas. Dne 20. decembra zjutraj so se njeni borci borili že v vasi za posamezne hiše. Tedaj pa so Nemci z nekaj tanki in oklopnimi avtomobili ter s kolono tovornih avtomobilov, polnih vojaštva, že prodirali proti Poljanam. Četa I. bataljona Škofjeloškega odreda, ki je bila v zasedi na majhni vzpetini na cesti med Poljanami in Gorenjo vasjo, jih je zagledala in spustila prvi oklopni avtomobil na petdeset metrov, nato pa udarila po njem s protitankovsko puško. Oklopni avtomobil je prerešetan obstal. Toda sovražnik se je hitro znašel. Na povelje je posadka nekega kamiona poskalala na cesto in, misleč, da gre za neznatno partizansko zasedo, hotela obiti partizanski položaj in ga napasti. Zaseda jih je spustila v neposredno bližino in jih sprejela z gostim ognjem. Že po prvih partizanskih streljih in rafalih je obležalo osemnajst Nemcev in nekaj ranjenih, drugi pa so se naglo umaknili. V tej trenutni zmed, ki je nastala med Nemci, se je umaknila tudi četa Škofjeloškega odreda, ki je bila prešibka, da bi sprejela neenako borbo.

Spopad na cesti med Poljanami in Gorenjo vasjo je opozoril Vojkovec, ki so že razbili nekaj sovražnih utrdb in se pripravljali na zadnje juriše, na nevarnost. Ni trajalo dolgo, ko so se v Gorenji vasi pojavili nemški tanki in kolone, ki jim je uspelo prebiti se skozi blokado. Pred številčno in tehnično premočjo se je morala Vojkova brigada umakniti.

Nemci so še vedno dovažali okrepitev v Gorenjo vas. Okrog poldneva je I. bataljon Prešernove brigade s svojih položajev na razdaljo šest sto metrov z rafali napadel tri nemške kamione, zasedene z vojaštvom. Prvi kamion je poškodovan obstal, ostala dva pa sta z vso brzino nadaljevala pot in ušla izven dosega strelnega orožja. S kamiona, ki je obstal na cesti, pa so se vojaki razbežali, razen enega mrtvega in štirih ranjenih. Okrog dveh popoldne je zaseda I. bataljona ponovno napadla tri sovražne kamione in nekoliko kasneje še dva, istočasno pa je sovražna kolona iz Brodov prodrla 2. četi I. bataljona za hrbet in jo napadla. Zaradi iznenadenja in močnega ognja se je sovražniku posrečilo vreči 2. četo s položajev na koti 568. Z zavzetjem te kote pa je sovražnik ogrozil celoten položaj I. bataljona, ki se je zaradi tega premaknil na Strnišče in zasedel položaje na koti 852. Do bojev pa je prišlo tudi na položajih III. bataljona. Težki boji so trajali vse do noči, dokler se sovražnik ni umaknil.

Pozno zvečer 20. decembra se je brigada ponovno premaknila na položaje Četena ravan—Javorje—Mlaka, od koder je krenila v noči med 20. in 21. decembrom ponovno na področje Žirovskega vrha.

Prešernova brigada na Žirovskem vrhu

Kljub temu, da so nemški tanki in pet sto mož nemške pehote rešili postojanko v Gorenji vasi pred padcem, je napad na Gorenjo vas povzročil v vseh postojankah v območju Škofje Loke velik preplah. Postojanke, ki so jih utrjevali z novimi utrdбами že ves december, so utrdili še bolj, razen tega pa so dobivale tudi nove okrepitve v moštvu in orožju. Tako so na primer samo postojanko v Gorenji vasi okrepili s tri sto novimi nemškimi vojaki, s topovi in z dvema tankoma. Okrepitve pa so prihajale tudi v Kranj in v Škofjo Loko, in sicer v zvezi z ofenzivo »Adler«, ki so jo Nemci začeli po 19. decembru, ko so ponovno zavzeli osvobojeno Vipavsko dolino in začeli 22. decembra prodirati proti Predmeji, Lokvam in Čepovanu. Že v prvih spopadih na tem sektorju so enote brigade VDV med drugim ubile fašističnega polkovnika Carralo, pri katerem so našli celoten načrt za sovražno ofenzivo.

Sovražnik je mislil, da se glavnina IX. korpusa nahaja na sektorju, kamor je prodiral. Zato je v ofenzivo vključil tudi okrog tisoč mož močne enote, ki so branile Idrijo in Spodnjo Idrijo. Vojkova in Gradnikova brigada sta zato krenili na ta sektor in v noči od 22. na 23. december začeli demonstrativno napadati Idrijo, Spodnjo Idrijo in Veharše. Prešernova brigada pa je dobila nalogo, da s področja Žirovski vrh—Kladje—Srednje Brdo—Stara Oselica brani osvobojeno ozemlje pred vpadom sovražnika iz Poljanske doline.

Dne 21. decembra zvečer je Prešernova brigada s I. in II. bataljonom zasedla položaje na Žirovskem vrhu, s III. bataljonom na Srednjem Brdu, štab brigade s štabno četo pa na Kladju. Naslednji dan se položaji v glavnem niso spremenili, le II. bataljon se je premaknil z Žirovskega vrha na položaje k posestniku Vranšku pod Staro Oselico. Med sovražnimi premiki in patroljami je teren med Gorenjo vasjo in Lučinami kontrolirala tankovska patrolja in s topom streljala proti Žirovskemu vrhu, kjer so izstrelki zažgali neko domačijo. Sicer pa je bilo ta dan na položajih Prešernove brigade mirno in do spopada s sovražnikom ni prišlo.

Dne 23. decembra okrog pol štirih popoldne se je sovražna kolona skrivaj približala zasedi I. bataljona na koti 587 v trenutku, ko so na položajih delili hrano. Zaradi iznenadenja se je sovražni koloni posrečilo zapleniti enega od mitraljezov, takoj nato pa se je vod, ki je bil v zasedi, spopadel z njo in jo odbil proti Gorenji vasi. Izgub kljub iznenadenju zaseda ni imela. Do spopada s sovražnikom je prišlo tudi na koti 412 nad Hotavljami, kjer je bil v zasedi vod II. bataljona, kateremu se je pod večer hotel sovražnik priplaziti za hrbet in ga iznenada napasti. Zaradi budnosti zasede pa se mu to ni posrečilo, ker ga je zaseda že prej napadla in ga po kratki borbi nagnala v beg proti Gorenji vasi.

Dne 24. decembra je I. bataljon poslal proti Gorenji vasi oostrostrelsko patroljo, ki je oddala nekaj strelav iz daljave šest sto metrov proti sovražnim stražarjem, ki so se naglo umaknili v utrdbe in se niso več prikazali na prosto. III. bataljon je poslal vod v zasedo proti sovražni utrdbi na Taboru. Okrog

osmih zjutraj je prišla na Tabor dvajset mož močna belogardistična patrolja, da bi pomagala pri utrjevalnih delih. Zaradi mraza je zakurila ogenj in se zbrala okrog njega. Tedaj pa je zaseda III. bataljona izstrelila mednje nekaj rafalov. Ko so belogardisti odskočili, so ob ognju obležali štirje mrtvi in pet ranjenih. Uro kasneje je sovražnikova kolona hotela priti zasedi na Taboru neopazeno za hrbet, a jo je izvidnica pravočasno zapazila in se je vod umaknil na Hlavčje njive, kjer je naletel na šestdeset mož močno sovražno kolono in se z njo spopadel. Ta dan je sovražnik iz postojank obstreljeval položaje I. in III. bataljona z minami, ne da bi prizadejal bataljonoma kake izgube. Naslednji dan je pet borcev III. bataljona odšlo proti bunkerju na Tabor, da bi ga minirali. Zaradi sovražne zasede svoje naloge niso mogli opraviti. Sovražno zasedo je potem skušala pregnati ostrostrelska patrolja. Prišlo je do spopada, v katerem je sovražnik uporabljal zažigalne naboje in z njimi zažgal neko hišo, ostrostrelska patrolja pa se je zaradi sovražne premoči morala umakniti. Tudi ta dan je sovražnik s topovskim in minometalskim ognjem obstreljeval položaje I. bataljona, ne da bi jih potem napadla njegova pehota.

Dne 26. decembra je štab Prešernove brigade poslal vod II. bataljona, okrepljenega s težkometraljezko desetino, v pomoč udarni četi XXXI. divizije in delu Vojkove brigade, ki sta vodila boje s sovražnikom na Jaznah nad Idrijo, kjer so enote XXXI. divizije odbijale in razbijale z demonstrativnimi napadi na sovražne postojanke v Idriji, Spodnji Idriji in v Verharšah nemško ofenzivo ter razbremenjevale XXX. divizijo, ki se je borila okrog Lokev, Čepovana in Predmeje. Na položajih Prešernove brigade se ta dan ni zgodilo nič posebnega, razen da se je III. bataljon premaknil s Srednjega Brda na položaje k Bukovcu na Žirovski vrh. Spopadov s sovražnikom ni bilo, razen da je ostrostrelska patrolja blizu Gorenje vasi napadla belogardistično patroljo in jo pognala že po prvih streljih v beg.

Dne 27. decembra se je Prešernova brigada nahajala na položajih Stara Oselica—Žirovski vrh. Štiriindvajset mož močna sovražna patrolja, ki je patroljirala med Tremi Kralji in Lučinami, je ta dan napadla patroljo III. bataljona, ki je v spopadu imela enega mrtvega in enega pogrešanega. Naslednji dan se je vrnil iz bojev pri Jaznah v brigado vod II. bataljona. Sicer pa je 28. december potekel mirno. Tudi naslednji dan, ko se je I. bataljon premaknil z Žirovskega vrha na položaje v Leskovico in III. bataljon v Vrhovcu nad Staro Oselico, je potekel relativno mirno. V akciji je bila le zaseda II. bataljona, in sicer pri sovražni utrdbi na Taboru, kjer je streljala na stražarja in ga ubila.

Dne 30. decembra se je brigada nahajala na sektorju Leskovica—Stara Oselica. Zaseda II. bataljona na Hlavčjih njivah je ta dan opazila petdeset mož močno sovražno kolono, jo napadla in pognala v beg. Do tega dne sta XXX. in XXXI. divizija očistili osvobojeno ozemlje sovražnika. Ofenziva »Adler« se je končala, ne da bi zaznamovala kakršen koli uspeh. Sovražniku se ni posrečilo vdreti v jedro partizanskega osvobojenega ozemlja, kjer so bile bolnišnice in skladišča orožja in drugega materiala, ki ga je IX. korpus dobival s pomočjo letal od zaveznikov.

Dne 31. decembra se je I. bataljon premaknil iz Leskovice na Srednje Brdo, III. bataljon pa k Martinšku nad Fužine. II. bataljon je bil še vedno pri Vranšku pod Staro Oselico, medtem ko se je štab brigade s štabno četo in spremnim vodom premaknil k cerkvi na Staro Oselico. Zadnji dan starega leta in Novo leto 1945 sta potekala mirno. Brigada je z bojnimi patroljami kakor

sleherni dan kontrolirala ozemlje proti sovražni utrdbi na Taboru, zavarovala ozemlje proti Hotavljam, postavila zasedo nad cesto Poljane—Gorenja vas, pošiljala ostrostrelske patrulje proti Gorenji vasi, Žirem in Žirovskemu vrhu. Naslednji dan, dne 2. januarja 1945, je ostrostrelska patrulja II. bataljona izpod kote 510 nad Lajšami napadla dvajset mož močno sovražno patruljo, ki je takoj reagirala. Okrog ene popoldne pa je sovražnik začel z minami in s topovskim ognjem obstreljevati položaje II. bataljona pod Staro Oselico, ne da bi bataljon utrpel kako žrtev. Nekaj granat je padlo tudi na Hotavlje in

Del štaba in radiotelegrafisti Prešernove brigade septembra 1944 na Crnem vrhu.
(Po originalu v loškem muzeju.)

Srednje Brdo. Podobno je potekel tudi 3. januar. Tokrat je sovražnik izstrelil nekaj min na položaje I. bataljona, zaseda istega bataljona pa je napadla sovražno zasedo na Taboru. Žrtev na partizanski strani ni bilo.

Dne 4. januarja je vod I. bataljona nameraval napasti sovražno utrdbo na Taboru. Dve desetini naj bi varovali napad, tretja pa naj bi napadla. Napad se je zaradi sovražnikove budnosti in ostrega mitraljeznega ognja izjalovil. Napadajoča desetina se je z bojem umaknila. Kmalu nato je zaseda II. bataljona na Hlavčjih njivalah zapazila premikanje in zbiranje sovražnika na Taboru in ga z rafali razpršila. V stik s sovražnikom je prišla tudi ostrostrelska patrulja II. bataljona, ki je jugozahodno od Gorenje vasi pod koto 587 udarila na petnajst mož močno sovražno patruljo, ki se je pomikala z Dobrave proti Gorenji vasi. Prišlo je do kratkega spopada. Žrtev na partizanski strani ni bilo. Naslednji dan, dne 5. januarja, se v brigadi ni zgodilo nič vznemirljivega. II. in III. bataljon sta ostala na starih položajih, I. bataljon pa je krenil s Sred-

njega Brda na nove položaje na Robidnico. Tudi naslednji dan je potekel mirno. Dne 7. januarja pa se je Prešernova brigada odpravila na sektor Pozirno—Lavtarski vrh—Zabrekve, kamor je prispela dne 8. januarja pozno zvečer.

Intendantski akciji v Stražišču pri Kranju in v Bitnjah

Dne 9. januarja 1945 se je Prešernova brigada nahajala s I. in II. bataljonom v Pozirnem, s III. na Lavtarskem vrhu, štab brigade s štabno četo in zaščitnim vodom pa v Zabrekvah. Na ta sektor sta se ta dan premaknila tudi Škofjeloški odred in četa Gorenjskega vojnega področja. Vse enote so ta dan počivale, štabi pa so pripravljali načrte za nekaj večjih prehranjevalnih akcij na tem področju.

Dne 10. januarja je Prešernova brigada nameravala napraviti obsežno prehranjevalno akcijo v Stražišču pri Kranju. Ob dveh popoldne je zato krenil I. bataljon s Strmice v Čepulje z nalogo, da med akcijo v Stražišču blokira sovražno postojanko, ki je bila pred nedavnim ustanovljena in ki je štela 420 sovražnih vojakov, približno toliko, kolikor je ta čas štela Prešernova brigada. II. bataljon, ki je krenil proti Čepuljam že pol ure pred I. bataljonom, se je nato premaknil proti Stražišču z nalogo, da z dvema četama zavaruje ozemlje v smeri proti Bitnjam, eno četo pošlje preko Zabrekve na Jamnik, da bi preprečila morebitno sovražno intervencijo s kroparske strani, po opravljeni akciji v Stražišču pa bi zavarovala transport blaga preko Mohorja in Lajš do Železnikov. III. bataljon pa je imel nalogo, da z dvema četama podpre I. bataljon pri zavarovanju ceste Zgornje Bitnje—Stražišče, medtem ko je njegova 3. četa ostala na Lavtarskem vrhu z nalogo, da po opravljeni akciji zagotovi varen transport blaga v smeri proti Žabnici in Stari Loki. Ostale naloge sta dobila Škofjeloški odred in četa Gorenjskega vojnega področja.

Ko se je akcija v Stražišču začela, jo je skušal sovražnik zavreti in preprečiti z intervencijo iz Škofje Loke, od koder se je pripeljalo pet kamionov, zasedenih z vojaštvom, a so naleteli na brigadno zasedo, ki jih je napadla. Zasedi kamioni so se ustavili, vojaštvo pa se je panično razbežalo. Prav tako se je sovražniku ponesrečil izpad iz postojanke in njegov poseg v intendantsko akcijo v Stražišču. Brigada ga je z odločnim napadom prisilila, da se je umaknil v postojanko, medtem pa je akcija v Stražišču nemoteno potekala. Poleg prehranjevalne akcije so istočasno mobilizirali petintrideset novih borcev, ki jih je začasno prevzelo Gorenjsko vojno področje. V neki hiši so zalotili dva nemška podoficerja, ki sta se zadrževala v družbi treh deklet. Vseh pet so partizani odpeljali s seboj.

Akcija je v celoti uspela. Gorenjsko vojno področje in Škofjeloški odred sta transportirala zaplenjeno hrano, živino in drugi material, kakor tudi novomobilizirance proti svojim bazam. Prešernova brigada pa se je vrnila na položaje Lavtarski vrh—Strmica—Pozirno—Zabrekve.

Dne 11. januarja je brigada počivala. Naslednji dan, dne 12. januarja, je I. bataljon krenil v prehranjevalno akcijo v Zgornje Bitnje, III. bataljon pa bi moral istočasno blokirati sovražno postojanko v Srednjih Bitnjah. V ta namen je III. bataljon ob treh popoldne krenil z Lavtarskega vrha. Na pohodu je naletel na sovražno zasedo, ki ga je napadla, a jo je po krajšem boju pregnal in nadaljeval pot do določenih položajev okrog postojanke ter jih zasedel ob pol sedmih zvečer. Istočasno je prišel v Zgornje Bitnje I. bataljon in začel

s prisilnim odkupom. V tem času pa je sovražnik v Srednjih Bitnjah že zapazil položaje III. bataljona. Neopaženo se je priplazil 1. četi ob bok in jo z jurišem prisilil, da se je premaknila na nove položaje pri gozdu, vzhodno od vasi. Medtem pa se je razbesnela borba, ki je trajala od sedme do desete zvečer.

Obenem, ko se je razvnela borba na položajih III. bataljona, je prišlo do sovražne intervencije tudi v Zgornjih Bitnjah. Bataljon je komaj dobro začel s prisilnim odkupom, ko je prišla v vas močna sovražna patrulja, ki je bataljon ni mogel pregnati, saj so ji med bitko prišli na pomoč trije sovražni oklopnjaki in prisilil bataljon k umiku. Zaradi tega je tudi prehranjevalna akcija le delno uspela.

V času akcije v Zgornjih Bitnjah se je II. bataljon Prešernove brigade napotil na kroparski sektor, kjer je v Kropi, Češnjici in na Dobravi mobiliziral trideset novih borcev.

S temi akcijami se je brigada poslovala od področja, kjer je imela dose-danje izhodiščne položaje in ki je bilo partizansko razpoloženo. Ljudje tega sektorja so že ob prihodu prosili, naj bi ostala dalj časa, ali pa naj bi prišla sem kaka druga partizanska enota in obvarovala prebivalstvo pred tiraniziranjem s strani sovražnika. Ljudje so obljubljali, da bi brigado sami hranili, če bi le mogla ostati in braniti prebivalstvo pred ponižanjem s strani okupatorja in njegovih hlapcev, pred ponižanjem, ki ga človek teže prenaša kakor naj-hujše udarce. Brigada, žal, ni mogla ostati. Čakale so jo nove naloge in se je 15. januarja 1945 premaknila na sektor Martinj vrh—Rovte, kjer je ostala 14. in 15. januarja, naslednji dan pa se je premaknila na sektor Robidnica—Lesko-vica, kjer je ostala do 24. januarja. V tem času se na tem sektorju ni zgodilo nič vznemirljivega. Brigada je varovala ozemlje pred sovražnim vpadom iz Poljanske doline, vendar pomembnejših sovražnih premikov ni bilo. Razen tega je brigada izvedla nekaj prehranjevalnih akcij, med katerimi sta bili akciji v Vinharjih in Bačni nekoliko večjega obsega. Izvedel ju je I. bataljon s pomočjo tridesetih borcev Inženirskega bataljona XXXI. divizije v noči med 22. in 23. januarjem. Kroniko brigade v drugi polovici januarja je popestril II. bataljon, ki je dne 17. januarja na povelje XXXI. divizije zapustil svoje položaje na Robidnici in krenil preko Cerkna in Trebuše v Dol pri Čepovanu, kjer se je začasno vključil v Gradnikovo brigado.

II. bataljon Prešernove brigade v sestavu III. SNOUB Ivana Gradnika v akciji IX. korpusa proti sovražni postojanki v Trnovem

Prešernova brigada je po akciji na Gorenjo vas decembra 1944 operirala osamljena in varovala ozemlje, ki ga je prej ščitila vsa XXXI. divizija. Ta se je od tedaj in po sovražni ofenzivi »Adler« nahajala v ofenzivnih akcijah IX. korpusa na Primorskem. Zato Prešernova brigada v tem času ni mogla podvzematih večjih napadalnih akcij in se je morala omejiti le na zavarovanje in obrambo osvobojenega ozemlja. Pri tem sta ji pomagala tudi Škofjeloški odred in četa Gorenjskega vojnega področja, ki sta s prehranjevalnimi akcijami v sovražnikovem zaledju nenehno vznemirjala sovražnika in vzbujala videz, da so na sektorju Selške in Poljanske doline mnogo močnejše in številnejše partizanske enote, kot so v resnici trenutno bile. Glavne udarne parti-

zanske sile so bile tedaj na Primorskem, kamor je 17. januarja 1945 krenil tudi II. bataljon Prešernove brigade.

Dne 18. januarja je štab IX. korpusa nameraval z razpoložljivimi enotami XXX. in XXXI. divizije napasti in likvidirati sovražno postojanko Trnovo, ki jo je branil italijanski fašistični bataljon »Fulmine«. Za direktni napad na postojanko je štab IX. korpusa določil Kosovelovo brigado XXX. divizije, druge enote te in XXXI. divizije pa je določil za zaščitnice.

II. bataljon Prešernove brigade, ki se je 17. januarja zvečer začasno vključil v Gradnikovo brigado, se je 18. januarja razdelil na dva dela. Prvi del je ob šestih zjutraj krenil s I. bataljonom Gradnikove brigade čez Čepovan in Puštale v Zagorje, kamor je prispel 19. januarja ob enih zjutraj. Drugi del bataljona pa je bil dodeljen štabni četi Gradnikove brigade in je 18. januarja ob sedmih zvečer krenil mimo Čepovana in Lokev skozi Trnovski gozd v Zakraj, kamor je prispel 19. januarja ob pol dveh zjutraj.

Dne 19. januarja je del bataljona skupaj s I. bataljonom Gradnikove brigade zasedel položaje, in sicer z vodom, okrepljenim s težkomitraljezko desetino, jugozahodno od kote 377 z nalogo, da bi onemogočil morebitno sovražno prodiranje iz Prevalj. Prva desetina voda s puškomitraljezom in protitankovsko puško je postavila zasedo pod koto 377 na cesti Prevalje—Zagorje—Trnovo z nalogo, da bi takoj napadla sovražnika, če bi skušal prodreti po omenjeni cesti. Druga desetina je šla v zasedo na cesto Grgar—Zagorje, tretja desetina pa na cesto Grgar—Čepovan. Na teh položajih je ta del bataljona ostal ves dan.

Drugi del bataljona je 19. januarja ob sedmih zjutraj krenil iz Podgozda v Sedovico z nalogo, da bi kontroliral cesto Trnovo—Zagorje in da bi energično napadel sovražnika, če bi se nameraval prebiti iz postojanke v Trnovem in pobegniti. Zvečer sta se oba dela II. bataljona Prešernove brigade premaknila v izhodišče — v Zagorje.

II. bataljon se še ni utegnil odpočiti, ko je moral kmalu po polnoči zaradi sovražnikovega prodiranja zasesti položaje, ki jih je zvečer zapustil. Sovražnik je hotel ponoči prodreti po cesti Prevalje—Trnovo napadeni postojanki na pomoč, dokler ga ni zaustavilo minsko polje pod Sv. Gabrijelom. Ob pol sedmih zjutraj je sovražnik začel obstreljevati položaje II. bataljona Prešernove in položaje Gradnikove brigade s topovskim in tankovskim ognjem. Posebno močan ogenj je usmeril na teren pod koto 377, kjer je imel položaje II. bataljon. To sovražno obstreljevanje je trajalo do pol enih popolne, odgovarjal pa mu je ogenj iz težkega minometa nad položaji II. bataljona in tolkel po sovražnikovih oklopnjakih in kamionih. Istočasno pa je izpod kote 377 zakosila bataljonska težko strojnica po koloni italijanskih fašistov, ki so se pomikali po cesti Prevalje—Trnovo in jih skupaj z ostalim orožjem prisilila, da so se razpršili in se v strelcih umaknili proti Sv. Gabrijelu, kjer so zasedli nove položaje. Takoj nato sta težki minomet in protitankovska puška osredotočila svoj ogenj na sovražne tanke, ki se še vedno niso prebili preko nastavljenega minskega polja. Naposled so se tanki umaknili proti Prevaljam.

Ob osmih zjutraj se je pomikala nova sovražna kolona po cesti Prevalje—Dol, kjer se je razcepila in z enim delom prodirala proti Zagorju, z drugim pa proti Grgarju. Zaseda II. bataljona pod koto 377 ju je napadla s puškomitraljeznimi in težkomitraljeznimi rafali in ju pognala v beg. Razkropljeni sovražni vojaki so se razbežali proti Grgarju in pustili na bojišču šest mrtvih, medtem ko je bil II. bataljon brez izgub.

Ob sedmih zvečer je odšla ena izmed čet II. bataljona s štirimi puškomi-traljezi proti Prevaljam, da bi pregledala ozemlje na grebenu nad Dolom, vod te čete pa je odšel v zasedo nad cesto proti Prevaljam in zavaroval delo minerjev, ki so na tem odseku minirali cesto Prevalje—Trnovo. Ob dveh ponoči se je četa premaknila na izhodiščne položaje v Zagorje, kamor sta že pred njo prišli ostali četi II. bataljona.

Dne 21. januarja ob sedmih zjutraj je bil II. bataljon ponovno na starih borbenih položajih. Pol ure kasneje se je na ukaz nadrejenega štaba premaknil na nekoliko višje položaje. Ta premik pa je opazil sovražnik s ceste Prevalje—Trnovo in ga začel obstreljevati z minami in tankovskimi topovskimi granatami. Zaradi ranjencev in zaradi min in granat, ki so tolkle dokaj precizno, se je bataljon ponovno in v borbenem redu premaknil na nove položaje pod vasjo Podgozd. Tudi te položaje je začel sovražnik obstreljevati s topovskim in minometalskim ognjem, obenem pa se je od Zagorja sem približevala dve sto mož močna sovražna kolona in jih napadla. Bataljon je napad odbil in zadrževal sovražnika do štirih popoldne, ko je proti njegovim položajem začela prodirati še sovražna kolona po cesti iz Trnovega. Zato je bataljon zavzel svoje položaje tesno ob vasi Podgozd v smeri proti Čepovanu, sovražnik pa je zasedel njegove prejšnje položaje in, izrabljajoč svojo premoč, napadal še naprej. Bataljonu pa je uspelo, da je odbil vse njegove napade in sovražnika utrudil, da se je naposled umaknil na svoje izhodiščne položaje, bataljon pa se je premaknil v Podgozd, kjer je prenočil.

V času teh bojev je brigada Srečka Kosovela po tridnevni borbi zavzela in likvidirala postojanko v Trnovem. Sovražnik je utrpel 160 mrtvih in 150 ranjenih, obenem pa je brigada zaplenila bogat vojaški plen, med drugim nepoškodovano radijsko oddajno postajo, s katerimi so bile v tem času opremljene tudi že brigade. V te sovražnikove izgube pa niso vštete tiste, ki jih je sovražnik utrpel v spopadih z enotami, ki so ščitile napad na Trnovo. Samo na sektorju, kjer se je boril II. bataljon Prešernove brigade, je sovražnik izgubil od 19. do 21. januarja 54 mrtvih in 70 ranjenih, razen tega so II. bataljon in Gradnikovci na tem sektorju poškodovali en sovražni tank in tri kamione, enega pa uničili.

Dne 22. januarja je II. bataljon svojo nalogo opravil in krenil do Cerkna, kjer je prenočil. Naslednji dan so se borci okopali in pripravili perilo, ob sedmih zvečer pa so se ponovno vrnili v sestav brigade in zavzeli položaje v Krnici jugovzhodno od Robidnice.

Naslednji trije dnevi na sektorju Robidnica—Leskovicica so potekli mirno. Dne 25. januarja popoldne pa je brigada krenila na nove položaje in se premaknila na Martinj vrh.

Prešernova brigada na sektorju Mohor—Lavtarski vrh

Dne 26. januarja 1945 se je brigada nahajala na Martinjem vrhu, od koder se je nameravala popoldne premakniti na sektor Lavtarski vrh—Mohor, a je morala zaradi okrepitve sovražnih sil v Selški dolini premik začasno odložiti. Sovražnik, ki se je koncentriral v Selcih, je prodiral proti Železnikom, odstranjeval cestne zaseke in druge ovire ter pripravljal pot svojim motoriziranim enotam. Zaradi nevarnosti, da bi sovražnik zasedel Železnike, jih je Prešernova brigada zavarovala z II. bataljonom, okrepljenim s četo I. bataljona.

III. bataljon pa se je začasno premaknil v Rovte pod Mladim vrhom. S položajev II. bataljona v Železnikih je zaščitni vod izstrelil nekaj min na sovražnika, ki je odstranjeval zaseke na cesti v smeri proti Železnikom. Ob štirih popoldne se je sovražnik umaknil, Prešernova brigada pa je dve uri kasneje krenila proti sektorju Mohor—Lavtarski vrh, da bi navezala sovražnika nase in tako odvrnila nevarnost od Železnikov.

Dne 27. januarja zvečer je bil I. bataljon brigade v Pozirnem, II. bataljon v Zgornjih Lajšah, III. bataljon na Mohorju, štab brigade s štabno četo in z delom zaščitnega voda (del je ostal zaradi visokega snega na Martinjem vrhu) pa v Zabrekvah.

Naslednji dan, dne 28. januarja okrog devetih dopoldne je sto mož močna sovražna kolona prispela v Topole, od koder je začela obstreljevati položaje v Zabrekvah. Zaradi slabih položajev se je štab brigade s štabno četo in delom zaščitnega voda premaknil na položaje II. bataljona v Zgornjih Lajšah, ki jih je začel sovražnik obstreljevati s topovskim ognjem iz postojanke v Selcih. Med premikom čez Mohor v Zgornje Lajše je štab brigade ukazal dvema četama III. bataljona zasesti greben nad Topolami z nalogo, da zavrneta vsako sovražno prodiranje iz Topol proti grebenu, istočasno pa je III. bataljon poslal na položaje v Zabrekvah vod, ki je bil okrepljen s težkomitraljezko desetino. Ob pol treh popoldne se je sovražna kolona iz Topol namenila proti Lajšam, a je med potjo naletela na položaje III. bataljona, ki jo je napadel in jo prisilil, da se je razbežala proti Topolam. V tem trenutku je stopil v akcijo tudi vod III. bataljona s položajev v Zabrekvah. Sovražnik, napaden z dveh strani, se je moral zato umakniti tudi s Topol in se vrniti v Selca. Po tej bitki je štab brigade pregrupiral svoje sile in poslal I. bataljon v Topole, II. bataljon na Jamnik, III. bataljon pa v Sv. Križ-Kališe, medtem ko je štab s štabno četo in delom zaščitnega voda ostal na položajih v Zgornjih Lajšah.

V noči med 28. in 29. januarjem so brigadni minerji pod zaščito voda II. bataljona odšli na rušilno akcijo na progo med Podnartom in Otočami, vendar jim akcija ni zadovoljivo uspela.

Dne 29. januarja okrog enajstih dopoldne je krenila iz Dolenje vasi proti Selcam dve sto mož močna sovražna kolona. Nanjo je naletela šest mož močna bojna patrolja I. bataljona in jo iznenada napadla. Izenadenje je bilo tako učinkovito, da se je v trenutku vsa kolona razbežala nazaj proti Dolenji vasi, kjer se je uredila in ponovno krenila proti Selcam. Še preden je dosegla svoj cilj, je bila ponovno napadena in utrpela še nekaj izgub. Neka druga bojna patrolja I. bataljona se je okrog dveh popoldne spopadla z deset mož močno sovražno patroljo in ji prizadejala tri mrtve.

V noči med 29. in 30. januarjem je II. bataljon krenil v prehranjevalno akcijo v Besnico, kjer se je nahajala manjša, a dobro utrjena nemška orožniška postojanka, ki jo je takoj blokiral en vod. Med akcijo v vasi so hoteli orožniki napraviti izpad iz postojanke, a so bili energično odbiti. Šele, ko se je bataljon vračal proti Jamniku, so ga začeli obstreljevati s težko strojnico, ne da bi koga zadeli. Istočasno so bili v akciji minerji in porušili progo na dveh mestih ter minirali manjši železniški most.

Dne 30. januarja so bojne patrolje I. bataljona ponovno patroljirale nad cesto Dolenja vas—Selca. Ob desetih dopoldne je neka taka patrolja zapazila petdeset mož močno sovražno kolono in jo napadla. Sovražnik je reagiral z minometom in začel obstreljevati položaje bojne patrolje z minami, a je prenehal, ko ga je zapazil vod I. bataljona s položajev nad Topolami in ga

z minometom vred pregnal proti Selcam. Ta dan se je premaknil z Martinjega vrha tudi ostali del zaščitnega voda Prešernove brigade in zasedel položaje pri III. bataljonu na Kališah.

Dne 31. januarja sta se pri I. bataljonu ponovno odlikovali dve bojni patrolji po šest mož in z dvema puškomitraljezoma. Napadli sta petdeset mož močno sovražno kolono, ki se je pomikala pod zaščito pobočnice iz Dolenje vasi proti Selcam. Patrolji sta najprej razbili pobočnico, ki se je z izgubo dveh mrtvih razbežala, nato pa udarili po koloni, ki se je pognala čez Selščico in reagirala s strojničnim ognjem. Takoj nato pa je sovražno topništvo iz Dolenje vasi izstrelilo dvanajst granat proti grebenu nad Topolami, kjer se je nahajal na položajih vod I. bataljona, a brez uspeha.

Zvečer 1. februarja je II. bataljon skupaj s smučarsko četo in minersko grupo XXXI. divizije krenil v prehranjevalno akcijo na Ovsiše in na Otoče. Po opravljeni akciji na Otočah je II. bataljon demonstrativno izstrelil nekaj rafalov proti sovražni utrdbi ob železniškem mostu čez Savo, na Ovsišah pa so minerji XXXI. divizije porušili župnišče in šolo, ki ju je hotel, kakor je bil izvedel obveščevalni center Prešernove brigade, sovražnik spremeniti v belogardistično postojanko.

Drugi februar je potekel relativno mirno. Zvečer je 1. četa I. bataljona krenila v Stražišče, kjer je nameravala mobilizirati delavstvo. Vendar akcija ni uspela, ker je sovražnik zahteval, da je delavstvo čez noč ostajalo v tovarnah.

V noči med 2. in 3. februarjem je prišla po železniški progi Kranj—Jesenice dve sto štirideset mož močna sovražna kolona in se nastanila v Podnartu. V jutranjih urah dne 3. februarja je iz Radovljice krenila sto mož močna kolona, ki se ji je v Kamni gorici pridružilo še sto esesovskih policistov. Mešana nemško-belogardistična kolona je nato krenila preko Brezovice po grebenu proti Jamniku. Takoj ko je štab II. bataljona zvedel za sovražni premik, je organiziral obrambo in razporedil položaje pri Sv. Soboti, v smer, od koder je prodiral sovražnik, pa je poslal bojno potruljo z nalogo, da ga napade. Zaradi slabih položajev, ki jih je imela v trenutku, ko je zagledala sovražnika, se je patrolja umaknila, ne da bi napadla in ne da bi jo sovražnik opazil.

Medtem so se borci na položajih pri Sv. Soboti zamaskirali in pričakovali sovražnika, ki je prodiral v dveh kolonah, ga spustili v bližino nekaj deset metrov in ga iznenada napadli z vsem razpoložljivim orožjem. Sovražnik se je razpršil in se umaknil ter odvedel s seboj mrtve in ranjene na nove položaje, ki jih je zasedel in na katerih je sprejel bitko. Po dvehurni borbi je moral prepuštili Prešernovcem tudi te položaje in se z njih s petimi mrtvimi in sedmimi ranjenimi umakniti proti Brezovici, medtem ko II. bataljon v tej bitki ni utrpel nobenih izgub.

Razen bitke pri Sv. Soboti in na področju Jamnika je četa I. bataljona, ki se ji je priključila tudi bojna patrolja III. bataljona, iz zasede napadla med Dolenjo vasjo in Selcami dve sto mož močno sovražno kolono, ki je hotela priti v Selca. Razvneli so se spopadi in po petkratnih brezuspešnih poskusih, da bi se prebila, se je večji del sovražne kolone umaknil proti Dolenji vasi, okrog petdeset pa se jih je prebilo preko Selščice in po gozdu do Selc. Sovražnik je imel več mrtvih, medtem ko je bil I. bataljon brez izgub.

Okrepitve, ki jih je sovražnik še vedno pošiljal v Selško dolino, so naznanjale sovražni ofenzivni sunek proti Železnikom, ki je brigado zadel 4. februarja. Sovražnikov namen je bil, da ta dan ponovno zavzame Železnike in da

od tam prodre v Farji potok, kjer se je nahajalo Gorenjsko vojno področje. Ker mu je bilo pri tem podvigu ozemlje, ki sta ga v tem času kontrolirala Prešernova brigada in Škofjeloški odred, največja ovira, je usmeril svoj sunek prav na ta sektor. Z več strani je hotel prodreti na položaje brigade, svoj glavni napad pa je usmeril proti položajem III. bataljona na Kališah in proti položajem Škofjeloškega odreda. V smeri teh položajev je ob desetih dopoldne prodirala iz Selca močna sovražna kolona ter pri Studenem naletela na zasedo Škofjeloškega odreda in na III. bataljon Prešernove brigade. Po enourni borbi se je zaseda Škofjeloškega odreda umaknila proti Češnjici, takoj nato pa je stopil v akcijo ves odred in skupaj s III. bataljonom Prešernove brigade začel bitko, ki se je razvnela v vsej srditosti. Sovražnika je podpiralo močno topništvo in minometalski ogenj. V peturni bitki je padlo več kot sto granat na Železnike, Češnjico in na ozemlje, kjer sta imela položaje Škofjeloški odred in III. bataljon Prešernove brigade, ki sta v bitki vztrajala in utrudila sovražnika, ki se je po večkratnih brezuspešnih poskusih, da bi prebil partizanske položaje, okrog treh popoldne z mrtvimi in ranjenimi umaknil v Selca.

V času bitke na položajih III. bataljona in Škofjeloškega odreda je bila zapletena v borbo s sovražnikom tudi ostala brigada. Sovražnik je okrog ene popoldne napadel zasedo I. bataljona na poti južno od Topol. Zaseda v moči desetine, ki je v spopadu izgubila dva borca, sovražnega pritiska ni vzdržala in se je umaknila na greben severno od Topol. Medtem je na sektor I. bataljona vdrla z besniške strani nova sovražna kolona in s prvim delom krenila proti Mohorju, kjer je imel ta dan I. bataljon v zasedi tri desetine, drugi del sovražne kolone pa je prodril položajem I. bataljona nad Topolami za hrbet in ga hotel med Topolami in Mohorjem razdvojiti. Štab brigade, ki je spoznal sovražnikov namen, je takoj ukazal II. bataljonu, naj pošje 1. četo k znamenju ob cesti na Mohor in zavaruje bok I. bataljona. Istočasno pa je I. bataljon že sam spoznal nevarnost, ki mu je pretela, in poslal bojno patroljo proti prvi sovražni koloni z nalogo, da jo napade. Po tem napadu je prva sovražna kolona spremenila smer ter se prebila pod bataljonskimi položaji med Lajšami in Topolami preko grebena v Selca. Ob desetih zvečer se je I. bataljon premaknil v Zgornje Lajše, četa II. bataljona pa se je vrnila na Jamnik.

Dne 5. februarja se je Prešernova brigada premaknila na sektor Martinj vrh—Rovte. Neka bojna patrolja III. bataljona, ki je kontrolirala z Zgornje Golice ozemlje v smeri proti Studenem, je napadla dvajset mož močno sovražno patroljo, namenjeno proti Češnjici, kjer je Škofjeloški odred v ogorčenih bojih odbijal sovražne napade. Dne 6. februarja se je brigada ponovno premaknila in krenila na sektor Leskoviča—Krnica, naslednji dan, dne 7. februarja, pa je brigada zasedla položaje na sektorju Stara Oselica—Srednje Brdo—Gabrovče.

Nemška februarska ofenziva

V prvi poloviti februarja 1945 je sovražnik podvzel novo ofenzivo proti enotam IX. korpusa z namenom, da bi vdrl v središče osvobojenega ozemlja, v Cerkno, in zaplenil skladišča materiala, ki so ga IX. korpusu z letali pošiljali zavezniki. Zato je koncentriral močne sile tudi na škofjeloškem področju in skušal skozi Selško in Poljansko dolino vdreti na osvobojeno ozemlje, kar pa se mu ni posrečilo. Sovražne enote na tem področju so bile povsod odbite in so že po prvih ofenzivnih sunkih opešale, ne da bi dosegle svoj cilj. V zvezi

s to ofenzivo se je tudi Prešernova brigada dne 7. februarja premaknila na sektor Stara Oselica—Srednje Brdo—Gabrovče. V njeni sosesčini je bila Vojkova brigada. Inženirski bataljon XXXI. divizije in italijanska brigada »Garibaldi«, ki je 12. februarja začasno prišla pod komando štaba Prešernove brigade.

Osmi februar je na sektorju Prešernove brigade potekel mirno. Dne 9. februarja pa je iz sovražne postojanke v Gorenji vasi krenila več kakor dve sto mož močna sovražna kolona proti Hlavčjim njivam in po kratki, a ogorčeni bitki prebila položaje italijanskega bataljona brigade »Garibaldi« na sektorju

Štab Prešernove brigade decembra 1944. (Po originalu v loškem muzeju.)

Hlavče njive—Dolenje Brdo—Gorenje Brdo. Ob osmih zjutraj je bila sovražna kolona že v Hotavljah, kjer se je razdelila in s prvim delom krenila proti Fužinam, drugi del je zasedel položaje nad Hotavljami, tretji del pa je krenil proti položajem I. bataljona. Ko se je okrog devetih zjutraj približal bataljonskim položajem na sto metrov, ga je bataljon napadel in ga po triurni bitki prisilil, da se je umaknil proti Hotavljam in zasedel položaje nad vasjo.

Na položajih II. bataljona so za sovražni prodor zvedeli okrog osme ure zjutraj. Štab bataljona je zato okreplil zasedo na koti 412 in z nje udaril na sovražnika, ki se je nekoliko umaknil. Pri umiku ga je začela obstreljevati tudi zaseda II. bataljona s kote 908. Sovražnik se je nato utrdil na grebenu nad Hotavljami in v Hotavljah ter nadaljeval bitko z II. bataljonom do pol ene popoldne, nakar se je pod pritiskom umaknil. Ko se je umikal preko Hlavčjih njiv proti Gorenji vasi, ga je napadla zaseda III. bataljona z grebena južno od Gabrovč. Sovražnik je v teh bitkah izgubil 12 mrtvih in nekaj več ranjenih.

Zaradi situacije, ki je nastala po proboju na položajih italijanskega bataljona brigade »Garibaldi«, je štab Prešernove brigade ukazal premik III. bataljona na Gorenje Brdo, kamor je bataljon prispel 10. februarja ob štirih zjutraj in postavil prvo zasedo v jakosti voda na koti 711 na Hlavčjih njivah, drugo prav tako močno zasedo pa na hribcu nad Gorenjim Brdom. Okrog

osme zjutraj je zaseda na koti 711 opazila dve sovražni koloni, prvo v jakosti štirideset mož v čelni smeri, druga pa je hotela vpasti zasedi na Hlavčjih njivah za hrbet. Sovražnikov poskus se je po polurni borbi izjalovil. Ko je izgubil enajst mrtvih in še več ranjenih, se je razbežal proti Gorenji vasi.

V noči med 10. in 11. februarjem je odšel vod II. bataljona preko Trebije in Zirovskega vrha na cesto Lučine—Gorenja vas, kjer je ščitil divizijske minerje, ko so minirali in na sedmih mestih porušili cesto med Zgornjo Dobravo in Lučinami.

Dne 11. februarja je sovražnik z močnimi silami napadel položaje III. bataljona od Hlavčjih njiv do Gorenjega Brda. Prva dve sto mož močna sovražna kolona je prodirala proti Hlavčjim njivam in se spopadla z zasedo III. bataljona, druga dve sto mož močna sovražna kolona je istočasno prodirala proti položajem III. bataljona na Gorenjem Brdu, tretja sovražna kolona, ki je prodirala preko Lovskega brda, je hotela vpasti III. bataljonu v hrbet, četrta kolona pa je prodirala proti Malenskemu vrhu, da bi III. bataljonu odrezala premik na te položaje. Bataljon, ki je sprejel borbo s prvima dvema kolonama, se je zagrizeno boril in odbijal sovražnika dobre tri ure, kjub temu, da je ta dobival nenehne okrepitve. Okrog desetih dopoldne pa je sovražniku uspelo likvidirati mitraljezko gnezdo, ki ga je najbolj oviralo, takoj nato pa je z močnim sunkom prebil položaje med 2. in 3. četo ter razdvojil III. bataljon na dva dela. Situacija je postala kritična, ker se je istočasno priplazil sovražnik 3. četi za hrbet in s tem ogrozil ves bataljon ter ga prisilil k umiku. 3. četa s komoro se je umikala proti Malenskemu vrhu, 2. četa se je umikala po dolini Suše v smeri proti Žetini, 1. četa pa se je premaknila na Malo Jelovico, kamor je krenila, potem ko se ni mogla prebiti na Malenski vrh, tudi 3. četa s komoro.

Sovražne kolone so se sešle na Malenskem vrhu, ne da bi obkolile bataljon, ki se jim je izmuznil, nato pa se spet razdelile: prva kolona je krenila proti Žetini, druga proti cerkvi na Malenskem vrhu, kjer se je spopadla z 2. četo III. bataljona, tretja in četrta sovražna kolona pa sta krenili v smeri proti Javorjem, kjer se je zadrževal del Škofjeloškega odreda.

Druga četa III. bataljona se je po spopadu z nemško kolono pri cerkvi na Malenskem vrhu premaknila proti Koprivniku, kjer je imel položaje I. bataljon Vojkove brigade. Istočasno se je zapletel v ogorčene boje tudi Škofjeloški odred na področju Javorij in Podvrha. Sovražnik je že ogrožal Črni kal, njegove enote so se nahajale na Martinjem vrhu in s svojimi silami ogrožal Farji potok, dokler ga ni s tega področja po ogorčenih bojih z jurišem pregnal Škofjeloški odred in preprečil sovražni napad na Gorenjsko vojno področje v Farjem potoku. Sovražnik, ki je te dni zasedel Železnike, je vračal vanje z več kakor štiridesetimi mrtvimi.

Da bi razbremenil pritisk na svoje enote, je štab Prešernove brigade sklenil izvesti s četo II. bataljona v noči med 11. in 12. februarjem fingirani napad na Gorenjo vas. Napad pa ni uspel, ker je četo razdvojila močna sovražna zaseda. Navsezadnje pa tudi ni bil več potreben, ker se je sovražnik s svojimi napadi v ogorčenih bitkah, s katerimi je hotel vdreti v Farji potok, Novake in Cerkno, dne 11. februarja na tem sektorju že izčrpal in se je umaknil v postojanke.

Dne 12. in 13. februarja se je Prešernova brigada nahajala na položajih Studor—Malenski vrh—Debeni—Stara Oselica—Gabrovče. Dne 14. februarja je III. bataljon ponovno zasedel položaje na Gorenjem Brdu, enote brigade »Garibaldi« pa so zasedle položaje v Dolenjem Brdu. Brigada je obenem vzdr-

ževala zvezo s Škofjeloškim odredom, ki se je ta dan premaknil v Javorje. Z zasedami in ostrostrelskimi patroljami, ki so večkrat na dan menjavale položaje in iz neposredne bližine obstreljevale Gorenjo vas, in s fingiranimi napadi je Prešernova brigada prisilila sovražnika v defenzivo.

V teh in naslednjih dneh so tudi druge enote IX. korpusa prešle v protiofenzivo. Že 13. februarja je bilo ozemlje okrog Čepovana ponovno v rokah IX. korpusa. Sovražna ofenziva je ponehaval. Sovražnikov načrt, da bi prodril v Cerkno, se je izjalovil. Dne 18. februarja so enote IX. kopusa prešle v splošno ofenzivo. Prešernova brigada se je premaknila v noči med 15. in 16. februarjem na Žirovski vrh, istočasno pa je III. bataljon izvedel prehranjevalno akcijo v Vinharjih in Bačni, kar se mu je prejšnjo noč zaradi sovražne zasede, s katero se je spopadla njegova predhodnica, izjalovilo.

Teden dni na Žirovskem vrhu

Dne 16. februarja 1945 je Prešernova brigada zasedla položaje na Žirovskem vrhu. Dne 17. februarja ob njih zjutraj je četa II. bataljona zasedla koto 587, s katere se je zvečer umaknil sovražnik. Ta dan ob enajstih dopoldne se je I. bataljon spopadel s tremi sovražnimi kolonami, ki so hotele zasesti Goli vrh, in jih pregal do kote 900. Okrog poldneva je hotela belogardistična kolona ponovno priti do Golega vrha, a se je že po prvih rafalih razbežala in se umaknila proti Lučinam, kamor se je sovražnik zvečer umaknil tudi s kote 900. Vod III. bataljona je ta dan ob osmih zvečer odšel nad sovražno postojanko Suhi dol in jo demonstrativno napadel. S tem napadom je hotel odvrniti pozornost od minerjev XXXI. divizije, ki so minirali na dveh mestih cesto med Gorenjo vasjo in Lučinami.

Dne 18. februarja so se belogardisti hoteli ponovno polastiti kote 587 na Hrastju, a jih je zaseda II. bataljona napadla in pognala v beg proti Gorenji vasi. V noči med 18. in 19. februarjem so obveščevalci Prešernove brigade požagali sedem električnih drogov ob cesti Gorenja vas—Poljane.

Dne 19. februarja se je sovražnik bližal položajem I. bataljona v treh kolonah. Borci so ga spustili na sto metrov, ga napadli z močnim ognjem, nato pa ga z jurišem pognali v beg. Da bi sovražnik maščeval svoje izgube, je izstrelil na položaje I. bataljona osemnajst min, a brez uspeha. V noči med 19. in 20. februarjem je III. bataljon krenil v prehranjevalno akcijo v Hotovlje in zaplenil šest voz živil in sedem glav goveje živine. Po zaključeni akciji je III. bataljon krenil v Staro vas, kjer je bil začasno dodeljen štabu XXXI. divizije kot divizijska rezerva. I. in II. bataljon, ki sta akcijo ščitila, pa sta se vrnila na Žirovski vrh in s svojim moštvom prevzela tudi dolžnosti III. bataljona. V noči med 20. in 21. februarjem je I. bataljon napravil na štirih mestih na Žirovskem vrhu prehode skozi žično oviro, ki je zapirala pot proti Polhograjskim Dolomitom, kjer je brigada v bližnji prihodnosti nameravala izvesti nekaj obsežnih prehranjevalnih akcij. Dne 21. februarja se je sovražnik znova skušal polastiti kote 587 na Hrastju, a je bil ponovno odbit.

Zvečer 22. februarja so po gorenjskih vrhovih zagoreli kresovi na čast prazniku Rdeče armade. Četa II. bataljona, okrepljena z vodom Inženirskega bataljona XXXI. divizije, pa je istočasno demonstrativno z več strani napadla Gorenjo vas. Sovražnik je zbegano in preplašeno pošiljal rafale in mine na vse strani.

Dne 25. februarja se je ob sedmih zjutraj pomikala iz Gorenje vasi proti Lučinam sovražna kolona, ki je vozila s seboj preskrbo za sovražno postojanko v Lučinah. Med potjo jo je napadla zaseda I. bataljona. Razvnela se je ogorčena bitka, v kateri je sovražnik dobil pomoč in se tako prebil do Lučin. V zvezi z novimi ofenzivnimi akcijami IX. korpusa je Prešernova brigada ta dan zapustila Žirovski vrh.

Boji I. bataljona Prešernove brigade na Gorah

V zvezi z nameravanim napadom IX. korpusa na sovražno postojanko Trnovo so tudi enote XXXI. divizije dobile ukaz za premik na nove položaje. Štab XXXI. divizije je 25. februarja 1945 zapovedal premik na položaje Ledine—Gore—Koprivnik—Razpotje—Govejek, kamor se je brigada premaknila naslednji dan in zasedla s I. bataljonom Gore, z II. bataljonom Koprivnik, III. bataljon se je prej nahajal na sektorju Razpotje—Govejek, štab brigade s štabno in zaščitno četo pa se je ustavil na Ledinah.

Na položajih, ki jih je Prešernova brigada zasedala 24. februarja okrog osmih zjutraj, je vladalo do štirih popoldne zatišje. Okrog štirih pa so borci I. bataljona s svojih položajev na Gorah opazili sto dvajset mož močno belogardistično kolono, ki se je pomikala iz postojanke v Veharšah proti njihovim položajem, se razdelila v tri kolone in jih napadla. V bitki, ki se je razvnela, je sovražnik že v začetku utrpel nekaj mrtvih, a ni odnehal, marveč je z močnim jurišem prisilil I. bataljon k umiku na koto 891, sam pa je zasedel njegove položaje in jih držal do večera, nakar jih je ponovno prevzel I. bataljon.

Dne 25. februarja je sovražnik nameraval ponoviti svoj napad na I. bataljon. Tokrat pa so se mu borci I. bataljona pošteno revanžirali in ga po polurni bitki z jurišem pognali v beg, mu prizadejali sedem mrtvih in več ranjenih, sami pa niso utrpeli nobenih izgub. Sovražnik je bežal tako naglo, da je odmetaval odvečno municijo, rezervne cevi za strojnice in drugo opremo, ki je postala plen I. bataljona.

Vtem se je položaj spremenil. Sovražnik je še pred napadom na Trnovo postojanko zapustil in se umaknil. Na umiku mu je pri Sv. Gabrijelu nad Gorico Gradnikova brigada prizadejala 24 mrtvih, nato pa zasedla Trnovo.

Ker likvidacija postojanke v Trnovem ni bila več potrebna, se je na povelje štaba XXXI. divizije Prešernova brigada ponovno premaknila na Žirovski vrh, kamor je prispela 27. februarja. Ta dan je zaseda II. bataljona napadla štirideset mož močno belogardistično patroljo, ki se je pomikala iz Gorenje vasi proti Lajšam. Med vodom II. bataljona in sovražno patroljo se je razvnela borba, dokler ni sovražnik zapustil svojih položajev in se s petimi hudo ranjenimi vrnil v Gorenjo vas.

Prešernova brigada v Dolomitih

Dne 27. februarja 1945 je Prešernova brigada dobila ukaz za pohod v Polhograjske Dolomite, da bi tu opravila vrsto prehranjevalnih akcij za potrebe enot IX. korpusa, katerih preskrba s hrano je bila zaradi sovražne blokade Vipavske doline in zaradi vzpostavitve sovražne postojanke pri Sv. Križu nad Kališami resno ogrožena.

Dne 28. februarja je brigada prispela na Pasjo ravan. Štab brigade se je namestil pri Omejcu, I. bataljon pod Skalarjem, II. bataljon pri Kuzovcu, III. bataljon pa pri Norinu. I. bataljon je imel že ob dveh zjutraj praske s sovražnikom. Ko je namreč hotel zasesti svoje položaje pri Skalarju, je tamkaj naletel na sovražno zasedo. Ob desetih dopoldne se je na koti 840, ki jo je branil III. bataljon, razvnela borba s sovražnikom, ki je prišel iz Lučin, in je trajala do šestih zvečer. Prihod brigade v Dolomite, kjer je bilo prebivalstvo belogardistično razploženo, ni ostal skrit. Tudi sovražna postojanka na Črnem vrhu se je zganila in izstrelila nekaj topovskih granat na položaje I. bataljona, medtem ko na položajih II. bataljona ni prišlo do stika s sovražnikom. Zaradi teh spopadov je komandant XXXI. divizije Evgen Matejka-Pemc, ki se je mudil pri štabu brigade, radijsko zahteval, naj se Vojkova brigada z enim od bataljонов premakne na Zirovski vrh in v noči med 28. februarjem in 1. marcem demonstrativno napada postojanko v Lučinah, priklene sovražnika nase in tako omogoči Prešernovi brigadi nemoteno rekvizicijsko akcijo na tem belogardističnem področju. Medtem pa je Prešernova brigada že zaključila svojo prvo prehranjevalno akcijo in rekvirirala med Lučinami in Črnim vrhom osemnajst glav goveje živine in večjo količino hrane. Ta transport je s Todraža odpeljalo dvajset borcev Vojkove brigade proti osvobojenemu ozemlju v času, ko je bila Prešernova brigada že v drugi prehranjevalni akciji in zaplenila petdeset glav goveje živine, osem sto kilogramov pšenice in dva prašiča, ne da bi jo bil pri tem motil sovražnik. Tudi ta plen je že 1. marca zjutraj nadaljeval pot s sovražnega proti osvobojenemu ozemlju.

Dne 1. marca se položaj brigade ni spremenil, razen pri I. bataljonu, ki se je premaknil na koto 1050 na Pasji ravni. Močne partizanske zasede so držale v šahu postojanko na Črnem vrhu, da sovražnik ni tvegala izpada, dokler bi ne dobil s pomočjo svoje goste razpredene obveščevalne mreže točnih podatkov o moči in oborožitvi brigade. Zato se je omejil samo na obstreljevanje ozemlja, na katerem je bila brigada, z minami in topovskimi granatami, vendar je tudi s temi štedil. Pomoči pa ni bilo niti iz postojanke v Lučinah, ki jo je držal v šahu bataljon Vojkove brigade, niti iz Gorenje vasi, ki jo je blokiral Škofjeloški odred.

S položajev na Pasji ravni se je brigada premaknila na sektor Sv. Ožbolt—Sv. Andrej—Sv. Barbara. S tega sektorja je brigada v noči med 2. in 3. marcem izvedla rekvizicijo v dolini proti Medvodam, in sicer I. bataljon v Pečah, III. bataljon pa v Pungertu. Bataljona sta zaplenila petdeset glav goveje živine in osem voz hrane. Po opravljeni akciji se je brigada s I. bataljonom premaknila na položaje na Pečevskem pri Aliču, z II. bataljonom k Sv. Barbari, s III. bataljonom pa k Sv. Andreju. Na teh položajih je brigada ostala čez dan 3. marca in se z zasedami zavarovala proti Pasji ravni in proti Stritarju. Transport živine in zaplenjenih živil so spravili še pred jutrom čez Poljansko dolino do Javorij, kjer ga je prevzela intendantca XXXI. divizije. V noči med 3. in 4. marcem je brigada zaplenila še petdeset glav goveje živine, nato pa se premaknila na Pasjo ravan in se zavarovala v smeri proti Črnemu vrhu.

Dne 4. marca je prenila proti Pasji ravni belogardistična kolona, ki jo je zaseda Prešernove brigade spustila na sto metrov, nato pa jo napadla z močnim strojničnim ognjem. Po enourni bitki se je morala sovražna kolona vrniti v postojanko. Ob šestih zvečer pa je III. bataljon demonstrativno napadel Črni vrh in nato izvedel prehranjevalno akcijo v bližini Brebovnice. Brigada je

opravila še akcijo na Kremenku, nato pa se 5. marca zjutraj vrnila na stare položaje na Žirovski vrh.

Dne 5. marca zvečer sta se I. in III. bataljon Prešernove brigade premaknila z Žirovskega vrha v Dobračevo, medtem ko je II. bataljon ostal na Žirovskem vrhu.

Dne 7. marca je štab XXXI. divizije priredil manevrske vaje na Govejku in vežbal z enotami napadanje na utrjeno sovražno postojanko. V teh vajah sta bila kot napadalni enoti določena I. in III. bataljon. Vaje so bile utrudljive, vendar so pomenile pripravo Prešernove brigade za napad na sovražno postojanko Sv. Križ-Kališe, ki jo je februarja sovražnik utrdil in z njo nadomestil izgubo Železnikov. Prav ta postojanka pa je ovirala nemoten prehod partizanskih enot in transportov z Jelovice in od Kranja sem. Zato jo je štab XXXI. divizije sklenil likvidirati.

Prešernova brigada likvidira postojanko Sv. Križ-Kališe

Dne 8. marca 1945 popoldne je Prešernova brigada prejela ukaz, naj se 9. marca, najkasneje do sedme ure zjutraj, zbere na Selu, kjer se je trenutno zadrževal štab XXXI. divizije. Podoben ukaz so zaradi nameravanega napada na Sv. Križ-Kališe dobile tudi druge enote XXXI. divizije. Poleg divizijskih enot so prišle za izvedbo nameravane akcije začasno pod poveljstvo XXXI. divizije še italijanska partizanska divizija »Natisone«, Jeseniško-bohinjski odred, Škofjeloški odred in zaščitna četa štaba Gorenjskega vojnega področja. S svojimi in začasno dodeljenimi enotami je moral štab XXXI. divizije razbiti sovražnikovo udarno moč in ga razdrobiti ter navezati njegovih 7041 vojakov, policistov, domobrancev in drugih na svoje enote, ki so imele nalogo globinsko zavarovati direktni napad na Sv. Križ-Kališe, katerega je divizija zaupala Prešernovi brigadi.

Prešernova brigada je takoj po prejemu brzozavnega ukaza za premik na Selo krenila na pot. S Sela je krenila proti Martinjemu vrhu, kamor je prispela 9. marca ob enajstih dopoldne. Za brigado je bil dolg in naporen pohod s položajev nad Idrijo preko Sela, Žirov, skozi Hotavlje in Logarsko grapo, preko Žetine in Zgornje Golice na Martinj vrh. Borci, utrujeni od naporne poti in snega, so pospali kakor ubiti. Niso se še utegnili dobro spočiti, ko so proti večeru že krenili z Martinjega vrha proti Železnikom, kjer je že bil štab XXXI. divizije, ki je vodil celotno operacijo, in kjer so se borci oskrbeli z ročnimi bombami in rezervno municijo, nato pa takoj krenili proti Češnjici, kamor so prispeli ob sedmih zvečer.

Ko se je Prešernova brigada pomikala proti Češnjici, so bile enote, ki so morale zavarovati akcijo, že na določenih položajih. Italijanska partizanska divizija »Natisone« je s svojimi enotami zavarovala sektor Žirovski Lazi (kota 557)—Dolenje Brdo—Hlavčje njive—Stara Oselica (Vranšek)—Cerkljanski vrh in s svojim levim krilom vzdrževala zvezo s Škofjeloškim odredom. Inženirski bataljon XXXI. divizije, razen minerjev, ki so bili dodeljeni Prešernovi brigadi, je zavaroval sektor proti sovražni postojanki v Sorici z zasedama med Zabrdom in Trojarjem ter na poti med Podborštom, ki pelje v pobočje Lajtnika. Jeseniško-bohinjski odred je s svojima bataljonoma zavaroval ozemlje proti Bohinjski Bistrici in ozemlje v smeri Bled—Bohinjska Bela. Za zvezo s Prešernovo brigado preko Jelovice se je posluževal patrulj.

Obenem je prejel ukaz, da v noči med 9. in 10. marcem minira progo in cesto na sektorju med Bohinjsko Belo in Bohinjsko Bistrico. Zaščitna četa štaba Gorenjskega vojnega področja se je premaknila na Ravnik z nalogo, da napade sovražnika v hrbet, če bi prodiral v smeri proti Jamniku ali Mohorju. Vojkova brigada je zavarovala s položajev Jamnik—Mohor—Lavtarski vrh ozemlje proti Kranju, Škofji Loki in Selški dolini. Gradnikova brigada je bila na položajih Sv. Tomaž—Rupar—Sv. Florijan—Gabrk, Škofjeloški odred pa je zavaroval ozemlje proti Poljanam in Visokem. Divizijsko topništvo se je vkopalo z gorskim in brzostrelnim topom na grebenu med Češnjico in Lenskim rovtom (kota 705), baterije težkih minometov vseh brigad in divizijske zaščitne čete so se nahajale na koti 654, protitankovski top pa se je pomikal s Prešernovo brigado z nalogo, da po zavzetju Kališ iz neposredne bližine napade sovražne utrdbe pri Sv. Križu.

Pod takim zavarovanjem se je pomikala Prešernova brigada proti Češnjici. Že pred tem je štab brigade za direktni napad na Kališe in Sv. Križ določil III. bataljon in I. bataljon, okrepljen s četo II. bataljona. Pri Češnjici je III. bataljon krenil proti Studenem, štab brigade, štabna četa, I. in II. bataljon pa so krenili proti Rudnem, kjer so zavzeli položaje štab, štabna četa in dve četi II. bataljona, ki sta bili določeni za rezervno.

Napad na postojanko bi se moral začeti točno opolnoči. III. bataljon je prodiral z jugovzhodne strani proti Kališam. I. bataljon s četo II. bataljona pa v dveh kolonah z zahodne strani, z eno kolono proti Kališam, z drugo pa proti postojanki pri Sv. Križu. Vse kolone so prodirale v največji tišini, ker so hotele vpasti v Kališe neopaženo in iznenaditi del posadke, ki je prenočeval v vasi.

V Kališah je vladal mir. Prvi strel je padel na belogardističnega strazarja, takoj nato pa se je začela borba. Sovražnik je tolkel skozi okna z rafali in s strelji. Kmalu so na te hiše začele padati mine s partizanskih položajev. Zaščitna četa XXXI. divizije je s »Piatom« poslala težko mino direktno na poslopje, v katerem je bil sovražnik, in ga prisilila, da je izvedel izpad in se skušal prebiti iz vasi. Vas je bila kmalu očiščena, Kališe so bile v rokah Prešernove brigade. Upirala se je samo še neka skupina pod ruševinami. Toda tudi ta se je morala sprijazniti z usodo in se predati, potem ko so jo Prešernovci obsuli z ročnimi bombami. Poleg ujetnikov so Prešernovci zaplenili tri ruske strojnice tipa »Maksim«, več italijanskih pušk, našli pa so tudi kruha in drugih jestvin, ki so jim prišle prav.

Ko je III. bataljon vodil bitko v vasi, se je začela tudi bitka za postojanko pri Sv. Križu. I. bataljon s četo II. bataljona je napadal koto, na kateri je bila utrjena cerkev, obdana z bunkerji in žičnimi ovirami. Bitka je trajala vso noč. Danilo se je, ko je zasedel položaje z južne in zahodne strani tudi III. bataljon, da bi preprečil ob sovražnikovem izpadu njegov pobeg v smeri proti Selcam. I. bataljon in četa II. bataljona sta se medtem meter za metrom bližala postojanki ter nista odnehala kljub mitraljezkemu ognju, ki je neprestano bruhal in je utihnil šele, ko ga je prisilil k molku divizijski brzostrelni top in ko so začele padati na postojanko granate gorskega topa in mine. V trušču jekla in kamenja je zagorel plamen nad mežnarijo pri cerkvi. Ko sta topovski in minometalski ogenj prenehala, se je I. bataljon dvignil in jurišal v postojanko. Sovražnik pa je izrabil neko vrzel, napravil izpad in hotel pobegniti proti Selcam, a je naletel na položaje III. bataljona. Lotila se ga je obupna

panika. Belogardisti so odmetavali vse, samo da bi laže bežali in si rešili vsaj golo življenje, kar pa je uspelo le delu posadke.

Postojanka Sv. Križ je padla. V teh borbah se je najbolj odlikoval mitraljezec Ignac Martinjak-Bruno, ki je kljub temu, da je bil sedemkrat ranjen, vztrajal v borbi in z mitraljezom kosil kar stoje. V roke Prešernovcev je poleg orožja in municije, ki jo je na Kališah zaplenil III. bataljon, prišlo še šestdeset pušk, dva francoska protiletalska mitraljeza, več puškomitraljezov, težki minomet, ogromno municije, bomb, odej in druge vojaške opreme.

V času, ko je Prešernova brigada napadala Kališe-Sv. Križ, je sovražnik hotel intervenirati na položajih Gradnikove brigade in jih prebiti. Bitka, ki je trajala vso noč, se ni podela niti 10. marca, ko je bila postojanka Kališe-Sv. Križ že likvidirana. Z največjim naporom je Gradnikovcem uspelo zavrniti sovražnika proti Poljanam.

Dne 10. marca zvečer so se enote, ki so varovale napad na Kališe, že razhajale na določene jim položaje na drugih sektorjih. Prešernova brigada pa se je premaknila na področje Mohorja. Dne 11. marca v popoldanskih urah je po pobočju Laz prodirala sovražna kolona proti položajem II. bataljona. Bataljon jo je napadel in ji v triurni bitki prizadejal deset mrtvih in dva ranjena. Tudi naslednji dan se je Prešernova brigada zapletla na tem sektorju v boje s sovražnikom. Med borbo pa je dobila radijsko brzojavko, naj se takoj pripravi za premik in krene na nove položaje na sektor Slabe—Laniše—Koprivnik. Na podlagi tega ukaza je brigada takoj po hudih borbah na sektorju Topolski vrh—Hudi Laz krenila na pot.

Brigada, ki je bila za svojo požrtvovalnost pri napadu na postojanko Sv. Križ-Kališe pohvaljena, naj bi po odloku divizije nekaj dni počivala na osvobojenem ozemlju, preden bi krenila v nove borbe. Toda že v Železnikih je zaradi novo nastalega položaja na Primorskem dobila nov ukaz, naj nemudoma krene v Cerkno, od koder se bo s kamioni prepeljala do Dolenje Trebuše, nakar naj krene na Vojsko, kjer je tedaj že bila udarna četa XXXI. divizije. Gradnikova brigada je medtem z dvema bataljonoma že držala položaje na Veršu in z enim bataljonom v Dolenji Trebuši. Vojkova brigada pa položaje Pečine—Ponikve. Sovražnik je bil namreč ponovno vdrl na osvobojeno ozemlje in se nahajal v Velikih Laznah, v Lokvah, v Čepovanu in na Lokovcu. Na podlagi tega sporočila in ukaza XXXI. divizije je krenila nespočita Prešernova brigada na pot v nove boje.

Predigra »Sutjeske« IX. korpusa — Borba Prešernove brigade na Velikih Laznah

Dne 10. marca 1945, ko je Prešernova brigada likvidirala postojanko Sv. Križ-Kališe, so na Primorskem Nemci in Nedičevci blokirali Vipavsko dolino, prodrli na osvobojeno ozemlje in zavzeli Čepovan. Ko je 15. marca Prešernova brigada prišla v Vojsko, je bil sovražnik še vedno na Velikih Laznah, v Lokvah, v Čepovanu in Lokovcu in se utrjeval, kar je pričalo, da namerava na tem ozemlju ostati in potisniti glavne udarne enote XXX., XXXI. in divizije »Natisone« globoko od glavnih komunikacijskih linij, ki so postale iz dneva v dan bolj pomembne za njegove premike proti fronti v Italiji. Zato je štab IX. korpusa sklenil, da s XXX. in XXXI. divizijo prežene sovražnika in z njima ponovno zasede ozemlje, ki je bilo za osvoboditev Slovenskega

Primorja s Trstom in Gorico strateško nadvse pomembno. Ker Prešernove brigade v tem in naslednjih poglavjih ne moremo izločiti iz celote, če hočemo dobiti pregled nad usodnostjo in veličino zaključnih bojev, moramo opisovati njeno aktivnost vsaj v sklopu XXXI. divizije, ponekod pa celo v sklopu celotnih operacij IX. korpusa.

Dne 13. marca, ko so bili štab Prešernove brigade, štabna in zaščitna četa in II. in III. bataljon na Vojskem, I. bataljon pa v Mrzli Rupi, je imela Gradnikova brigada svoje položaje na sektorju Vrše—Dolenja Trebuša, kjer se je nahajal tudi štab XXXI. divizije, Vojkova brigada pa na sektorju Ponikve—Zagomilica—Pečnik. Na položajih Prešernove brigade na Vojskem se je ta dan nahajala tudi udarna četa XXXI. divizije. Dne 14. marca se položaji XXXI. divizije niso spremenili. Prešernova brigada je ta dan prišla v stik s sovražno patroljo, močno dvajset mož, in jo napadla. Ta patrolja, ki se je premikala iz Idrije proti Vojskem, je prišla na svoji poti v stik in kratke spopade tudi z drugimi enotami tega sektorja, vendar se je znala s spretnim manevrom izogniti uničenju in obkolitvi ter je pri spopadih s partizanskimi patroljami imela samo enega mrtvega. Istočasno je proti položajem Vojkove brigade prodirala sto dvajset mož močna sovražna kolona in pri Ponikvah naletela na II. bataljon Vojkove brigade, ki jo je napadel in po triurni borbi z jurišem prisilil k umiku. Po ugotovitvah na bojišču je sovražnik utrpel osem mrtvih in prav toliko ranjenih, izgube Vojkovega bataljona pa so znašale štiri ranjene.

Dne 15. marca se je sovražnik umaknil iz Voglarjev in Trnovega, kakor da bi slutil, da pripravlja IX. korpus naslednji dan obširne ofenzivne akcije proti sovražnim postojankam in oporiščem na Trnovski planoti in da bodo te akcije podprla tudi letala Jugoslovanske armade (NOVJ se je 1. marca 1945 preimenovala v JA). V teh akcijah IX. korpusa je XXXI. divizija dobila nalogo, da s Prešernovo brigado zavzame in likvidira sovražno oporišče na Velikih Laznah, z Gradnikovo osvobodi Čepovan, z Vojkovo pa Lokve.

Dne 16. marca je IX. korpus, prvič ob podpori letalstva, začel ofenzivo proti sovražnim oporiščem na sektorju Čepovan—Kobilica. Ob osmih zjutraj je Gradnikova brigada napadla sto dvajset mož močno sovražno kolono, ki se je pomikala iz Čepovana proti Kobilici ter ji prizadejala 21 mrtvih in zaplenila brzostrelni top. Zasede XXXI. divizije so imele ta dan še več manjših spopadov, vendar so zaradi velikih akcij na Čepovan, Lokve in Velike Lazne, ki jih je ta dan napadala XXXI. divizija, stopile v ozadje.

Bitka Prešernove brigade za Velike Lazne se je začela ob treh popoldne, takoj po letalskem napadu na sovražno oporišče. Kljub utrujenosti, ki jo je povzročil naporni nočni premik pred Velike Lazne, je bila morala borecev odlična. Napadali so sovražnika, kakor da bi ne bili skozi Trnovski gozd gazili mokrega, še na debelo ležčega snega, pred katerim so se ustavile celo mule in jih ni bilo mogoče spraviti naprej. Obložene s težkim minometom, z municijo in s hrano, niso mogle nikamor. Zato so jim borci sneli tovor, si ga oprtali na ramena in ga prenesli do položajev, s katerih so ob treh popoldne jurišali na sovražnika. Že pred tem, ko so čakali na letala, so na položajih zvedeli, da so Gradnikovci pregnali sovražnika iz Čepovana in z jurišem zasedli Kobilico. Ta novica je njihovo moralo še bolj dvignila. Minometi so dobro zadevali in zasipali z minami sovražnika, ki se ga je lotila panika že ob letalskem bombardiranju, vendar se je potem nekako znova uredil in zagriženo sprejel bitko, ki so mu jo vsilili Prešernovci. Šele izgube so začele drobiti

njegove sile. Okrog šestih zvečer je bil čas že ugoden za juriš s hriba nad Velikimi Laznami. Sovražnik je bil vržen s položajev in borba se je prenesla v vas, kjer pa se sovražnik ni dolgo zadrževal, marveč je brezglavo pobegnil. Bataljoni so mu sledili, a sovražnik je bil hitrejši. Naletel pa je na Vojkovce, ki so svojo nalogo v Lokvah že opravili in udarili na sovražnika, ki so ga Prešernovci prepodili iz Velikih Lazen in ki se je razbežal proti Grgarju. Sovražnikove izgube so bile precejšnje. Prešernova brigada pa je imela enega mrtvega in dva ranjena.

Ta dan, dne 16. marca, so enote IX. korpusa likvidirale devet sovražnih oporišč, prizadejale sovražniku občutne izgube in zaplenile mnogo orožja, med njimi štiri topove. Prešernova brigada je v bitki za Velike Lazne zaplenila poleg sovražne opreme tudi tromblonko s pripadajočo municijo.

Ta zmaga enot IX. korpusa pa kljub uspehu ni dala pričakovanih rezultatov. Zaradi splošnega položaja na bojiščih, sovražnik ni hotel opustiti tega strateško vedno bolj pomembnega ozemlja. Sovražnik ni hotel odnehati, dasi so bile njegove fronte na vseh bojiščih že skoraj popolnoma v razsulu in napovedovale skorajšnji poraz. Borci IX. korpusa so bili prepričani, da sovražnik ni zmožen podvzeti proti njim nobene velike akcije več. Zato so se zelo začudili, ko je čez nekaj dni, tik pred svojim popolnim porazom, sprožil najtežjo ofenzivo, kar jih je v vseh letih vojne vodil proti gorenjskim in primorskim partizanom. Pripravil jo je z vso resnostjo in preračunljivostjo ter zanjo zbral okrog sto dvajset tisoč moč močno vojsko. Na tak sovražni naval, kakršnega ni bilo na Gorenjskem in Primorskem v vseh štirih letih narodnoosvobodilnega boja, med partizani ni nihče računal. Nihče ni slutil, da se bo osvobojeno ozemlje tik pred pragom svobode že v prihodnjih dneh spremenilo v najgrozotnejše bojišče, da bodo ponovno gorele vasi in da bodo Nemci ponovno množično ubijali prebivalstvo in zajete borce. Skratka, nihče ni mislil, da bo IX. korpus doživel svojo »Sutjesko« in da bo treba tik pred svobodo žrtvovati še toliko življenj.

»Sutjeska« IX. korpusa Jugoslovanske armade — Prešernova brigada med najtežjo sovražnikovo ofenzivo

Po ofenzivi IX. korpusa na sektorju Čepovan—Kobilica in po zmagi Prešernove brigade na Velikih Laznah se je brigada dne 16. marca 1945 premaknila na nove položaje na sektor Voglarji—Trnovo—Sedevec, kamor je prispela 17. marca ob pol enajstih dopoldne. Štab brigade, štabna četa, zaščitna četa in II. bataljon so se namestili v Voglarjih, I. bataljon v Trnovem, III. bataljon pa pri Sedevcu. Gradnikova brigada se je tačas nahajala na sektorju Podgozd—Zavrh—Kobilica—Velike Lazne, Vojkova brigada pa na sektorju Lokovec—Lokve—ozemlje med Čepovanom in Dolom.

Medtem je sovražnik že tako spretno obkoljeval osvobojeno ozemlje, da obveščevalci dolgo niso mogli spoznati njegovega pravega namena, dasi je svojo ofenzivo pripravljal že od februarja sem in so bili, kakor pričajo ohranjena obveščevalna poročila, večji premiki opaženi v Škofji Loki, Idriji in drugih krajih, za katerimi pa je kmalu izginila vsaka sled. Šele v času ofenzive IX. korpusa in tik po njej so začele prihajati z Gorenjskega vznemirljive novice o močnih sovražnih koncentracijah v Kranju, Škofji Loki in Poljanski dolini. Že 15. marca so obveščevalci Škofjeloškega odreda, ki se je takrat zadrževal v Železnikih, javili prodiranje dveh sovražnih bataljonov po znanih

partizanskih potih od Kranja proti sektorju Kališe—Dražgoše, kjer ju je pričakal odred in ju z borbo prisilil k umiku. Dne 17. marca je bil Škofjeloški odred na tem sektorju ponovno zapleten v celodnevno bitko. Kljub novicam o močnih sovražnih koncentracijah in o prvih sovražnih izvidniških spopadih, na osvobojenem ozemlju ni bilo opaziti nobene zaskrbljenosti. Dne 19. marca je kulturna skupina Gorenjskega vojnega področja z vso brezskrbnostjo priredila miting v Zalem logu, ko pa se je vrnila, je bil del Gorenjskega vojnega področja že v pripravljenem stanju. Naslednji dan je bilo področje že popolnoma pripravljeno. Nemci pa so bili v Železnikih in so proti večeru prodirali

Del Prešernove brigade v akcijah na Primorskem septembra 1944. (Po originalu v loškem muzeju.)

naprej proti področju. Telefonske zveze so bile pretrgane. Nemci so bili že v dolinici pod Farjim potokom, ko ga je Gorenjsko vojno področje skupaj z nekaterimi domačini zapustilo in se premaknilo k vojašnicam nad Novaki. Šele zdaj je postalo jasno, da so Nemci, ki so se 18. marca pojavili na Prtovču, zaprli obroč na severni strani partizanskega osvobojenega ozemlja in čakali samo povelja za splošni napad.

Tudi Selška dolina je bila polna sovražnega vojaštva, glavne sovražne sile na Gorenjskem pa so bile skoncentrirane v Poljanski dolini z nalogo, da vdoro na Cerkljansko, zasedejo Cerkno in zabijejo klin med enote IX. korpusa, jih razdvoje in tako onemogočijo štabu korpusa enotno vodenje obrambnih operacij.

Tak je bil položaj na Gorenjskem, ko so se na Črnem vrhu nad Novaki skoncentrirale naslednje enote IX. korpusa: Gorenjsko vojno področje, Škofjeloški odred, Kosovelova brigada, dve italijanski brigadi, Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko s svojim zaščitnim bataljonom, člani gorenjskih političnih in oblastnih ustanov, terenski delavci pa tudi civilisti, med katerimi so bili tudi starci in otroci. Najstarejši je imel čez sedemdeset let, najmlajši, sin komandanta Gorenjskega vojnega področja Krtine, pa nekaj nad štirinajst dni.

Vtem je sovražnik že vdrl v Cerkno in posrečilo se mu je razdvojiti enote IX. korpusa in jih zapreti v dva obroča.

Na sektorju, na katerem je bila v tem času Prešernova brigada in druge enote XXXI. divizije, je sovražnik prav tako dobival nenehne okrepiteve. Svoje premike je hotel čimbolj prikriti. Kljub temu so že 16. marca, na dan napada enot IX. korpusa na sovražna oporišča na Trnovski planoti, zvedeli za sovražni motorizirani in pehotni transport, ki se je pomikal iz Gorice na področje Pivke, kjer se je zbralo ogromno sovražnega vojaštva, s katerim je sovražnik hotel preprečiti reprizo ledinske ofenzive iz leta 1944, ko se je XXXI. divizija prebila na ta sektor.

Dne 17. marca, ko se je Prešernova brigada nahajala na sektorju Voglarji—Trnovo—Sedevec, so obveščevalci javili, da je v Grgar prispelo štirideset kamionov z okrog 650 esesovci, ki so začeli patroljirati proti Čepovanu in Ravnici. Prav tako so ta dan zvedeli za novo motorizirano pehotno kolono, ki se je odpeljala iz Gorice na Pivko. Popoldne so prišli II. bataljon, štab brigade in štabni četi na svojih položajih v borbeni stik s sovražnikom, ki je napadel položaje Prešernove brigade v Voglarjih. Sovražnik se je umaknil šele, ko mu je četa Prešernove brigade prišla za hrbet in ga k temu prisilila, neka druga njena četa pa je obenem postavila zasede ob cesti Puštale—Grgar in umikajočo se sovražno kolono ponovno napadla. Kmalu po tej bitki so obveščevalci javili, da se iz Gorice pomika proti Grgarju tisoč mož močna sovražna kolona, v smeri proti Čepovanu pa da je ta dan odpeljalo trideset kamionov, zasedenih z vojaštvom.

V zvezi s sovražnimi premiki in močno sovražno koncentracijo v Grgarju, je štab XXXI. divizije zapovedal štabu Prešernove brigade, naj brigada zasede nove položaje na sektorju Grgar—Rijavci—Krnice in vzpostavi zvezo z Gradnikovo brigado, ki se je nahajala na položajih na sektorju Zavrh—Podgozd, obenem pa ukazal, naj brigada v noči od 17. na 18. marec temeljito poruši cesto Grgar—Gorica. Slednji ukaz je brigada izvršila in s III. bataljonom temeljito porušila cesto med Dolom in Prevaljem, prvega ukaza pa ni mogla izvesti in je svoje položaje le malenkostno spremenila. Štab brigade, štabna četa, zaščitna četa in I. bataljon so bili v Voglarjih, II. bataljon se je premaknil na prejšnje položaje I. bataljona v Trnovo, III. bataljon pa je zasedel nove položaje v Podgozdu, kjer se je 18. marca nahajal tudi I. bataljon Gradnikove brigade.

Sovražnik je na položajih, naperjenih proti sektorju XXXI. divizije, dobival nove in nove okrepiteve. Dne 18. marca je prisilil že ob petih zjutraj prebivalstvo Dola in Prevalj, da se je pod pretnjami in pred naperjenimi puškami lotilo popravila ceste, ki jo je v noči med 17. in 18. marcem porušil III. bataljon Prešernove brigade. S prisilnim delom je bila cesta ob petih popoldne ponovno sposobna za motorni promet. Kljub temu pa ta dan sovražnik ni napravil nobenega izpada proti položajem Prešernove brigade, ampak je zasedel samo ceste in jih kontroliral z močnimi silami. Obenem so prihajale v Grgar nove sovražne okrepiteve, med njimi pet oklopnjakov, ki so pripeljali s seboj tri protiletalske topove. Te so odpeljali na Sv. Goro, medtem ko so se oklopnjaki vrnili in ostali v Grgarju. Obveščevalci pa so poročali tudi o drugih sovražnih premikih. Sovražne sile so ta dan zasedle cesto Gorica—Ajdovščina in s te strani postavile 26 km dolgo fronto proti osvobojenemu ozemlju. S položajev Gradnikove brigade so preko štaba XXXI. divizije javili, da je vdrl sovražnik z bataljonom esesovcev na sektor Lokovec—Banjška pla-

nota. Četo tega bataljona je v Lokovcu napadla in razbila Vojkova brigada, ki je nato zasedla sektor Puštale—Lokve.

Ker se je situacija naglo menjavala, je štab XXXI. divizije, ki se je nahajal v Čepovanu, zahteval, da brigade pošiljajo vsake pol ure poročila o morebitnih sovražnih premikih v smeri proti sektorju XXXI. divizije ali pa na sektorju samem. Obenem je sporočil štabom brigad, da se po izjavi ujetnikov nahaja na Banjški planoti okrog pet sto esesovcev. Uro kasneje je štab XXXI. divizije ukazal Gradnikovi in Vojkovi brigadi, naj postavita zasede, ki bodo držale pod ognjem cesto Puštale—Čepovan, ki jo je ponoči porušil Inženirski bataljon in jo v dolžini dveh kilometrov onesposobil za promet. S tem je štab XXXI. divizije hotel doseči, da bi sovražnik ne mogel obnoviti ceste, kakor jo je s prisilnim delom obnovil med Dolom in Prevaljem.

V zvezi s poveljem, naj brigade kontrolirajo in drže pod ognjem cesto Grgar—Čepovan, se je Prešernova brigada premaknila v bližino svojega III. bataljona v Podgozdu in zasedla s I. in II. bataljonom nove položaje zahodno od njega.

V noči med 18. in 19. marcem je na ukaz štaba XXXI. divizije Prešernova brigada dala tri mitraljezne skupine na razpolago operativnemu oficirju XXX. divizije za zaščito minerjev. V tej noči pa je sovražnik že sklenil svoj obroč okrog ozemlja, na katerem so se nahajale glavne operativne enote IX. korpusa. Sovražne enote, ki so bile skoncentrirane v Radovljici, Kranju, Škofji Loki, Št. Vidu, v Dolomitih, na področju Logatca in Hotedršice, v Postojni in celo v Trstu, Ajdovščini, Gorici in Vidmu ter v Tolminu in v Idriji, so v tej noči sklenile okrog dve sto kilometrov dolg obroč okrog osvobojenega ozemlja od Škofje Loke proti severozahodu po Selški dolini, ki so jo s severa zaprle sovražne enote z Jelovice, preko Prtovča, Sorice in Petrovega brda do Podbrda v Baški grapi, skozi Baško grapo proti jugozahodu preko Hude Južine, Koritnice, Grahovega, Kneže, Bače, Mosta na Soči, Avč, Kanala in Deskel do Plav, od tu proti jugovzhodu do Solkana in Gorice, nato proti vzhodu skozi Vipavsko dolino do Ajdovščine, preko Cola, Hrušice, rahlo proti severovzhodu v smeri proti Kalcam in Logatcu, po cesti od Logatca proti Rovtam in Trem Kraljem, od tu preko Smrečja do Št. Jošta v Polhograjskih Dolomitih, nato proti severozahodu preko Lučin, Brebovnice do Gorenje vasi v Poljanski dolini in po njej do Škofje Loke. Na tej obročasti fronti so stale sovražne enote z nalogo, da začno ofenzivo »Frühlingsanfang-Winterende« proti enotam IX. korpusa in jih uničijo. Če bi za ta obroč sovražnik uporabil vseh sto dvajset tisoč vojakov, bi prišel na vsaka dva metra po en sovražni vojak in še dvajset tisoč bi jih ostalo. Če bi bile vse te sile pehota, bi v izrednih razmerah lahko branile 1200 km dolgo fronto ali razdaljo od Jesenic do Beograda. To vojsko so tvorili elitni esesovski oddelki in vojaške enote do italijanskih fašistov in jugoslovanskih kvislinških enot, ki jih je sremska fronta prignala v Slovenijo. Operativne enote IX. korpusa, ki jih je nameraval sovražnik v svojem obroču uničiti, so bile XXX. divizija na sektorju Predmeja—Otlica—Črni vrh, dalje XXXI. divizija na sektorju Velike Lazne—Čepovan in enote, ki smo jih že omenili in ki jih je prvi vihar sovražne ofenzive iz Poljanske in Selške doline na osvobojeno ozemlje prisilil, da so se premaknile k vojašnicam na Črni vrh nad Novaki. Ta vihar je prisilil tudi štab IX. korpusa, da se je že 19. marca umaknil iz Cerknega čez Vojsko in Gorenjo Trebuša v smeri proti Trnovskemu gozdu.

Dne 19. marca se je Prešernova brigada nahajala na sektorju Karbonarji—Trnovo—Podgozd, Gradnikova brigada je bila na položajih Podgozd—Zavrh—Lokve, Vojkova brigada pa na položajih Lokve—ozemlje med Čepovanom in Dolom—Lokovec. Ta dan na položajih XXXI. divizije še ni bilo čutiti sovražnikovega ofenzivnega pritiska. Sovražnikov prvi cilj je bilo Cerkno, središče osvobojenega ozemlja, od koder je z naglim prodorom nameraval razdvojiti IX. korpus na dva dela in ga uničiti.

Dne 20. marca je sovražnik zasedel Cerkno in s silami, ki jih je imel skoncentrirane na sektorjih Tolmin—Most na Soči—Idrija in Logatec—Kalce—Hotedrščica—Godovič, z naglim prodorom razpolovil ozemlje IX. korpusa v dva dela in tako zajel partizanske sile v dva obroča, ki sta se vedno bolj ožila, obenem pa postavljajl tako imenovane »zaporne zidove« z ostalim vojaštvom, ki ga je imel v obilici na razpolago, saj je bilo razmerje sil 1 : 17 v njegov prid.

Enote v prvem sovražnem obroču, ki so se zbrale na Črnem vrhu nad Novaki, so se še isto noč hotele prebiti v smeri proti Davči. Ta poskus pa so Nemci z močnim protisunkom zavrnili in partizanske enote so se ponovno umaknile k vojašnicam nad Novake. Ker se je proboj v tej smeri izjalovil, so se komandanti partizanskih enot na Črnem vrhu po kratki oceni položaja sporazumeli, da se bodo enote prebijale v dveh skupinah. Prva naj bi se usmerila preko Blegaša v Selško dolino, kjer naj bi prebila sovražni obroč, drugi del pa proti Poreznu in Baški grapi. Poti obeh kolon sta bili krvavi.

Prva kolona, ki je šla čez Cerkljanski vrh na Porezen, bi se morala že pred svitom 24. marca prebiti skozi sovražni obroč med Petrovim Brdom in Podbrdom, a se je zaradi preutrujenosti zakasnila. Zadnji del kolone je dosegel Porezen, ko se je že rahlo svitalo. Zato so se enote razmestile po bunkerjih nekdanjih italijanskih utrdb, zasede pa so dobile ukaz, naj se dobro zamaskirajo. Po svetli mesečni noči, ki je minila na napornem pohodu, se je proti jutru začelo megliti, dokler ni Porezna ovila gosta megla, ki jo je izrabil sovražnik, se s svojimi kolonami neopazno priplazil mimo zased na vrh in razporedil svoje sile tako, da so držale skoraj vse bunkerje pod svojim ognjem, istočasno pa napadel v hrbet zasede Kosovelove brigade in jim prizadejal hude izgube. Sovražnik je vedel, da so nekdanje italijanske utrdbe močno poškodovane in neprimerne za obrambo in da jih bodo partizani že po prvih streljih morali zapustiti, če bodo hoteli sprejeti bitko. A bitko so morali sprejeti, če niso hoteli biti popolnoma uničeni. Že proboji posameznih skupin iz bunkerjev so bili povezani s strahotnimi žrtvami. Vsak tak proboj je bil juriš zase, novi juriši pa so bili potrebni, da so se posamezne skupine lahko uredile in sprejele borbo. Pri nekem takem jurišu je padel operativni oficir Gorenjskega vojnega področja Andrej Žvan-Boris, znani gorenjski partizanski borec in komandant iz prvih let borbe. Zaradi iznenadenja ni bilo mogoče organizirati frontalne obrambe ne enotnega proboja. Posamezne grupe so se prebijale, kakor so vedele in mogle. Neko tako skupino, ki jo je na hitro organiziral kapetan Franc Jerneje-Milče, nekdanji Prešernovec in junak Turjaka, so sovražniki stisnili v trikot k strmemu, skoraj prepadnemu pobočju, preko katerega se skupina ni tvegala spustiti in se je odločila šele, ko je porabila skoraj vso municijo in zmetala ročne bombe proti sovražniku, ki se ji je približal na nekaj deset metrov. Strmina je bila tako strma, da se nemški esesovci niso upali spustiti za njo, marveč so jo samo obstreljevali z dolgimi in gostimi rafali, a ji zaradi mrtvega kota s svojim ognjem niso mogli do živnega. Tako se je ta skupina prebila izven najbolj nevarnega območja. Podobno so se prebi-

jale tudi druge skupine, z žrtvami, ki so bile ogromne, morda celo največje, kar jih je utrpel IX. korpus v zadnji nemški ofenzivi. Komaj polovica od več kakor tisoč borcev se je prebila iz obroča.

Krvav in s težkimi žrtvami povezan je bil tudi proboj skupine, ki se je prebijala pod vodstvom Škofjeloškega odreda. Odred se je premikal na čelu kolone po vojaški cesti Blegaš—Škofja Loka, ki je bila na debelo prekrita s snegom, od katerega se je odbijala slepeče mesečina. Do Žetine kolona ni naletela na sovražnika. Nad Martinjim vrhom pa je naletela na močno sovražno zasedo, obenem pa so se okrog kakih tisoč mož dolge kolone stisnile sovražne klešče in jo zaprle v obroč. Krogle so strahovito morile med partizanskimi vrstami, vendar je nekako polovici odreda uspelo, da se je pod vodstvom komandanta Otona Vrhunca-Blaža prebila iz sovražnega obroča, medtem ko se je morala druga skupina odreda in enot, ki so bile z njim, prebijati v razdrobljenih, manjših skupinah, kar je ponovno terjalo številne žrtve.

Na Poreznu in ob poti Škofjeloškega odreda je razumljivo tudi sovražnik izgubljal veliko vojakov, toda vrzeli, ki so nastajale v njegovih vrstah, so se sprti polnile z novimi, spočitimi in sitimi vojaki, medtem ko so bili partizanski borci utrujeni in sestradani, saj mnogi že nekaj dni niso ničesar zaužili. Za jed ni bilo časa. Zgodilo se je, da so morali komaj pripravljeno hrano (na primer na Črnem vrhu pred pohodom na Porezen in Blegaš, ki jo je štab Gorenjskega vojnega področja zaradi morebitnega prihoda brigad in drugih umikajočih se enot zapovedal skuhati v več kotlih) zaradi naglice premikov pred prodirajočim sovražnikom izliti in uničiti.

Po strahotnih udarcih, ki jih je sovražnik prizadejal partizanom na opisanih sektorjih, in po tem, ker je v prvi fazi ofenzive vrgel prav na ta dva sektorja največje sile, lahko sklepamo, da je menil, da se tu nahaja tudi štab IX. korpusa in da se bodo partizanske brigade prebijale v tej smeri. Štab korpusa pa se je, kakor smo že omenili, pred sovražnim navalom premaknil proti Trnovskemu gozdu in je v svojih poveljih ukazoval brigadam, naj se ne prebijajo proti Gorenjski, marveč naj manevrirajo vzporedno s sovražnikom in naj se ne puste izriniti iz Primorske. Štab IX. korpusa je na ta način hotel izmanevrirati sovražno ofenzivo in ostati na Primorskem ter se po končani ofenzivi prevreči na Kras, zavedajoč se, da ga čakajo prav na tem ozemlju najvažnejše naloge v zadnji fazi vojne, naloge s ciljem: osvoboditi Slovensko Primorje s Trstom, Tržičem in Gorico.

Toda tudi na sektorju, na katerega se je premaknil štab IX. korpusa in ki sta ga s svojimi brigadami branili XXX. in XXXI. divizija z delom italijanske divizije »Natisone«, sovražnikov pritisk ni bil nič manjši. Tudi tu je sovražnik vedno tesneje stiskal svoj obroč, ropal, vohal za skladišči, požigal, uničeval in ubijal. Sovražne strojnice so kosile s Kobilice, s Čekovnika, s Šebreljskega vrha, od Cola, z Otlice in s Predmeje. Bitke niso prenehale ne podnevi ne ponoči, le da se je nemški napad na tem sektorju začel z vso ostrino nekaj dni pozneje kot na prej opisanem področju.

Dne 20. marca so bile brigade XXXI. divizije še vedno na istih položajih, kot so jih zasedle 19. marca. V noči med 20. in 21. marcem so Prešernovci minirali cesto med Grgarjem in Gorico ter jo onеспosobili za promet. Dne 20. marca zvečer so na tem sektorju zagoreli kresovi v počastitev mladinskega tedna, a že naslednji dan, dne 21. marca, so se začele borbe tudi na sektorju XXXI. divizije. Med njenimi enotami je prišla prva v borbeni stik s sovražnikom Vojkova brigada s svojim I. in II. bataljonom, medtem ko je III. bata-

ljon dala na razpolago XXX. diviziji, ki je bila zaradi odsotnosti Kosovelove brigade, ki se ni mogla prebiti na ta sektor, močno oslABLJENA. Popoldne pa se je začel boj tudi na položajih Prešernove brigade. Sovražnik je najprej napadel z močnim topovskim ognjem, istočasno pa je z Ravnice prodirala proti Trnovemu sovražna kolona. Prešernovci so jo odbili in ji prizadejali več mrtvih in ranjenih, razen tega pa priborili nekaj orožja, med njimi nemško strojnico MG. Druga kolona je kmalu nato pod zaščito treh tankov hotela prodreti po cesti Grgar—Puštale, a so jo enote XXXI. divizije prav tako odbile. Štab IX. korpusa, ki je ta dan bival na sektorju Šentviška gora—Dolenja Trebuša, je z radijsko brzobjavko opozoril svoje enote na sovražno kolono, ki je prodirala iz Idrije proti Kanomlji, in ukazal, naj jo napadejo enote XVII. brigade in udarna četa XXX. divizije. Na to kolono je opozoril XXXI. divizijo tudi štab XXX. divizije. Sovražna kolona se je namreč premikala v bližini, kjer se je nahajala udarna četa XXXI. divizije in ena izmed italijanskih brigad, ki sta zvečer dobili ukaz, naj 22. marca v jutranjih urah istočasno s podoficirsko šolo IX. korpusa, napadeta sovražne sile v Jagerščah.

Dne 22. marca se je Gradnikova brigada zapletla v ostre boje s sovražnikom, ki je prodiral iz Lokovca proti položajem I. bataljona in iz Grgarja proti položajem III. bataljona. Težke borbe na sektorju XXXI. divizije so trajale ves dan. Prešernovi brigadi je začelo primanjkovati municije za strojnice tipa »Breda«, obenem pa se ji je pridružila še nova težava: zmanjkalo je hrane. Borci že ves dan niso zaužili ničesar, kar je ob petih popoldne štab Prešernove brigade sporočil intendanturi XXXI. divizije. Nemška ofenziva pa se je šele komaj začela in se na tem sektorju še ni razdivjala v vsej svoji besnosti, ko so že morali borci poleg vseh drugih naporov prenašati še glad.

Kljub sovražni premoči je brigadam XXXI. divizije uspelo dne 22. marca odbiti vse napade in celo potisniti sovražne sile s sektorja Lokve v Podlako. Sovražnik je na svojem umiku požgal vas Podlesce, požigal pa je tudi druge vasi na Banjski planoti. Medtem pa je bil III. bataljon Gradnikove brigade še vedno zapleten v boje s sovražnikom na Fovškem kalu. V teh bojih se je sovražnik obilno posluževal topništva in drugega težkega orožja, ki ga je še vedno dovažal na svoje položaje. Tako so ta dan ponovno pripeljali nekaj topov na Sv. Goro, pa tudi sovražna pehota je na tem sektorju dobila nove okrepiteve.

Ne samo Prešernovi brigadi, temveč tudi drugim brigadam je začelo primanjkovati municije za italijanske strojnice tipa »Breda« in za angleške strojnice tipa »Brenn«, obenem pa tudi min za angleške minomete tipa »Piat«. Štaba XXX. in XXXI. divizije sta jo zato zahtevala od IX. korpusa, ki jima pa ni mogel ustreči. Municijo za ta orožja je IX. korpus dobival od zahodnih zaveznikov in jo je imel vskladiščeno na ozemlju, od katerega ga je odrezal sovražnik in s katerega so se partizanske enote že umaknile.

Dne 23. marca je sovražnik napadel z veliko premočjo položaje Prešernove brigade, ki se je nahajala na sektorju Podgozd—Trnovo. S prav takimi silami je pritisnil na položaje drugih brigad XXXI., pa tudi XXX. divizije. Napad sovražnikove pehote je podpiral močan topniški ogenj s sovražnih položajev na Sv. Gori, na Ravnici in v Grgarju. Brigada se je zaradi sovražnikovega pritiska umaknila proti Angelski gori, kjer so se zbrale tudi druge enote IX. korpusa. Brigada je skupaj z drugimi brigadami preživljala naslednje dni v stalnih bojih. Ko je po dvodnevni bojih odbila nemške esesovce, so

poslali proti njej osem sto četnikov, ki jih je brigada po nenehni, trideset ur trajajoči bitki odbila in jim prizadejala ogromne izgube.

Komaj je razbila četnike, že so jo esesovske kolone ponovno napadle z dveh strani. S prve je prodirala proti položajem brigade sedem sto mož močna kolona, okrepljena s petimi tanki in pod zaščito močnega topniškega ognja, z druge strani pa istočasno osem sto mož močna kolona. Borba s temi številčno skoraj štirikrat, po orožju pa neprimerno močnejšimi silami se je začela okrog šestih zjutraj. III. bataljon je z manevriranjem trikrat odbil esesovski juriš in ko je z izgubami sovražnika izčrpal, je prešel v protinapad. Po štiriurni borbi so nemške in četniške sile napadle I. bataljon z levega boka (iz vipavske smeri), obenem pa je sovražnik ponovil napad na položaje II. in III. bataljona, ki sta se tudi tokrat junaško držala in odbijala sovražne napade, medtem ko je I. bataljon sovražna premoč prisilila, da se je umaknil in zasedel nove položaje na Trnovem. Vrzel, ki je nastala zaradi umika I. bataljona, je sovražnik izkoristil in zasedel koto, s katere je obvladal tudi položaje II. in III. bataljona. Obstajala je nevarnost, da ju sovražnik napade v hrbet. Da bi se izognila nepotrebnim žrtvam, se je brigada premaknila in zasedla nove položaje pri vasi Nemci, ki so jo Nemci požgali. Za njo so seveda takoj pritisnili Nemci in četniki in se potuhnili, da jih brigada ni opazila. Zdelo se je, kot da so se umaknili nazaj proti Trnovem. Naslednjega dne dopoldne, ko je vladalo na položajih brigade zatišje, da so borci menili, da se je sovražnik popolnoma umaknil, se je nenadoma razbesnela bitka na položajih štaba brigade in II. bataljona, katerima se je sovražnik skrivaj približal in jima vpadel v hrbet. Zato je bilo treba hitro ukrepati, ker so Nemci z vsemi razpoložljivimi silami pritiskali na položaje II. bataljona z namenom, da obkolinijo štab brigade in ga uničijo. II. bataljon pa se je hitro znašel in sprejel odgovorno bitko. Z odločnim in smelim jurišem, ki so se ga udeležili vsi, od komandanta do poslednjega boreca, je brigada razbila sovražni napad in prisilila sovražnika k umiku.

Dne 29. marca se je brigada nahajala na naslednjih borbenih položajih: štab, štabna četa in zaščitna četa v Malih Laznah, I. bataljon v Krnici, II. bataljon na križišču ceste Male Lazne—Nemci in v Lokvah, III. bataljon pa v Gazi. Vojkova brigada je bila na položajih severovzhodno od nje, od Gradnikove brigade pa je bil štab in III. bataljon na Otlici, medtem ko sta bila I. in II. bataljon na položajih na koti 1002. Boji na položajih obeh divizij in dela divizije »Natisone« so še vedno trajali z nezmanjšano srditostjo. Položaj je bil precej nejasen. Ves IX. korpus, razen enot, ki so se z ogromnimi žrtvami prebile na Gorenjsko na področje Bohinja, se je prebil za Kozje stene z namenom, da se od tu prebije skozi glavni sovražni obroč na področje Pivke in Krasa. Toda tako je predvideval tudi sovražnik. Zato štabu korpusa ni preostalo drugega, kakor da se prebije nazaj proti Trnovskemu gozdu, četudi sta tam brigadam poleg sovražnika ponovno grozila še glad in mraz. V tej bitki ni šlo samo za ohranitev partizanskih enot, marveč tudi za več sto ranjencev in zaradi naporov in gladu do skrajnosti izčrpanih borcev, ki jih je bilo treba rešiti in spraviti na varno. Situacija, ki je 30. marca postala do skrajnosti kritična, je zahtevala drzno odločitev, v kateri je Prešernova brigada dobila nalogo, da s svojimi bataljoni prebije sovražni obroč, se prevrže preko ceste Črni vrh—Col ter zavaruje Vojkovi brigadi in drugim enotam prenos in spremstvo ranjencev z ozemlja, na katerem je divjala sovražna ofenziva, na

ozemlje VII. korpusa. Uresničitev tega načrta pa je bila odvisna od probojev, ki jih je štab IX. korpusa zaupal Prešernovi, Gradnikovi in Bazoviški brigadi.

Prešernova brigada je z drugimi brigadami svojo dolžnost v celoti opravila. V noči med 31. marcem in 1. aprilom je med Črnim vrhom in Colom prebila sovražni obroč in zavarovala Vojkovo brigado, ki je iz sovražnega obroča nosila ranjence in vodila oslabele in bolne borce, se pri Postojni pretihotapila skozi vrzeli med sovražnimi silami in nadaljevala pot na osvobojeno ozemlje VII. korpusa.

Tudi IX. korpus se je z delom enot prebil nazaj proti Trnovskemu gozdu, in sicer izza Kozjih sten čez Hudo polje in Mrzlo rupo proti Vojskemu. Garibaldinci pa so se prebili na Banjško planoto.

Ti nepričakovani proboji so zmedli sovražnikove načrte in ga zaprepastili. Sovražnik je zato naglo pritisnil za enotami, s katerimi se je prebil štab IX. korpusa, in sicer za kolono, ki se je 1. aprila spustila pod Jelenkom v Bandijske jame, kjer se je začel boj na življenje in smrt. Sovražnik je napadel kolono z vzpetin na levi in desni, potem ko je prešla potok Gačnik in se zarila v strmine Planinice. Tu se je kolona znašla v novem obroču in se prebijala od zasede do zasede. Nazadnje so se obojestranski juriši spremenili v boj na nož, kajti tudi sovražniku je bila pošla municija. Z nočjo pa je uspelo partizanski koloni, da se je prebila. Brigade, ki so se prebijale v tej smeri, so se zbrale za Hudournikom, nato pa se premaknile čez Idrijco na Šentviško planoto, kjer so takoj vzpostavili radijsko zvezo z jugoslovansko letalsko bazo v Bariju in zahtevali letalsko pomoč, hrano, sanitetni material, orožje in municijo. Naslednje dni so že tolkli jugoslovanski bombniki in lovci sovražnika na tem področju.

Dne 1. aprila je Prešernova brigada po probou čez cesto Črni vrh—Col zasedla s štabom, štabno in zaščitno četo položaje na Javorniku med kotama 1187 in 1676, s I. bataljonom na Javorniku in na Špici (kota 1587), z II. bataljonom na koti 1175, s III. bataljonom pa na koti 1240. Na teh položajih je ostala brigada tudi 2. aprila.

Dne 3. aprila je devet jugoslovanskih bombnikov priletelo z baze v Bariju in bombardiralo sovražne položaje v neposredni bližini, kjer se je nahajal štab korpusa in enote, ki so se prebijale z njim. Naslednji dan so zavezniška letala odvrгла s padali najpotrebnejšo hrano in municijo.

Dne 4. aprila je Prešernova brigada s pomočjo divizijske godbe na pihala izvabila četnike iz postojanke v Bukovju (na področju Pivke) in jih napadla. I. bataljon se je spoprijel s sedem sto mož močno kolono zloglasnega vodje Đujica. Nad vasjo Gorenje se je vodila zagrizena bitka prsa ob prsa. V njej so zaplenjeni mitraljezi večkrat prehajali iz partizanskih rok v četniške in iz četniških zopet v partizanske roke, dokler se z mnogimi juriši Prešernovcem ni posrečilo odbiti sovražnika, ki je pustil na bojišču štirideset mrtvih. Naslednji dan se je borba s četniki prenesla na Nanos.

Sovražnikova ofenziva proti IX. korpusu se je zaradi dogodkov na drugih bojiščih, med njimi tudi zaradi fronte, ki jo je ustvarila po osvoboditvi vzhodne Like in Bihača po 29. marcu IV. jugoslovanska armada v vzhodni Liki in Hrvaškem Primorju in ki je bila naperjena v smeri proti Reki, začela drobiti. Razen te fronte je na Nemce vplival prihod Rdeče armade, ki je 5. aprila 1945 stopila na slovenska tla. Najbolj pa je sovražnika prizadelo spoznanje, ki so ga poznali sicer že štiri leta, a mu niso nikoli docela verjeli, namreč da parti-

zanskemu načinu vojskovanja niso kos niti s številčno niti s tehnično premočjo. Tako je že 6. aprila sovražnik na sektorju, kjer se je nahajalo jedro enot IX. korpusa, odnehal in se začel umikati v izhodišča.

Dne 6. aprila so se boji s četniki prenesli z Nanosa na sektor Sv. Lovrenc—Otavnik, kjer je vodila Prešernova brigada celodnevno ogorčeno borbo. Naslednji dan se je brigada nahajala na sektorju Bukovje s položaji na kotah 636, 607 in 841. Zaradi nenehnih borb s sovražnikom, je začelo brigadi primanjkovati municije, zlasti tiste, ki je v bojih s sovražnikom ni mogla zapleniti. Primanjkovalo je predvsem municije za angleško orožje in za strojnice tipa »Breda«. Zato je štab brigade 7. aprila prvič zaprosil štab divizije za municijo, naslednji dan pa, ko se je brigada s štabom, štabno in zaščitno četo nahajala na položajih nad križiščem ceste pod Bukovjem, s I. bataljonom na Srebrnjaku, z II. in III. pa na Otavniku, je svojo prošnjo ponovil. Toda štab XXXI. divizije je še istega dne odgovoril, da je tudi divizija brez municije.

Pomanjkanje municije v času, ko so se mimo brigade pomikale močne sovražne enote in ko je bila brigada zapletena v stalne spopade, je že 6. aprila močno oslabilo in zmanjšalo njeno udarno moč, da je morala opustiti frontalne napade in obrambo ter se zateči k manevrskemu bojevanju.

Dne 8. aprila, ko je prenehala sovražna ofenziva proti IX. korpusu, se je Prešernova brigada nahajala na sektorju Bukovje—Srebrnjak—Otavnik in vodila zaradi pomanjkanja municije manevrske izmikalne boje s četniki. Naslednji dan so se položaji brigade le malo spremenili. Od 9. do 11. aprila je imela brigada nekaj spopadov s četniki. V tem času se je vrnila iz Čabra, kjer je oddala ranjence. Vojkova brigada. Štab XXXI. divizije se je nahajal na Hrušici, Gradnikova brigada pa je imela v tem času dva bataljona v Trnovskem gozdu, enega pa pri štabu IX. korpusa.

Dne 12. aprila se je Prešernova brigada premaknila na sektor Javornik—vzpetina nad Podkrajem—Streliški vrh—Hrušica. Na Hrušici je bil tudi štab XXXI. divizije. Vojkova brigada pa je zasedla položaje na sektorju Bukovje—Gorenje in se zapletla v dvodnevno borbo s četniki. Dne 15. aprila je bil štab XXXI. divizije s Prešernovo in Vojkovo brigado na sektorju Javornik—Hrušica. Dan je potekel brez stika s sovražnikom. Na položajih Javornik—kota 928—Streliški vrh je brigada ostala do 15. aprila, ko je prišel na področje XXXI. divizije tudi bataljon Gradnikove brigade in prinesel municijo, obenem pa prevzel transport živine, ki jo je divizija dobila s prehranjevalnimi akcijami Prešernove in Vojkove brigade.

Dne 16. aprila se je Prešernova brigada, skupaj s štabom XXXI. divizije, premaknila na pot proti Mrzli Rupi na Križni gori, kjer je bil naslednji dan napaden štab divizije. Prešernova brigada ga je zaščitila in sprejela borbo s sovražnikom ter ga pregnala proti izhodiščnima postojankama, prvo kolono v smer proti Otlici, drugo pa proti Črnemu vrhu. V tem času se je pridružila diviziji tudi Vojkova brigada, nato pa sta 17. aprila obe brigadi in štab divizije krenili preko Zadloga proti Mrzli Rupi.

Ozemlje IX. korpusa je bilo ponovno osvobojeno, vendar za ceno težkih žrtev. V tem času je IX. korpus že zdravil v ofenzivi dobljene hude rane. Razbite enote so se reorganizirale, zveze med posameznimi enotami so bile ponovno vzpostavljene, vse enote IX. korpusa so se pripravljale za poslednje juriše za svobodo.

Poslednji juriši

Dne 18. aprila 1945 se je XXXI. divizija nahajala na področju Mrzle Rupe in bila zopet popolna. Štab divizije se je nastanil v Mrzli Rupi. Prešernova brigada je zasedla položaje Mrzla Rupa—kota 886 (pri Šinkovcu in pri Rženu). Vojkova brigada je bila na položajih na Kotlovskem vrhu, Gradnikova brigada pa na Slemenu na kotah 924 in 1112.

Dne 19. aprila se je XXXI. divizija premaknila na nove položaje. Štab divizije se je ustavil na Velikih Laznah, Gradnikova brigada je zavzela položaje nad Lokvami na Velikem vrhu (kota 1185) in na koti 966, Prešernova brigada na Vršah (na kotah 887, 909 in 862) in Vojkova na sektorju Kobilica—steze med Čepovanom in Laznami—greben vzhodno od Čepovana. Dan je potekel mirno. Obveščevalci so javili, da je sovražnik v Puštalah, na Grgarju, na Zavrhu, v Spodnjem Lokovcu in v Fovškem kalu.

V dneh 18. in 19. aprila se je XXXI. divizija ponovno skoncentrirala in uredila svoje vrste. Prav tako se je skoncentrirala XXX. divizija, ki je v minuli nemški ofenzivi utrpela precejšnje žrtve, in zavzela s svojimi brigadami položaje na sektorju Ogelce—Velike Lazne—Vojsko—Rotarjev vrh—Kočevše—Trstal—Veharše—Hobovše—Slabe. Dne 19. aprila sta bili ponovno urejeni obe glavni udarni enoti IX. korpusa.

Dne 20. aprila je Glavni štab za Slovenijo izdal štabu IX. korpusa povelje, naj s svojimi enotami prodre na Kras v smeri proti Trstu. Štab IX. korpusa je to povelje začel uresničevati že naslednji dan. Izdal je povelje obema divizijama, naj s svojimi brigadami preideta v splošni napad na sovražnikova oporišča v območju Trnovske in Banjške planote.

Naslednji dan, dne 21. aprila, so prešle enote IX. korpusa v splošno ofenzivo za likvidacijo sovražnih oporišč in postojank na sektorju Banjške planote. Med enotami XXXI. divizije je kot prva ob enih zjutraj napadla sovražnika Gradnikova brigada, a se je zaradi zagrizenega sovražnikovega odpora morala po enourni bitki umakniti na izhodiščne položaje. Nato je Vojkova brigada napadla Spodnji Lokovec in z jurišem pregnala sovražnika proti Podlaki, kjer je bil v zasedi bataljon Gradnikove brigade in z ognjem sprejel bežečega sovražnika. Po tej bitki sta obe brigadi v obliki podkve prodirali proti Puštalam, Prešernova brigada pa je dobila ukaz, naj zasede položaje na sektorju Voglarji—Sv. Danijel—Sv. Gabrijel—Rijavci z nalogo, da zavrne vsak ponovni morebitni sovražni prodor na Banjško planoto. Brigada je te položaje držala ves dan, svojo zaščitno četo pa dala na razpolago Gradnikovi brigadi. Medtem sta dva bataljona Vojkove brigade prodirala proti Puštalam, en bataljon pa je šel na pomoč Gradnikovi brigadi v smeri proti Podlaki, kjer so se bili ostri boji. Tudi na položaje Prešernove brigade je sovražnik vedno močnejše pritiskal in prisilil II. bataljon, ki je bil na položajih pri Sv. Gabrijelu nad Gorico, k umiku. Brigada se je nato premaknila na položaje Gozd—Voglarji—Trnovo.

Dne 22. aprila na položajih Prešernove brigade na sektorju Voglarji—Krnica—Podgozd—Zagorje—Rijavci ni prišlo do nobenega spopada s sovražnikom. Gradnikova brigada je bila zapletena v boje s sovražnikom južno od Podlake. Nekaj čez deveto uro dopoldne sta jo zamenjala dva bataljona Vojkove brigade in nadaljevala bitko, ki je trajala do treh popoldne. Udarni bataljon XXXI. divizije, ki je že operiral na Krasu, je ta dan vodil ogorčene

boje s četniki, potem pa šel pomagat II. brigadi VDV, ki se je z dvema bataljonom borila z Nemci pri Grabrovici.

Dne 23. aprila je bil štab in štabna četa Prešernove brigade v Voglarjih, I. bataljon na položajih Podgozd—Voglarji—Krnica, II. bataljon v Zagorju, III. bataljon nad Rijavci, zaščitna četa pa je bila še vedno v Gradnikovi brigadi. Brigadni minerji so ta dan minirali cesto Solkan—Prevalje in cesto Klomperk—Ravnica.

Dopoldne 24. aprila je bila Prešernova brigada na istih položajih kot prejšnji dan. V njeni sosesčini je bila 17. brigada XXX. divizije. Med položaje

Iz pohoda Prešernove brigade na Primorsko. (Po originalu v loškem muzeju.)

17. brigade in Prešernove brigade je vdrl sovražnik z močnimi silami in jih prebil. Sovražni proboj v smeri proti Podgozdu je zapletel brigado v hude tridnevne boje. Ta protinapad je sovražnik sprožil zaradi svoje defenzivnosti na tem sektorju, obenem pa je hotel razbremeniti postojanke, ki jih je napadala XXX. divizija.

V tem času je štab IX. korpusa odločil premike nekaterih enot na izhodiščne položaje za poslednje vojne operacije na Primorskem. Tako je dne 25. aprila dobil Škofjeloški odred povelje za premik na Vojsko. Odred je šel takoj na pot, a brez nekdanjega komandanta Ota Vrhunca-Blaža, ki je bil ob zaključku nemške ofenzive blizu Selc ranjen in si je, da ne bi padel v roke sovražniku, sam vzel življenje, poveljstvo pa je prevzel Franc Sivec.

Med največjimi borbami, ki so se v zvezi s predvidenimi zaključnimi vojnimi operacijami vodile 25. aprila, je bil boj II. brigade KNOJ (VDV) v

bližini vasi Sveto pri Komnu. V tej bitki se je najbolj odlikoval I. bataljon, ki so ga sestavljali sami Gorenjci in ki ga je vodil Matija Suhadolnik-Luka. V tej bitki je doživel četniški korpus, ki so ga Nemci razmestili na Krasu namesto svojih enot, velik poraz. V tem času pa so začele na povelje IX. korpusa tudi enote Operativnega štaba za zahodno Primorsko na desnem bregu Soče z akcijami, da bi preprečile sovražni umik po Soški dolini in po dolini reke Nadiže. Beneški, Briški in Rezijanski bataljon so svojo nalogo pri osvobajanju najzahodnejših slovenskih predelov vestno opravili in še pred zavzniki prodrli globoko v Furlanijo.

Dne 26. aprila so se nadaljevale ofenzivne operacije XXX. in XXXI. divizije na področju Trnovskega gozda. Ob enih popoldne je sto mož močna nemška kolona SS prodrla iz Podgozda do vasi Nemci in hotela prebiti položaje Prešernove brigade ter priti II. bataljonu za hrbet, kar pa ji je preprečil I. bataljon, ki jo je energično napadel in jo z jurišem gnal do poti Trnovo—Voglarji. Istočasno je jurišal II. bataljon na nemško kolono, ki je vdrla iz Trnovega in zavzela položaje pri Debelem kamnu, ter jo pregnal vse do izhodiščnega položaja v Trnovem.

Dne 27. aprila je vrhovni komandant Jugoslovanske armade maršal Tito izdal enotam IV. armade povelje, naj začno z ofenzivnimi operacijami za osvoboditev Trsta. IV. armada je nato z desnim krilom obšla nemške položaje pri Klani, kjer so se ta čas bili težki boji, in prodirala proti Ilirski Bistrici in Pivki.

Na dan, ko je vrhovni komandant maršal Tito izdal povelje za osvoboditev Trsta, sta Prešernova in Gradnikova brigada napadali Trnovo, I. bataljon pa je istočasno napadal Voglarje in jih po osmih juriših osvobodil. Ob treh popoldne pa je II. bataljon Prešernove brigade pregnal sovražnika tudi iz Trnovega.

Po izgonu sovražnika iz Trnovega in Voglarjev je Prešernova brigada zasedla položaje nad Ravnico in Podgozdom. Sovražnik jih je začel kmalu obstreljevati z minami, obenem pa je prodirala njegova pehota proti položajem II. bataljona, ki je kolono napadel in prisilil k umiku. Sovražna kolona se je umikala v smeri, kjer je imel položaje I. bataljon, ki jo je z jurišem pregnal v izhodišče.

Istočasno kot Voglarji in Trnovo so bile likvidirane tudi druge postojanke, ki so zapirale brigadam IX. korpusa pot v Vipavsko dolino in na Kras, na izhodiščne položaje za osvoboditev Trsta, Tržiča in Gorice. Po zmagovitih borbah za Sinji vrh so 28. aprila enote XXX. divizije preko Otlice odšle čez Vipavsko dolino na Kras, kjer sta se nahajala poleg treh bataljonov II. brigade KNOJ tudi udarna bataljona obeh divizij. XXXI. divizija je ostala na starih položajih, vendar se je tudi ona pripravljala na skorajšnji premik. Štab Prešernove brigade je dal štabom bataljonov obširna navodila, kako naj se moštvo obnaša ob osvoboditvi mest. S temi navodili so se borci seznanili 29. aprila.

Dne 29. aprila zvečer je Prešernova brigada krenila skupaj z drugimi enotami XXXI. divizije na pot. Od operativnih enot IX. korpusa je na starem, a s krvjo mnogih borcev prepojenem ozemlju IX. korpusa, ostal le Škofjeloški odred. Dan poprej je prispel na Vojsko, kjer je dobil nalogo, naj takoj krene proti Grgarju in osvobodi Sv. Goro, kjer so se zadrževali četniki. Le-ti pa so se že umaknili in Škofjeloški odred je našel na njej enega samega »meniha«, drugi njegovi sobratje pa so se umaknili s sovražnikom vred. Zato se je štab odreda odločil, da s polovico svojega moštva še ta dan osvobodi Solkan,

predmestje Gorice. Dne 29. aprila je bil Solkan v rokah Škofjeloškega odreda, ki se je kmalu nato zapletel v borbo s četniškimi enotami. Po enourni bitki je proti osemdesetim borcem trenutno zmagala pet sto mož močna četniška premoč in potisnila odredov bataljon v hrib nad Solkanom. Zjutraj 30. aprila pa se je v Solkan premaknil ves Škofjeloški odred in se zasedami zavaroval v smerih proti Kanalu in Vipavi, od koder so se še vedno valile nemške in četniške kolone.

V noči na 30. april, ko so se Prešernova, Gradnikova in Vojkova brigada pomikale čez Vipavsko dolino proti Krasu, so se zapletle v oster spopad z dva tisoč mož močno četniško kolono, ki se je umikala proti Gorici z namenom, da bi se po porazu svojih gospodarjev predala zahodnim zaveznikom kot »vojska kralja Petra«. Borba s četniki je bila kratka a ostra. Gradnikovci so v tej bitki zaplenili sovražnikov top in več voz z municijo in naropanim materialom, ki so jih na cesti pustili četniki. Nato se je XXXI. divizija premaknila na Kras. Prešernova brigada je dobila v Štanjelu povelje, naj krene proti Gorici in jo osvobodi skupaj s Škofjeloškim odredom in s III. bataljonom II. brigade KNOJ, medtem ko je Gradnikova brigada dobila ukaz za osvoboditev Tržiča, industrijskega kraja ob morju, znanega po ladjedelnicah, Vojkova brigada pa ukaz za osvoboditev Nabrežine. Ta dan so enote XXX. divizije po srditih bojih pri Občinah, Repentaboru in Kontovelju osvobodile predmestji Trsta Barokvlje in Rojan, nato pa se zapletle v srdite poulične boje za Trst. Hkrati z XXXI. divizijo so v Trst vdrle tudi enote IV. armade.

Boje za Gorico, kakor smo že omenili, je začel Škofjeloški odred že dne 29. aprila, ko je prvič zasedel Solkan. Naslednji dan, dne 30. aprila, je bil Solkan dokončno osvobojen. Škofjeloški odred ga je z zasedami zavaroval v smeri proti Kanalu in proti Vipavski dolini, iz katere so se umikale močne četniške kolone in se pomikale skozi Gorico na desni breg Soče, da bi nadaljevale pot pod »zavezniško« okrilje. To njihovo pot pa je oviral Operativni štab za zahodno Primorsko s svojimi bataljoni. Zato so se četniki začeli vračati v Gorico in proti Solkanu, kjer so nameravali zadrževati enote Jugoslovanske armade, dokler bi Gorice ne zasedli zavezniki, pri katerih so četniki upali, da bodo našli zaščito in morda celo vojaško podporo, kakor so jo bili našli v Grčiji desničarski elementi v boju proti grškim partizanom ob osvoboditvi v Grčiji. Na podoben zaplet med zavezniškimi armadami in Rdečo armado so računali tudi Nemci. Zato so aprila sklenili v mejah nekdanje Italije tiho premirje z zavezniki. Med Nemci in zavezniki v tem času res ni prišlo do nobenih spopadov, medtem ko so se boji na bojiščih Jugoslovanske armade najhujše razbelseli in so Nemci na vsak način hoteli prebiti obroč, v katerega je vklenila Jugoslovanska armada njihove enote v Istri in s tem prispevala glavni delež za tako nagel razplet bojev tudi na italijanskem bojišču. Proboj do odrezanih nemških sil v Istri se Nemcem ni posrečil, zato so se po tistem sporazumu z zavezniki začeli umikati, za zaščito svojega umika pa uporabili četnike in druge kvislinške enote. Te so po nemškem umiku 30. aprila ostale prepuščene same sebi in se začele vračati z one strani Soče, kjer je bilo že skoraj vse ozemlje v partizanskih rokah, ponovno v Gorico in proti Solkanu, kjer je 30. aprila neka četniška kolona nenadoma naletela na položaje Škofjeloškega odreda, ki jih je pozval k predaji. Izenadeni četniki so se predali, vendar jim je bilo takoj žal, ko so zagledali relativno majhno enoto, ki jih je razorožila. To njihovo obžalovanje so zapazili tudi borci Škofjeloškega odreda. Številčno mnogo močnejši četniki bi jim kljub

temu, da so položili orožje, mogli postati nevarni. Zato so jih zvezali po več skupaj. Da je bila njihova previdnost upravičena, so dokazale telesne preiskave, ker so skoraj pri vsakem četniku našli skrito pištolo.

Ta dan so ves čas divjale bitke. Eksplozije in streljanje je bilo slišati od Trsta, Tržiča, Nabrežine in z one strani Soče. Od severovzhodne strani je pritiskal na Gorico Škofjeloški odred, od jugovzhodne pa se ji je bližala Prešernova brigada in se zvečer 30. aprila sklenila z levim krilom Škofjeloškega odreda. Razbesnela se je bitka s četniki, ki so se dobro oboroženi branili vso noč in se je proti jutru njihov odpor še povečal. Prešernova brigada in Škofjeloški odred pa kljub izčrpanosti borcev nista odnehala. Vztrajnost jim je vlivala misel, da so ti juriši poslednji juriši za svobodo. Del Prešernove brigade je bil zagrizeno bitko za glavni kolodvor. Okrog devete ure dopoldne je bil sovražnikov odpor zlomljen in Gorica v glavnem osvobojena. Dne 1. maja so v Gorici zaplapolale jugoslovanske zastave in italijanske s petokrako zvezdo na belem polju. Slovensko in italijansko delovno ljudstvo je pozdravljalo osvoboditelje, medtem ko se je italijanska buržoazija potuhnila. Ko je prispela v mesto ameriška tankovska predhodnica, je bila Gorica že v jugoslovanskih rokah, kakor tudi vsi slovenski kraji ob desnem bregu Soče. Še več, enote Operativnega štaba za zahodno Primorsko so pomagale že italijanskim partizanom pri osvoboditvi glavnega mesta Furlanije Vidma. Medtem pa je Gradnikova brigada že osvobodila Tržič in prodirala naprej proti izlivu Soče, kjer se je srečala z zahodnimi zavezniki. Srečanje — zaradi zgodovine tega ne smemo zamolčati — ni bilo nič kaj prijazno. Zaveznikom zaradi političnih ciljev srečanje na Soči ni bilo po volji, zato pa je jugoslovanske borce toliko bolj pozdravljalo ljudstvo, ki je v boju jugoslovanskih narodov videlo tudi boj za socialno revolucijo. Enote XXX. divizije in del IV. armade pa so zlomile sovražni odpor v Trstu. Tako so enote Jugoslovanske armade dne 2. maja 1945 izpolnile svojo dolžnost in osvobodile vse Slovensko Primorje z mesti Trstom, Tržičem in Gorico.

Nesporazum med zahodnimi zavezniki in našo armado je vrgel prvo senco na veličastno zmago. Dne 6. maja so se enote Jugoslovanske armade nahajale na ozemlju, ki so ga one osvobodile, in sicer Operativni štab za zahodno Primorsko in Beneški bataljon v Vidmu, njegove ostale enote pa na sektorju Tarčent—Rtin, v Čedadu in v Krminu v Furlaniji. V Gorici in na levem bregu Soče so bile enote IV. armade z enotami IX. korpusa, ki je prešel v njen sestav. Po mestih so se razmestile tudi enote zavezniških armad. Med njimi in jugoslovanskimi enotami sta vladala hlad in napetost, ki so ju ustvarili zavezniki s svojim odnosom. Med zavezniškimi enotami so gojile simpatije do našega boja samo njihove kolonialne enote, ki so se bratile z našimi. V srečanju z indijskimi enotami so naši borci spoznali, da bodo v Indiji kmalu obračunali z britanskim imperializmom. Razumljivo je, da ta bratenja zavezniški komandi niso bila po volji.

Napetost med našimi enotami in poveljstvom zavezniških armad je naraščala iz dneva v dan. Začel se je diplomatski boj, v katerem so zavezniki, če bi jih po njihovem obnašanju v tem času in v prihodnjih dveh letih sploh smeli tako imenovati, našim enotam grozili tudi s silo. Da bi ohranili mir, verujoč, da bo mirovna konferenca v celoti potrdila naš pravični boj za svobodo vsega slovenskega naroda, so se po 6. maju 1945 začele naše enote umikati na levi breg Soče. S pomočjo diplomacije pa so jih junija zavezniki potisnili tudi iz mest. Zahodna diplomacija nam je vsilila na Primorskem dve

okupacijski coni, ki naj bi obstajali do sklenitve mirovne pogodbe z Italijo. V coni A, kjer je slovensko prebivalstvo in italijansko delovno ljudstvo v Gorici, Trziču, Trstu in Pulju v zaveznikih spoznalo nove okupatorje, je ostal le dva tisoč mož močan Odred Jugoslovanske armade za Slovensko Primorje, Trst in Istro pod vodstvom narodnega heroja in primorskega rojaka, današnjega generala Draga Benčiča, vse druge enote pa so morale cono A zapustiti.

Ko so se enote Jugoslovanske armade umikale iz cone A, jih tamkajšnje ljudstvo ni hotelo pustiti. Ljudje so se metali pred kamione, množice so ogorčeno demonstrirale proti novi krivici, preklinjale zaveznike, pa tudi jokale. Prezirali so zavezniško vojsko in se oklepali odreda JA, ki je bil najprej razmeščen po mestih, potem pa so ga nastanili na Krasu, kamor so sledila potem vsako nedeljo prava romanja primorskega ljudstva in italijanskih delavcev, o čemer pričajo številne zastave in darila, ki jih je odred JA prejel in ki jih sedaj hrani štab IV. armade JA.

Primorsko ljudstvo cone A je trpelo zavezniško okupacijo vse do septembra 1947, ko je bil večji del cone priključen Jugoslaviji, manjši del z mesti Gorico in Trzičem pa Italiji. Pravda za Trst in za tako imenovano Svobodno tržaško ozemlje pa je še tekla, dokler ni bila rešena v prid miru za ceno izgube Trsta in slovenske obale s sedanjo mejo med Italijo in Jugoslavijo.

Naj se je po vojni zgodilo na račun slovenskega ozemlja kar koli, zgodovina ne bo mogla nikoli zanikati, da so Prešernova brigada, Škofjeloški odred in III. bataljon II. brigade KNOJ osvobodili Gorico, da je Gradnikova brigada osvobodila Trzič in se šele na Soči srečala z zavezniki, ki so aprila 1945 sprejeli tako ponujeno premirje z Nemci v okviru nekdanjih italijanskih meja, ki pa se ga Nemci v odnosu do Jugoslovanske armade niso držali. Med primorskim ljudstvom je tedaj krožila krilatca, da so v »borbah« od Riminija v Italiji do Trbiža zavezniki izgubili samo enega vojaka, in še ta ni padel od krogle, marveč se je ponesrečil pod kolesi vojaškega avtomobila, medtem ko so enote Jugoslovanske armade v bojih za osvoboditev Trsta že na pragu svobode morale svojo zmago plačati z osem tisoč padlimi. Bili bi krivični do zgodovine, če bi to zamolčali.

Ob zaključku kronike bojev Prešernove brigade lahko zapišemo, da je brigada izpolnila svojo dolžnost in da je bila osvoboditev Gorice 1. maja 1945 krona njenih zmag od ustanovitve, preko bojev na Žirovskem vrhu, zmage pri Dolenji vasi, veličastnega in junaškega zavzetja Turjaka, številnih bojev na Gorenjskem, Primorskem in Notranjskem. O njih je govorila naša kronika, napisana s krvjo njenih borcev, napisana z napani, gladom, trpljenjem in boji, napisana z mladostjo ljudi, ki so v najtežjih trenutkih slovenske zgodovine verovali v prerodenje in vstajenje slovenskega naroda, naroda, ki so mu okupatorji leta 1941 podpisali smrtno obsodbo, a so jo štiriletni boji spremenili v največje zgodovinsko dejanje, kar jih je slovensko ljudstvo ustvarilo. Narod hlapcev se je prerodil v narod junakov in vzel usodo v svoje roke. Na nas in na generacijah, ki pridejo za nami, je, da te usode ne izpustimo nikoli več iz rok.